

De Weduwen- en Weezenkas voor de Officieren van de Landmacht.

HAAR ONTSTAAN.

Den 14^{den} Januari 1915 kan bovengenoemde instelling wijzen op een honderdjarigen ouderdom.

Het loont de moeite om na een eeuw eens een terugblik te werpen op het wel en wee, die het deel zijn geweest van deze honderdjarige, een terugblik, die wellicht zal bijdragen om de belangstelling der officieren voor deze schepping van Z. M. Koning WILLEM I te wekken en waar zij bestaat te doen groeien. Want het moet helaas gezegd worden: die belangstelling is nog uiterst gering, ja sporadisch.

Bij de armée vóór het jaar 1795 bestond geen pensioenfonds voor de weduwen en weezen van officieren en zij genoten geen onderstand uit de schatkist, zoodat de vrouwen van officieren, wier echtgenooten stierven zonder haar middelen van bestaan na te laten dikwijls in den letterlijken zin hun brood moesten bedelen, onbekwaam als die vrouwen soms waren om door handenarbeid in eigen onderhoud en dat hunner kinderen te voorzien. Te meer was dit het geval, omdat zij — geen vast verblijf gehad hebbende — nergens aanspraak op bedeeeling uit de armenkassen hadden en de kerkgenootschappen, waartoe zij behoorden, zelfs weigerden haar als lidmaten in te schrijven.

In de laatste jaren, die de omwenteling van 1795 voorafgingen, moeten er wel vereenigingen van officieren bestaan hebben, met het doel door jaarlijksche bijdragen hunne weduwen eenigen onderstand te verzekeren, doch vaststaande gegevens zijn daarvoor niet te vinden.

In de tien jaren, gedurende welke ons land de Bataafsche Republiek heette, zijn er insgelijks particuliere weduwenkassen ingesteld geweest, n.l. een voor de officieren van het Korps Artillerie, een voor die van het Korps Genie en een voor het personeel van den Geneeskundigen Dienst. Voor de Infanterie en Cavalerie bestond echter niets.

Wellicht echter op het voetspoor van het „Patent und Reglement für die Königlich Preussische allgemeine Wittwen-Verpflegungs-Anstalt” van 1775, de „Nuevo reglamento del monte pro militar en Espana é Indias” van 1796 en andere instellingen van dien aard in het buitenland verscheen den 1sten Maart 1807 een „organiek decreet” van Koning LODEWIJK NAPOLEON, waarbij werd bepaald:

Er zal eene kas ten behoeve van de weduwen en weezen der officieren van de landmagt opgerigt worden, door middel van geringe kortingen op den voet als bij de Pruisische armée plaats heeft.

Il sera établi une caisse pour les veuves et les orphelins des officiers de l'armée de terre au moyen de légères rétributions, à linstar de celle établie dans l'armée Prussienne.

Ingevolge deze algemeene bepaling verscheen dan ook in Augustus van hetzelfde jaar een Koninklijk decreet van 24 Juli 1807, gegeven te Tarascon in de Pyreneën, waar de Koning zich destijds bevond en waarin vastgesteld werd dat de „légère rétribution” zoude bedragen 1⁰/₀ van de traktementen beneden de *f* 1600, 1¹/₂⁰/₀ van die van *f* 1600 tot en met *f* 2400 en 2⁰/₀ van de traktementen boven de *f* 2400.

Die bijdrage was alles wat betaald werd, doch zonderling genoeg werd die ingehouden van alle ontvangen gelden, zooals gratificatiën, vergoeding voor bureelkosten, reis- en verblijfkosten enz.

De jaarlijksche pensioenen waren vastgesteld op *f* 800 voor weduwen van luitenant-generaals, *f* 700 voor die van generaal-majoor en brigadiers, *f* 600 voor die van kolonels, majoor 1) en luitenant-kolonels, *f* 400 voor die van kapiteins en *f* 300 voor de weduwen van luitenants. Ook voor weezen was een toelage of onderstand uitgetrokken.

Deze Weduwen- en Weezenkas heeft bestaan van 1 October 1807 tot aan de inlijving van Holland bij Frankrijk, alzoo juist 3 jaren.

Bij decreet van Keizer NAPOLEON werd na die inlijving bepaald:

1e. Dat de Weduwen- en Weezenkas der Hollandsche officieren op den 1sten Januari 1811 zou ophouden te bestaan.

2e. Dat het kapitaal hetwelk die kas bezat, zou worden gestort in de keizerlijke schatkist te Parijs 2).

3e. Dat de weduwen en weezen, vermeld op een bijgevoegden nominatiën staat, zouden worden ingeschreven in het grootboek der pensioenen van het Fransche keizerrijk, voor het geheele bedrag der pensioenen, die zij genoten.

Nu deed zich het geval voor, dat tusschen 1 October 1810 tot 1 Januari 1811 nog 6 getrouwde officieren overleden, die alzoo niet-pensioen gerechtigd waren volgens den letter der bepaling. Inderdaad werd dan ook op advies van den Franschen Staatsraad geweigerd die weduwen in het grootboek der pensioenen te Parijs in te schrijven, doch op aandrang van den hertog DE PLAISANCE, Gouverneur-Generaal der Hollandsche Departementen gelukte het een nader keizerlijk besluit uit te lokken, waarbij aan die 6 weduwen alsnog pensioen werd toegekend.

De herstelling onzer nationale onafhankelijkheid had geen invloed op de pensioenen onzer officiers-weduwen; zij werden in 1814 van het Fransche grootboek op het Nederlandsche overgeschreven en bleven alzoo onafgebroken ten laste van 's Rijks schatkist gehandhaafd.

1) De rang van majoor was destijds hooger dan die van luitenant-kolonel.

2) Dit kapitaal bedroeg slechts tusschen de *f* 20.000 en *f* 30.000 nominaal.

In 1814 werd eene militaire commissie benoemd bestaande uit de leden JANSSENS, DU PONT, DU RIJ, KRAIJENHOFF, DIBBETS, VAN DIERMEN en KESMAN met het doel ontwerpen en voordrachten in te dienen voor al hetgeen „nog ten aanzien der landmagt te doen stond”.

Daaronder behoorde ook de herstelling der bestaan hebbende Weduwen- en Weezenkas.

Deze commissie behield in haar ontwerp de „*légères rétributions*” door Koning LODEWIJK ingevoerd en bij Koninklijk Besluit van 14 Januari 1815 No. 29 werd de instelling geboren, die wij allen kennen en die trots vele partieële gedaantewisselingen, in hare statuten nog menig kenmerk draagt uit de dagen harer jeugd.

Wij laten eenige der belangrijkste artikelen uit genoemd besluit hieronder volgen.

Art. 1.

Eene weduwen- en weezenkas der officieren van de landmagt zal van de dagteekening dezès af aan tot stand worden gebragt.

Art. 2.

Alle de generaals en officieren der landmagt in activiteit, alsmede alle militaire beambten, rang van officier hebbende, zullen aan deze kas eene contributie betalen in de volgende evenredigheid.

Twee percent van alle tractementen van activiteit, meer dan *f* 2400 bedragende.

Een en een half percent van alle zoodanige traktementen welke van *f* 1600 tot *f* 2400 bedragen.

Een percent van alle traktementen van activiteit, beneden de *f* 1600 's jaars.

Art. 3.

De officieren welke na de oprigting van dit weduwenfonds zullen worden gepensionneerd zullen eene gelijke contributie betalen.

Art. 5.

Alle de officieren welke thans gehuwd of in het vervolg een huwelijk zullen aangaan en welke hunne vrouwen het regt tot het bekomen van pensioen na hun overlijden willen doen verkrijgen, zullen gehouden wezen om, boven en behalve de hier voren bepaalde contributie, binnen den tijd van 10 jaren aan de weduwen- en weezenkas te fourneren eene somme gelijk aan het montant van het jaarlijksche pensioen, waarop hunne vrouwen na hun overlijden, volgens het hierna te bepalen tarief, zullen aanspraak hebben.

Art. 6.

Wanneer een gehuwd officier tot eenen hoogerem rang wordt bevorderd, zal hij binnen den tijd van 5 jaren eene somme in de weduwenkas moeten fourneren, gelijk aan de vermeerdering van pensioen, waarop zijne vrouw, ten gevolge van zijne bevordering, aanspraak zal verkrijgen.

Art. 8.

Wanneer de vrouw van eenen officier, die geene minderjarige kinderen heeft, komt te overlijden, zal de weduwnaar aanspraak hebben op het rembour van het tengevolge van Art. 5 en 6, betaalde jaar pensioen en zulks door middel van eene vrijstelling van de gewone contributie ter concurrentie van het gefourneerde.

Wanneer zoodanig weduwnaar minderjarige kinderen heeft zal hij op het voor-

schrevene rembours geen aanspraak hebben voor dat het jongste der kinderen den ouderdom van 18 jaren zal hebben bereikt.

Indien een weduwnaar komt te overlijden alvorens door middel der opgemelde vrijstelling ten volle te zijn gerembourseerd, zal het restant ten voordeele van deze weduwen- en weezenkas vervallen.

Art. 10.

De weduwen der officieren bij het 2e Art. vermeld, zullen uit deze weduwen- en weezenkas gepensionneerd worden naar het volgende tarief;

De weduwe van eenen lt. generaal	f	800;
„ „ „ „ gen. majoor	„	700;
„ „ „ „ kolonel	„	600;
„ „ „ „ lt. kolonel of majoor	„	500;
„ „ „ „ kapitein	„	400;
„ „ „ „ 2e kap. 1e of 2e luit.	„	300.

Art. 12.

Wanneer een officier, deelgenoot aan deze kas, bij zijn overlijden, eene weduwe met meer dan drie, hetzij eigene of aangehuwde militaire kinderen nalaat, zal zoodanige weduwe, boven het pensioen haar aankomende, volgens den rang van wijlen haren man, eene jaarlijksche gratificatie van vijftig guldens genieten, voor ieder kind boven het getal van drie.

Art. 13.

Wanneer een officier, weduwnaar en deelgenoot aan deze kas komt te overlijden en niet meer dan drie, hetzij eigene of aangehuwde minderjarige militaire kinderen nalaat, zal, ten behoeve derzelve aan hunne gejustificeerde voogden, een onderstand worden betaald, gelijkstaande voor ieder kind aan een derde van het beloop van het pensioen, waarop hunne moeder, zoo dezelve nog in leven was, aanspraak zoude hebben.

Indien het getal der minderjarige kinderen meer dan drie bedraagt, zal voor ieder kind boven dat getal, eene jaarlijksche gratificatie van vijftig guldens betaald worden.

Deze gratificatiën en onderstand zullen verminderen naar rato dat de kinderen den ouderdom van 18 jaren zullen hebben bereikt of dat de jongens een burgerlijk of militair emploi zullen hebben bekomen.

Diensvolgens enz.

Art. 14.

Wanneer eene weduwe hertrouwt zal zij voor haar zelve het pensioen verliezen; doch wanneer zij minderjarige militaire kinderen heeft, hetzij eigene of aangehuwde, welke reeds aanwezig waren gedurende haar huwelijk met den man, uit hoofde van wiens overlijden zij het pensioen zal hebben verkregen, zullen deze kinderen aanspraak hebben op gelijken onderstand en gratificatie als bij het laatst voorgaande artikel aan ouderlooze weezen is toegestaan, en in allen opzichte daarmede gelijk worden gesteld.

Op denzelfden onderstand zullen aanspraak hebben, de kinderen van eene overledene weduwe, welke pensioen genoot.

Art. 15.

De directie van deze weduwen- en weezenkas zal toezien, dat de onderstand en gratificatie voor ouderlooze weezen — of kinderen van eene hertrouwde weduwe, werkelijk ten behoeve derzelve en tot verzorging van hunne opvoeding worden besteed.

De voogden of moeders, als voogdessen over hare minderjarige kinderen, zullen deswege aan de directie dezer kas verantwoordelijk zijn.

Art. 16.

Bij het overlijden van eenen officier deelgenoot aan deze kas, hetzij hij zich in activiteit of op pensioen bevindt, zal aan zijne weduwe, aan zijne erfgenamen of aan commissarissen in den boedel, tot het bestrijden van de begrafenis, uit deze weduwen- en weezenkas betaald worden te weten, zoo de overledene is geweest :

luit, generaal of generaal majoor . . .	f	200.—
kolonel, luit. kolonel of majoor . . .	„	150.—
kapitein, 2e kapitein, 1e of 2e luit. . .	„	100.—

Art. 17.

Het deelgenootschap aan deze kas wordt verloren door gevraagde of bekomen demissie.

Indien een officier, die zijne demissie bekomen heeft, gehuwd is, zal hij aanspraak hebben op het rembours van het jaar pensioen of van het gedeelte daarvan, dat hij volgens het bepaalde bij Art. 5 en 6 zal hebben betaald; doch in geen geval zal eenige restitutie van betaalde contributie geschieden.

Het deelgenootschap wordt insgelijks verloren door vonnissen tot infamie of lijfstraf; de schuldlige of zijne erfgenamen zullen gelijk rembours genieten.

Art. 18.

De directie van deze weduwen- en weezenkas zal worden gevoerd door eene Commissie van drie leden, door Ons te benoemen, bestaande uit 2 generaals of hoofdofficieren en één lid van den Raad van State, geadsisteerd door eenen administrateur en eenen kassier. De administrateur zal een traktement genieten van f 2000 jaarlijks.

De functiën van kassier zullen worden vervuld door den Betaalmeester van Oorlog, die deswege een defrojement van f 1000 's jaars zal genieten.

Deze traktementen zullen in het budget van het Departement van Oorlog worden begrepen.

Art. 19.

Onze Commissaris-Generaal voor het Departement van Oorlog zal de super-intendentie hebben over de administratie van deze weduwen- en weezenkas. Hij zal enz. . . .

Art. 35.

Alle gepensioneerde weduwen zullen gehouden zijn hunne woonplaats op het gebied van den Staat te vestigen.

Wanneer echter eene weduwe of wijlen haren man buiten 's lands zal zijn geboren, en verlangen mogt in haar of zijn geboorteland te gaan wonen, zal zij zich moeten onderwerpen aan eene korting van één derde van het beloop van haar pensioen.

De korting van $\frac{1}{3}$ zal niet toepasselijk wezen op de gratificatie voor ieder minderjarig kind boven het getal van drie, noch op den onderstand en gratificatie voor ouderlooze weezen, welke zich buiten 's lands zullen bevinden; ook niet wanneer beide hunne ouders geboren Nederlanders mogten zijn geweest.

Art. 37.

Afschrift van dit Besluit zal worden gezonden aan Onzen beminden Zoon den Erfprins, aan Onzen beminden Zoon Prins FREDERIK, aan Onzen Commissaris-Generaal van Oorlog, die met de executie van hetzelfde wordt belast, aan Onzen Secretaris van Staat voor de Financiën en aan de Algemeene Rekenkamer.

Gegeven in 's Gravenhage den 14^{den} Januarij des jaars 1815.

Het tweede van Onze Regering

(get.) WILLEM.

Het was te voorzien, dat eene weduwen- en weezenkas met zoo geringe inkomsten in de toekomst niet zonder hulp uit de schatkist aan hare verplichtingen zoude kunnen voldoen. Het is dan ook geenszins de bedoeling geweest van de ontwerpers, dat de kosten der pensioenen zouden bestreden worden uit de bijdragen der officieren alleen. Die bijdragen bleven „des légères rétributions”, geringe kortingen. Hoe gering die waren moge blijken uit het feit, dat b. v. een 2e luitenant *f* 7.— per jaar betaalde. Trouwde hij dan werd hem daarenboven gedurende 10 jaren *f* 30.— 'sjaars gekort, doch daarna betaalde hij wederom niet meer dan 1% van zijn traktement.

Toch is der commissie later verweten, o. a. door zekeren heer Nurks in een artikel in den Militairen Spectator D X blz. 178 en door de Redactie van dat tijdschrift „dat de oorspronkelijke inrigting van het Weduwenfonds op valsche berekeningen en gebrekkige sterflijsten was gegrond”.

De gep. generaal-majoor J. H. KESMAN — in 1842 waarschijnlijk het eenige nog in leven zijnde lid der commissie van 1814 — weerlegt deze opinie in eene door hem in het jaar 1842 in het licht gegeven brochure op zakelijke en afdoende wijze.

Hij toont aan, dat in 1814 nog geen betrouwbare gegevens bestonden om daarop eene berekening te baseeren, dat geen sterftetafels voor dien arbeid beschikbaar waren, dat geen der commissieleden de kennis bezat, die noodig waren voor berekeningen op levensverzekeringgebied, en voorts, dat de berekeningen door ondernemers van weduwenfondsen destijds uitgevoerd zoo onbetrouwbaar bleken, dat menige instelling van dien aard, na weinige jaren bestaan te hebben, bankroet ging. Met andere woorden, zegt hij: „er zijn geene valsche berekeningen gemaakt, wjl er geene gemaakt zijn”. Men heeft eenvoudig uit het besluit van Maart 1807 overgenomen wat bruikbaar was en men heeft zich gehouden aan den eisch: geringe kortingen. Doch zegt hij: „wat is de oorzaak dat Uwe kas zich in zorgelijken toestand „bevindt?

„Het Art. 5 van het Koninklijk decreet van 24 Juli 1807 luidde „als volgt:

„Indien de fondsen uit de contributies bij het 3e Artikel bepaald „niet toereikend mogten zijn tot betaling der pensioenen, zal de publieke „schatkist in het ontbrekende voorzien.

„Bijaldien daarentegen na het sluiten der jaarlijksche rekening eene „som van meer dan *f* 20000 in kas mogt blijven, zal het meerder be- „dragen dan laatstgemelde somme in het volgende semestre, bij wijze „van buitengewone gratificatie en in de proportie van derzelve pen- „sioenen, aan de weduwen en weezen, van het pensioen ten tijde van „het sluiten der rekening jousseerende worden gedistribueerd; met „dien verstande nogtans, dat deze buitengewone gratificatie nimmer de „helft van het primitief pensioen zal kunnen te boven gaan, zullende „de fondsen, welke alzoo mogten resteeren, in kas moeten verblijven.

„Daar nu het 2e alinea, uitmakende meer dan $\frac{3}{4}$ gedeelte van dat „artikel, volstrekt ondoelmatig was en derhalve in 1814 geenszins in „het ontwerp van besluit behoorde overgenomen te worden, zoo werd „het geheele artikel en ongelukkiger wijze dus ook het 1e alinea „weggelaten.”

De generaal KESMAN vermeldt ook nog, dat in 1820 een zekere heer de L. die tot aan zijn overlijden een hooge staatsbetrekking bekleedde, getracht heeft te berekenen hoe lang de weduwenkas der officieren door eigen middelen in hare behoeften zou kunnen voorzien. De uitkomst dier berekening was, dat het fonds tot 1850 zou toenemen, doch vervolgens van lieverlede zoodanig zou afnemen, dat de kas in 1885 noodlijdend zou geworden zijn

De voornaamste grondslag dier berekening was echter, dat het getal officieren bij het leger voortdurend 4000 zou bedragen, terwijl in 1842 ingevolge de reorganisatie van dat leger, niet eens het getal 2000 werd bereikt en dat bovendien niet gerekend was op de verminderingen, die de traktementen van 1820 later zouden ondergaan.

Men ziet, het bij vergissing weglaten van de bepaling van rijks-garantie op de uitbetaling der pensioenen, blijkbaar in de overtuiging, dat vanzelf sprekend de schatkist zou bijspringen, zoodra er tekorten ontstonden, gaf aanleiding tot veel misvattingen omtrent het karakter van het fonds.

Wij zullen nader zien, dat — hoewel de Regeering blijkens hare eigene handelingen tal van jaren overtuigd is geweest, dat de kas een Rijks-instelling was — de genoemde vergissing oorzaak is geweest, dat nog heden ten dage niet beslist vaststaat, dat wij inderdaad onze kas als zoodanig te beschouwen hebben.

Als geschiedkundige bijzonderheid zij nog vermeld, dat Koning LODEWIJK NAPOLEON den 2den luitenanten het trouwen verbod.

Op eene inspectie zij de Koning tót een luitenant, die een huwelijk wilde sluiten, dat hij wachten moest totdat hij kolonel zou zijn, waarop die officier de logische opmerking maakte, dat hij vreesde dan te oud te zijn. „Qu'est ce qu'il dit"? vroeg de Koning. „Il dit Sire, qu'il craint que lorsqu'il sera colonel, il sera trop avancé en âge pour se marier". De Koning streek volgens zijn gewoonte met zijn rechterhand het haar over het oor en ging verder.

Toen het huwelijksverbod uitgevaardigd was, strekte de twaalfde klokslag van middernacht op de Muiderpoort te Amsterdam, een paartje tot sein om zich, ieder met een pistool gewapend, voor het hoofd te schieten, omdat — zooals zij zeiden — men hen wel kon verbieden samen te leven, maar niet beletten om samen te sterven en zij den dood verkozen boven slaafsche onderwerping aan dwingelandij of dwaasheid. De jonge man werd nog levend naar het militair hospitaal gebracht, alwaar Zijne Majesteit hem liet weten, dat hij trachten moest

spoedig te herstellen, want dat hij dan zou mogen huwen. Het was echter te laat, de wond bleek doodelijk.

Uit het K. B. van 14 Januari 1815 No. 29 blijkt o. a. dat thans nog de traktemencijfers, die de grenzen vormen voor een telkens hooger percentage van contributie, dezelfde zijn als bij de oprichting der kas; dat geen doorlopende contributie werd geheven, dat gepensioneerde officieren dezelfde bijdragen aan de kas betaalden als de actief dienenden, en dat officiersweduwen — behoudens enkele uitzonderingen — binnenslands moesten wonen. Voorts treffen de voor dien tijd hooge pensioen-uitkeeringen, vooral in de hooge rangen en de zeer lage bijdragen der officieren. Omtrent deze laatste merkt generaal KESMAN op, dat — als men die vergelijkt met de premiën, die men eischt voor een overeenkomstig pensioen bij verzekerings-maatschappijen, de weduwen en weezenkas zonder rijks hulp wel moest beschouwd worden als, het „meest dwaze van alle dwaasheden”. Die hulp werd nu eenmaal door de commissie beschouwd als van-zelf-sprekend.

HAAR BESTAAN.

Voor de eerste maal werden in de commissie van 3 leden — uitmakende de Directie — benoemd de luitenant-generaal DU PONT als voorzitter en voorts de generaal-majoor VAN DER GOLTZ en de buitengewone staatsraad D. C. de LEEUW. De functie van kassier werd opgedragen aan den „Betaalmeester van Oorlog”.

Deze laatste betrekking werd in 1819 opgeheven, zoodat op 1 Januari 1820 de functie van administrateur en kassier werd vereenigd in één persoon onder den titel van „thesaurier”. De eerste thesaurier was de heer M. HEENEMAN, die een traktement genoot van f 3000 en een borgtocht moest stellen van f 5000.

Alle andere betrekkingen waren onbezoldigd. Den 1sten Januari 1843 werd de Directie der kas ontheven van alle geldelijk beheer — omvattende o. a. het innen van renten van kapitalen — en verviel de functie van kassier der instelling. Eerst in 1904, bij de invoering der statuten van 26 November, werd aan den secretaris der kas weder het geheele geldelijk beheer opgedragen. Het traktement werd steeds betaald uit de schatkist tot 1885, toen met het oog op den gunstigen finantieelen toestand van het fonds, bij K. B. werd vastgesteld, dat die kosten moesten worden bestreden uit de inkomsten der instelling zelve.

De weduwen-pensioenen werden vóór Januari 1820 betaalbaar gesteld bij de „Provinciale Betaalmeesters”, doch aangezien deze betrekking in dat jaar verviel, werd bij K. B. van 12 Januari 1820 de uitbetaling der pensioenen opgedragen aan de korpsen van het Leger.

De toekenning der pensioenen schijnt nog wel eens bezwaren te hebben opgeleverd, omdat de wettigheid van sommige huwelijken niet altijd kon bewezen worden. Immers een K. B. van 4 Juni 1823 No. 34 vangt

als volgt aan. „Meermalen is het reeds gebeurd, dat aan weduwen van officieren het pensioen uit de weduwen- en weezenkas niet kon worden verleend, omdat zij het certificaat van het voltrekken des huwelijks niet konden produceeren”.

Of de fout lag bij den toenmaligen „burgerlijken stand” dan wel bij de officieren wordt niet vermeld; in ieder geval werden voor de zekerheid alle trouwakten van officieren opgevorderd ter inzage.

De kas telde op 31 December 1815 totaal 27 weduwen. Dit getal steeg vervolgens

	in 1820 tot	142	weduwen
„	1825 „	278	„
„	1830 „	418	„
„	1835 „	565	„
„	1840 „	650	„

In 1841 bedroeg dit aantal 659 doch toen werden 63 weduwen afgevoerd als: „in België achtergebleven” 1) zoodat einde 1842 slechts 611 weduwen overbleven.

Dit aantal steeg verder:

	in 1845 tot	622	weduwen
„	1850 „	644	„
„	1855 „	662	„

om in 1859 het hoogtepunt te bereiken van 686.

Daarna daalde het weer:

	in 1865 tot	648	weduwen
„	1870 „	654	„
„	1875 „	603	„
„	1880 „	532	„
„	1885 „	491	„
„	1890 „	480	„

als laagste aantal, om gaandeweg weer te stijgen:

	in 1895 tot	506	weduwen
„	1900 „	529	„
„	1905 „	561	„
„	1910 „	590	„
en „	1914 „	± 620	„

Over het aantal deelgenooten (gehuwde officieren) bestaan slechts betrouwbare gegevens, aanvangende met 31 December 1851 toen dit 981 bedroeg. Dit aantal vertoont een nagenoeg doorgaand stijgende lijn, namelijk

	in 1855 tot	981
„	1860 „	958
„	1870 „	1134

1) Blijkbaar slaat dit op den overgang van een deel van de Instelling naar het Koninkrijk België, waarover hieronder.

in 1875 tot	1304
„ 1880 „	1385
„ 1885 „	1498
„ 1890 „	1594
„ 1895 „	1708
„ 1900 „	1837
„ 1905 „	1924
„ 1910 „	2084
„ 1914 „	± 2300

Waar hierboven vermeld staat, dat eerst in 1841 de officiers-weduwen behorende tot de Belgische nationaliteit uit onze kas werden afgevoerd, doet zich de vraag voor of inderdaad een tijdsverloop van 11 jaren moest voorbijgaan voor die scheiding kon worden tot stand gebracht.

Dit is werkelijk het geval en houdt natuurlijk verband met het eerst in 1839 onderteekenen van het tractaat met België door Koning WILLEM I. Na langdurige onderhandelingen kwam eindelijk in Juli 1843 de overeenkomst tot stand „tusschen de Nederlandsche en Belgische Commissarissen betreffende de nog hangende financiële aangelegenheden met België” waaronder ook behoorde de vaststelling van het aandeel, dat België toekwam uit het fonds der Weduwen- en Weezenkas voor de officieren van de Landmacht. Dit aandeel werd bepaald op uitkeering van een kapitaal van *f* 457.000 nominaal $2\frac{1}{2}$ 0/0 Ned. werkelijke schuld en de storting in geld van *f* 164.568.81⁵. Dit laatste bedrag „wegens interessen van en met 1 October 1830 tot en met 30 Junij 1843”.

Bij Besluit van 17 Juli 1834 No. 100 werd voor het eerst het beginsel in toepassing gebracht, dat een officier huwende met eene jongere vrouw een zekere verhooging van de — tienjarige — contributie moest betalen. De 10-jarige contributie was het bedrag van het verzekerde pensioen, welk bedrag in 10 jaren tijds moest zijn afbetaald. De bedoelde verhooging bedroeg bij een leeftijdsverschil tusschen de echtgenooten van 11 jaren of minder 1 0/0, van 12 jaren 4 0/0, van 13 jaren 9 0/0 enz. Na betaling der 10-jarige contributie was de bijdrage der gehuwde officieren wederom gelijk geworden aan die der ongehuwden.

Tevens werd bepaald, dat een hertrouwde weduwe, na het overlijden van den tweeden echtgenoot weder in het geval konde worden gesteld van haar vorig pensioen, mits zij gedurende haar tweede huwelijk de contributie bleef betalen overeenkomstig den laatsten rang van haar overleden echtgenoot.

Zooals bekend is wordt thans al sedert jaren deze contributie niet meer gevorderd.

In 1838 bleek, dat de uitgaven de inkomsten der kas overtroffen en dat in volgende jaren de achterstand niet werd ingehaald. Wel was er in 1838 een bezitting aan langzamerhand overgespaard kapitaal van *f* 3.363.000.— nominaal, ingeschreven op het Grootboek der publieke

schuld, doch uit den aard der zaak zou dit kapitaal moeten worden aangesproken en de „kas” zou noodlijdend worden.

Vandaar, dat bij besluit van den toenmaligen Directeur-Generaal van Oorlog „List”, d.d. 6 Januari 1842, eene commissie van onderzoek werd benoemd, belast met het opsporen van middelen om de Instelling uit haar benarden toestand op te beuren. Tijdelijk werd de toetreding tot de kas stop gezet voor alle officieren, die na 1 Januari 1842 in het huwelijk traden.

Dat men dien ongunstigen toestand reeds had zien aankomen, bewijst het feit, dat in het besluit van 17 Juli 1834 No. 100 ook voorkwam eene bepaling, waarbij het bedrag der kortingen van $1\frac{1}{2}\%$ op het traktement van officieren voor geneeskundige behandeling — aanvankelijk voor 3 jaren — in de Weduwen- en Weezenkas zoude worden gestort. In totaal kwam over een tijdsverloop van 9 jaren op die wijze aan de kas ten goede eene som van *f* 494.863.— 1).

Als resultaat van de bemoeiingen der Commissie verscheen een K. B. van 11 November 1842 No. 52, waarbij werd bepaald dat, aanvangende 1 Januari 1843, de korting van 2% op het montant der declaratiën van „fabrikeurs, kooplieden en werkbazen” voortaan zouden worden gestort in de Weduwen- en Weezenkas. Het besluit, waarbij de kas voor nieuwe deelgenooten werd gesloten, werd opgeheven en bovendien werd de kas voorgedragen voor een rijks-subsidie van *f* 12.000. Dit laatste werd telken jare opnieuw toegestaan totdat over 1869 een laatste maal subsidie werd verleend tot een geringer bedrag namelijk *f* 6000. In totaal genoot de Instelling aan subsidie een som van *f* 306.000. Aan 2% der declaratie werd tot en met het jaar 1880 een steun ontvangen van *f* 786.357.—.

De bijdragen der officieren werden ingevolge wijziging der statuten bij K. B. van 11 November 1842 No. 52 verhoogd tot:

$3\frac{1}{2}\%$	van de traktementen boven de <i>f</i> 2400
3	„ „ „ „ van <i>f</i> 1600 t/m <i>f</i> 2400
$2\frac{1}{2}$	„ „ „ „ beneden de <i>f</i> 1600
2	„ „ „ pensioenen van meer dan <i>f</i> 2400
$1\frac{1}{2}$	„ „ „ „ „ <i>f</i> 1600 t/m <i>f</i> 2400
1	„ „ „ „ „ minder dan <i>f</i> 1600.

Voorts werden de inleggelden bij huwelijk en de verhoogingen daarvan wegens verschil in leeftijd tusschen man en vrouw gebracht op den maatstaf, die thans nog geldende is. Bij bevordering in rang of bij traktementsvermeerdering moest in 12 maandelijksche termijnen, het

1) Na dit tijdsverloop — einde 1842 — werd die bijdrage niet aan de Weduwen- en Weezenkas ontnomen, doch samengesmolten met de bestaande contributiën voor die instelling. De contributiën van 1, $1\frac{1}{2}$ en 2% werden dus gebracht op $2\frac{1}{2}$, 3 en $3\frac{1}{2}\%$ zonder verzwaring van lasten voor de officieren, aangezien voor geneeskundige behandeling geen bijdrage meer gevorderd werd. Deze laatste was ingesteld in den loop van het jaar 1817.

verschil tusschen het vorig en het verhoogd traktement over 3 maanden, eveneens aan de kas worden afgedragen.

Wel merkwaardig zijn de beschouwingen der toenmalige Directie naar aanleiding van het rapport der commissie, waar het de vraag geldt of de „kas” al of niet als Rijks-instelling te beschouwen is. Zij zegt daaromtrent in haar verslag aan den Directeur-Generaal van Oorlog dd 20 October 1842 het volgende:

„Het heeft Uwe Excellentie behaagd bij missive van 16 Junij dezès „jaars afd. Administratie No. 63 B aan ons toe te zenden het nader „rapport van de commissie tot onderzoek nopens de oorzaken van den „tegenwoordigen ongunstigen toestand der W. en W. kas voor de offi- „cieren van de Landmagt en tevens belast met het opsporen der mid- „delen welke zoude kunnen worden aangewend ten einde deze kas uit „dien benarden toestand op te beuren, met uitnoodiging om de daarin „voorkomende bijzonderheden te willen overwegen en Uwe Exc. des- „wegens te dienen van consideratiën en advies.

„Aan dezen last voldoende hebben wij de eer Uwe Exc te berigten, „dat wij na kennisneming van alle de bij ons ontvangen stukken, meer „en meer in het gevoelen zijn versterkt, bereids bij ons rapport van „den 26sten Maart j.l. aangegeven, dat de W. en W. kas eene Rijks „instelling is en niet als een capitaal moet worden aangemerkt, waar- „van de baten de lasten moeten dekken of dat van tijd tot tijd, wanneer „deze laatsten de baten overtreffen, door de deelgenooten als het ware „gearroseerd moet worden.

„Het is waar, dat desniettegenstaande bij ons gemeld rapport tevens „het voorstel is gedaan, om de ondersteuning der kas ten koste der „deelhebbers te doen plaats hebben, doch zulks was eensdeels toe te „schrijven aan de vrees, dat het Gouvernement niet zoo gaaf met onze „beschouwing der zaak zoude instemmen om al de gevolgen van dezelve „aan te nemen en dienovereenkomstig zonder de deelhebbers aan „verdere opofferingen te onderwerpen, te handelen, en ten andere zijn „geleid door het gezigt-punt waaruit door de commissie, bij haar eerste „rapport de toestand der W. en W. kas is overwogen.

„Hoe meer men echter de zaak in overweging neemt, hoe meer „men overtuigd wordt, dat de stelling, namelijk dat de inrigting eene „rijks-instelling is, de eenige en ware is, en daartoe draagt daarenboven „niet gering bij, dat nu ook de commissie in haar rapport van 4 Junij j.l. „dat denkbeeld op den voorgrond plaatst.

„De W. en W. kas zooals die nu bestaat is eene weldaad van „het Gouvernement aan de officieren; — zij rust op grondslagen door „hetzelve alleen beraamd en berekend 1); zij die deze weldaad ge- „nieten, zijn nooit, zelfs niet bij de oprigting van het fonds in de ge-

1) Zooals wij gezien hebben, kan van „b e r e k e n i n g” van grondslagen bezwaarlijk gesproken worden, omdat er niets berekend werd bij de oprigting van het fonds.

„legenheid gesteld geworden om de soliditeit van de inrigting en de
 „mogelijkheid van de voortdurende werking van dezelve te beoordeelen; —
 „zij zijn niet geraadpleegd geworden; zij hebben de hun van wege het
 „Gouvernement gedane voorstellen zooals militairen betaamde, met vol
 „vertrouwen aangenomen; op deze en gene voorwaarden heeft men
 „hun gezegd, zult gij deze en gene voordeelen genieten; betaalt gij
 „zoo veel, dan wordt aan uwe eventuele weduwen en weezen zoo
 „veel verzekerd. Aan de hun gestelde voorwaarden hebben zij
 „voldaan en voor de uitkomst hebben zij, zooals zij moesten, in de
 „hun van Gouvernementswege gedane vaderlijke beloften berust. Op
 „hen kan geene verantwoordelijkheid voor die uitkomst rusten. De
 „deelnemers hebben immers geene oorspronkelijke berekeningen gezien,
 „en dus niet kunnen beoordeelen in hoeverre de gemaakte juist waren
 „en of die niet eenmaal — zooals reeds voor jaren gebleken is het
 „geval te zijn — eene schadelijke werking zouden hebben.

„Hier kon geene kwestie wezen van eene instelling, waarvan de in-
 „standhouding aan de deelhebbers zelve wordt overgelaten. Die van
 „het weduwenfonds hebben, met volkomen onderwerping, volgens de
 „weldadige inzichten van hunne overigheid gehandeld, men heeft voor
 „hen gedacht en geschikt, zij hebben over het fonds nooit eenigerlei
 „contrôle gehad; zelfs de Directie, die niet als hunne zaakgelastigde
 „kan worden beschouwd, heeft die niet. Geen pensioen aan eene weduwe
 „wordt verleend zonder uitdrukkelijke toestemming en op last van het
 „Departement van Oorlog nadat de Directie daaromtrent gehoord is.
 „Jaarlijks wordt ook de kas, geheel in de stelling hier aangenomen,
 „door dat Departement ondersteund, en had men slechts in het besluit
 „van de oprigting derzelve, eene soortelijke bepaling laten invloeyen
 „als die welke in het Decreet van 24 Julij 1807 voorkomt en welke
 „door den heer Generaal Majoor KESMAN in de door hem uitgegeven
 „brochure wordt aangehaald en g e z e g d, wat men toch gemeend moet
 „hebben — dat namelijk het eventueel te kort komende door het Rijk
 „gesuppleerd zoude worden, dan kon er nopens de juistheid van die
 „beschouwing geen schaduw van twijfel bestaan.

„Maar ook zooals de zaak thans staat, vervalt bij ons alle bedenking
 „vooral wanneer wij in overweging nemen, dat de gedurige invloed op
 „de kas van den noodzakelijk steeds veranderenden staat der Legers
 „en van de mutatiën die bij hetzelfde vooral in buitengewone tijden
 „plaats moeten hebben, alsmede andere van buiten komende werkingen
 „op dezelve welke door de deelhebbers noch voorgekomen, noch ver-
 „meden kunnen worden, en die de geheele berekening waarop het
 „fonds is ingesteld en waarbij men toch van eenen mogelijk perma-
 „nenten staat heeft moeten uitgaan, al ware die nog zoo juist geweest,
 „na verloop van eenigen tijd wel uit alle verband brengen en eindelijk
 „geheel omverwerpen m o e s t e n.

„Hoe vele pensioenen zijn er niet verleend aan weduwen wier mannen
 „nooit aan het fonds hadden gecontribueerd? En wat moest voor dat

„fonds het gevolg zijn van alle de niet te vermijden veranderingen in, „en verminderingen van het personeel van het Leger, zooals die zoo „dikwijls in de laatste jaren hebben plaats gehad?

„Wanneer op eens een vijftig tal of meer officieren, die van activi- „teitstractement aan het fonds contribueerden, op non-activiteit of op „pensioen gesteld worden, dan verminderen om meer dan de helft der- „zelve bijdragen aan de kas, terwijl dit in de aanspraak op pensioen „van hunne na te latene weduwen niet het minste onderscheid maakt. „Deze behouden al haar regt op de verzorging eenmaal aan hare echt- „genooten door het Gouvernement op door hetzelfde alle en gemaakte „voorwaarden beloofd; — en het staat vast, dat zonder de hulp van „het Gouvernement in zoodanige omstandigheden dat vooruitzigt niet „verwezenlijkt, die belofte nooit vervuld kon worden,

„Deze consideratiën komen ons genoegzaam voor om aan te toonen „dat, hoewel het Gouvernement bij de daarstelling van het fonds niet „met zoovele woorden heeft gezegd: „wanneer de bijdragen niet vol- „doende bevonden mogten worden dan zullen wij bijspringen” zoo heeft „het door daden getoond, dat dit wel degelijk de bedoeling was. Van- „daar het uitsluitend beheer aan het Departement van Oorlog opge- „dragen. Het opleggen van lasten — vooral in den aanvang — zonder „voorafgaande bijdragen. De weldadige ondersteuning van de kas uit „het fonds van „Buitengewone en Onvoorzienne ontvangsten en uitgaven „bij de Corpsen van het Leger” en andere hulpbronnen. Vandaar het „doen plaats hebben van groote mutatiën in de positie der deelgenooten „zonder gelijktijdige voorziening in de daardoor aan het fonds toe te „brengen schade en in al wat verder in de bijlagen van het rapport „der commissie is aangetoond.

„Wij houden ons dus overtuigd, dat de belangen der W. en W. kas, „naar het verleedene te oordeelen, alleen uit dit oogpunt behooren te „worden beschouwd en lettende op het belang, dat het Departement „van Oorlog altijd getoond heeft in het behoud van die kas te stellen, „kunnen wij ons volstrekt niet verbeelden, dat zoodanige wijze van „beschouwing geen ingang vinden zal en dat het Gouvernement de „billijkheid der hier aangestipte motieven erkennende, en in aan- „merking nemende, dat een groot aantal weduwen, die thans door ge- „noemde kas onderhouden worden, zonder dat middel ten laste van „het Rijk zouden komen, niet ook van Rijkswegen en zonder be- „zwaar der tegenwoordige deelgenooten, in de ver- „standhouding van het fonds zoude voorzien.

„Door het bovenvermeldene willen wij echter niet gezegd hebben, „dat daarom niets door de officieren aan de instandhouding van het „fonds met billijkheid zoude behooren te worden bijgedragen, maar dit „zoude zich dan ook alleen moeten bepalen tot eene meerdere inhou- „ding bij gelegenheid, dat hunne inkomsten door promotie, overgang „in hoogere klassen of anderszins vermeerderd worden, terwijl het aan „de keuze van diegeene, die later huwen en diensvolgens tot het deel-

„genootschap toetreden, overgelaten zoude kunnen worden, zulks op „nader door het Gouvernement vast te stellen voorwaarden, te doen.

„Op die wijze zal onder de nu bestaande deelhebbers het denkbeeld „geen veld meer winnen, dat zij slechts beschouwd worden als Leden „van eene Vennootschap of van eene associatie, die met handels- of „andere wisselvalligheden moeten staan of vallen, en de toekomstenden „zullen zich over niets te beklagen hebben.

„Na, nu alzoo op goede gronden zoo wij vermeenen, te hebben aan- „getoond, dat de W. en W. kas eene Rijks-instelling is, welke van „Gouvernements wege moet worden ondersteund, blijft ons alleen „nog over,”

Eigenaardig is, dat bovengenoemde beschouwingen niet schijnen weerlegd te zijn, zelfs niet ter sprake gekomen en dat mede daardoor de vraag of de W. en W. kas al of niet een Rijks-instelling is, nog steeds niet definitief bevestigend is beantwoord

De Minister van Oorlog zegt in de memorie van toelichting op de oorlogsbegrooting van 1844/45 waarin voor het eerst het subsidie van *f* 12.000 op de staatsbegrooting werd gebracht, daaromtrent het volgende.

„De som van *f* 12.000 bij het 7e artikel der XIIe Afd. (subsidie aan „de weduwen- en weezenkas voor de officieren van de Landmagt) uit- „getrokken is wel, wat de samenstelling der begrooting betreft, een „nieuw ontwerp van uitgaaf, doch nogtans meer een transpositie van „cijfers, vermits de uitgaaf reeds sedert een aantal jaren uit een „andere rubriek plaats had.

„Vroeger toch werd een gedeelte van den onderstand, welke die „instelling, naar gelang der omstandigheden waarin zij verkeerde, be- „hoefde, uit het voordeelig saldo van de fondsen van inwendig beheer „bij de korpsen van het Leger gevonden; maar dit naar aanleiding der „Instructie voor de Algemeene Rekenkamer niet meer kunnende plaats „hebben, is deze post nu op de begrooting gebragt, als strekkende tot „instandhouding van eene inrigting, welke indertijd door het Gouverne- „ment bevolen is en waarvan het beheer steeds onder deszelfs toezigt „heeft gestaan.”

Inderdaad blijkt uit gegevens te vinden in het archief der W. en W. kas, dat tusschen 1823 en 1844 in totaal eene som aan „diversen” ten bate der instelling is gebracht van totaal $\pm f$ 157.071.—. Achter een enkele van die posten is nog te vinden de aantekening: „Bij de korpsen beschikbaar gebleven”.

Hieruit volgt, dat opvolgende ministers van Oorlog volkomen overtuigd waren, dat onze „kas” inderdaad een Rijks-instelling is, immers anders hadden overschotten van gelden bij de korpsen van het Leger onmogelijk ten bate van de „kas” kunnen worden gebracht.

Wel werd, naar aanleiding van bovengemelde „memorie van toelichting” nog in het daaropvolgend „voorloopig verslag” gevraagd „in hoedanige verhouding de weduwen- en weezenkas tot 'slands kas

staat", doch het antwoord van den minister „dat dezelve in geene ver-
„houding met 's Rijks kas staat, maar geheel op zichzelf beheerd
„wordt", heeft blijkbaar de vragers volkomen tevreden gesteld.

De ongelukkige weglating echter van de eerste alinea van Art. 5 van het Koninklijk decreet van 24 Juli 1807 waarop de Generaal-Majoor KESMAN doelt in diens brochure is niettemin als oorzaak te beschouwen, dat tot op heden niemand zekerheid bezit omtrent het karakter van de kas. Toch is de questie: al of niet Rijks-instelling, blijkens de „Handelingen van de Staten-Generaal van 1886 in dat jaar nog eens ter sprake gekomen, doch ook de toenmaals gevoerde discussie heeft die vraag niet tot eene beslissing gebracht.

Door de genoemde regeeringshulp kwam intusschen de kas hare lijdensperiode glansrijk te boven en gaandeweg werd hare positie financieel stevig, zoodat drukkende bepalingen in de statuten hier en daar konden worden weggenomen. De stabiliteit werd vooral verhoogd door een besluit van Z. M. Koning WILLEM III van 2 Maart 1853 No. 65 waarbij het deelgenootschap aan de Weduwen- en Weezenkas voor officieren bij huwelijk verplichtend werd gesteld.

Van dien tijd dateert 'ook de bepaling, wier bestaan vele officieren zich nog herinneren zullen, namelijk dat 1e en 2e luitenants moesten bewijzen bij huwelijk, dat de echtgenooten te zamen een inkomen genoten van ten minste *f* 400 boven het officierstraktement.

In 1860 werd het verlof, verleend aan sommige weduwen om 'buitenslands te wonen, mits zij zich onderwierpen aan een korting van $\frac{1}{3}$ van het pensioensbedrag, ingetrokken en werd dit verlof verleend zonder eenige geldelijke opoffering, mits slechts werd aangetoond, dat bij verblijf in het buitenland het binnenlandsche domicilie behouden bleef. In 1864 volgde daarop de onvoorwaardelijke vergunning om zich te vestigen buiten het grondgebied van den Staat.

In 1866 werd bepaald, dat hertrouwde weduwen gedurende haar 2e huwelijk geen contributie meer behoeften te betalen om het recht op pensioen na het overlijden van de 2e echtgenoot, te behouden; en in 1870 bleek de toestand der kas zoo gunstig, dat gepensioneerde officieren, geen deelgenoot zijnde, van het betalen van gewone contributie konden worden vrijgesteld.

Voorts werd in 1876 gelegenheid gegeven aan gepensioneerde officieren, die sedert de jaren 1853 tot '76 een huwelijk hadden aangegaan, om alsnog binnen den tijd van een jaar en onder bepaalde voorwaarden, tot het deelgenootschap der instelling toe te treden.

In 1881 ten slotte, kon de kas de rijksbijdrage, voortspruitende uit de korting van 2% op leverantiën aan het Departement van Oorlog, missen en werd die korting opgeheven.

De lijdensperiode was voorbij en eene gezonde ontwikkeling trad daarvoor in de plaats, getuige de gaandeweg stijgende bezitting aan belegd kapitaal. Zoo beliep het bezit in:

1850 . . .	f 2.835.000	nominaal N. W. S.
1860 . . .	idem	idem
1870 . . .	3 240.000	idem
1880 . . .	4.120.000	idem
1890 . . .	5.395.000	idem
1895 . . .	6.241.000	idem
1900 . . .	6.982.000	idem
1905 . . .	7.470.000	idem
	304.000	provinciale en stedelijke leeningen
1910 . . .	7.470.000	nominaal N. W. S.
	1.072.250	provinciale, stedelijke en spoorwegleeningen
1913 . . .	7.470.000	nominaal N. W. S.
	1.582.120	provinciale, stedelijke en spoorw.leeningen.

Bij K. B. van 3 Aug. 1883 No. 37, konden dan ook de wed. pensioenen met 25°/₁₀ worden verhoogd en bij de statuten-herziening vastgesteld bij K. B. van 18 Mei 1889 No. 21 werden de pensioenen andermaal herzien en gebracht op:

f 1000	voor de weduwe	van een luit. generaal
" 875	" " "	" " gen. majoor
" 750	" " "	" " kolonel
" 625	" " "	" " luit. kol. of majoor
" 500	" " "	" " kapitein
en " 400	" " "	" " luitenant.

Bij K. B. van 28 Juni 1900 No. 32 werd de gelegenheid opengesteld om tegen betaling van een gering bedrag in eens, dan wel in termijnen, andermaal eene pensioensverhooging te verkrijgen, namelijk voor weduwen van subalterne officieren van f 100, van luitenant-kolonels of majoors van f 75, van kolonels van f 50 en van generaal-majoors van f 25. Van deze gelegenheid maakte uit den aard der zaak de groote meerderheid der officieren gebruik.

Bij de statuten-herziening van 1905 eindelijk, werden deze pensioenbedragen daarin vastgelegd en gezien den tegenwoordigen zeer gunstigen toestand der kas is de waarschijnlijkheid groot, dat opnieuw tot verhooging der pensioenen, dan wel tot verlaging der contributiën zal worden overgegaan.

Opmerking verdient het nog, dat in het jaar 1852 voor het eerst een zoogenaamde „wetenschappelijke balans” werd opgemaakt, hetgeen wil zeggen: een balans waarin de debet- en creditposten voor zooveel nodig zijn opgemaakt volgens formules, die in de levensverzekerings-wiskunde geldende zijn en waaraan derhalve zekere sterftetafels van mannen en vrouwen ten grondslag behooren te liggen.

Deze balans is in haar inhoud merkwaardig genoeg — voornamelijk voor hen, die geen vreemdeling zijn in het verzekeringswezen — om, deze als bijlage hier af te drukken. De toenmalige Minister van Oorlog Baron FORSTNER VAN DAMBENOY deed die balans vergezeld gaan van

BIJLAGE.

BALANCE op de baten en lasten van de weduwen- en weezenkas voor de officieren van de
B A T E N.

Het Kapitaal der Weduwen- en Weezenkas, ad f 2,835,000.00 op het Grootboek der 2¹/₂ percents Nationale Schuld ingeschreven, is tot den koers van 60 per cent waardig. f 1,701,000.00

Jaarlijksche inkomsten.

<i>Doorloopende contributie</i> , zooals die op den 1sten Januarij 1852 verschuldigd is, volgens de tractementen en pensioenen der Officieren deelgenooten.	f 35,565.69	
Den gemiddelden ouderdom der deelgenooten op 50 jaar, en dien hunner echtgenooten 10 jaren jonger stellende, staat de jaarlijksche contributie gelijk met een ongeveer tienmaal grootere inlegsom in ééns; voor deze contributie wordt dus hier gebragt eene kapitale waarde van		355,656.90
<i>Contributie van hertrouwde weduwen</i> , zooals die op den 1sten Januarij 1852 verschuldigd is.	f 561.00	
Gelijke verhouding in leeftijd als boven tusschen de hertrouwde weduwen en hare tegenwoordige echtgenooten veronderstellende, wordt ook deze contributie gekapitaliseerd tot een bedrag van		5,610.00
<i>Gewone contributie:</i>		
a. Van Officieren bij de Staven en Korpsen van het Leger dienende (berekend volgens de formatiën, in verband met de effectieve sterkte).	f 67,475.50	
b. Van Officieren bij het Luxemburgsch Bonds-Contingent, die bij het vroeger deelgenootschap aan de Weduwen- en Weezenkas zijn gehandhaafd.	55.00	
c. Van Officieren tot de troepen in West-Indië behoorende (bij raming).	2,300.00	
d. Van Officieren op non-activiteit of tijdelijk pensioen (als voren).	300.00	
e. Van gepensioneerde Officieren (idem)	10,000.00	
f. Van Officieren, die het tractement of pensioen niet door de zorg van het Ministerie van Oorlog genieten	645.40	
	f 80,775.90	
<i>Contributie bij vermeerdering van tractement:</i>		
Gemiddeld van en met 1843 tot en met 1851 ontvangen per jaar	13,456.04	
<i>Twee ten honderd van het bedrag der leverantien aan de Korpsen:</i>		
Als voren	15,160.35	
Te zamen	f 109,392.29	
Welk bedrag als jaarlijksche rente à 4 percent beschouwd wordende, een kapitaal vertegenwoordigt van		2,734,807.25
<i>Afloopende betalingen.</i>		
Nog verschuldigde inleggelden, ingevolge art. 4 van het Koninklijk besluit van den 11den November 1842, n°. 52, in verband met dat van den 11den Maart 1851, n°. 90	f 24,314.73	
Als voren, ingevolge art. 5 van eerstgemeld besluit	3,760.79	
Nog verschuldigd door gepensioneerde weduwen en kinderen, wegens onaangezuiverd fournissement en inleggelden.	265.26	
		28,349.78
Gezamenlijk bedrag der baten	f 4,825,423.93	
Daarboven wordt alhier als <i>vermoedelijke bate</i> in rekening gebragt de ieder jaar aan de weduwen- en weezenkas verleend wordende subsidie uit 's Rijks-Schatkist, welke niet als vaste inkomst kan worden beschouwd; alzoo 's jaars	f 12,000.00	

landmagt, dienende tot aanwijzing van den stand dier inrigting, op den 1sten Januarij 1852.

L A S T E N.

Tegenwoordige lasten.

De schuld der Weduwen- en Weezenkas, op den 1sten Januarij 1852, bedraagt blijkens de Rekening en Verantwoording der Directie	f 110,42246
De contante waarde van de op 1e. Januarij 1852, verleende pensioenen aan een getal van 634 weduwen, bedraagt.	f 2,137,316.98
Als voren van de toelagen aan 20 weduwen verleend, voor 34 kinderen, boven het getal van <i>drie</i>	6,037.50
Idem van de aan 23 voogden of hertrouwde weduwen verleende onderstandgelden, ten behoeve van 41 kinderen	18,028.91
Aan den, op 1e. Januarij 1852, laatst overgeblevene der verminkte militairen, te wier behoeve het in 1815 bijeengebragt Kapitaal is gedeponoord, moet de jaarlijksche rente daarvan, ad f195 worden uitgekeerd; den ouderdom van dien persoon op 55 jaren stellende, is de contante waarde der uitkeering (volgens <i>Lobatto</i> , Tafel I)	1,822.23
Het jaarlijksch defroijement aan den amanuensis, wegens schrijven en drukloonen, enz., ad f200, als rente a 4 percent beschouwende, representeert een Kapitaal van	5,000.00
	2,168,205.62

Toekomstige lasten.

Voor begrafeniskosten van 80 Officieren deelgenooten, die gerekend worden jaarlijks te zullen overlijden, moet worden betaald f3000 's jaars, waartoe een 4 percent rentegevend Kapitaal benoodigd is van	75,000.00
Benoodigd Kapitaal tot het eventueel verleenen van pensioenen aan de weduwen van 1155 Officieren, deelgenooten op 1e. Januarij 1852 (*)	1,973,099.00
Idem van toelagen aan weduwen, voor kinderen boven het getal van <i>drie</i> . Gemiddeld van en met 1843 tot en met 1851, per jaar f1423.76 aan toelagen betaald; dit beschouwd als rente a 4 percent, rekt men te dezer zake benoodigd	35,594.00
Idem van onderstandgelden voor weezen. Gemiddeld van en met 1843 tot en met 1851 per jaar f6328.69 betaald; benoodigd geacht als voren.	158,217.25
	2,241,910.25
Gezamenlijk bedrag der lasten	f 4,520,538.38

RECAPITULATIE.

Het totaal der baten bedraagt een Kapitaal van	f 4,825,423.93
Idem der lasten	4,520,538.33
Zoodat er op 1e. Januarij 1852, een <i>voordeelig saldo</i> blijft, aan Kapitaal van	f 304,885.64
Behalve de hiernevens gemelde subsidie uit 's Rijks schatkist, bedragende 's jaars.	f 12,000.00

(*) Op 1e. Januarij 1882 bedroeg het getal deelgenooten 1209
 Daarenboven waren nog deelgenooten voor de kinderen uit een vorig huwelijk 12
 Te zamen 1221
 Van dit getal strekken ten behoeve van moederlooze kinderen 66
 Blijvende er dus 1155
 deelgenooten, wier vrouwen in leven zijn.

Het als benoodigd gebragt Kapitaal is wijders niet vatbaar voor nadere toelichting, zooals door de bijlage Litt. C, ten aanzien van de contante waarde der reeds verleende pensioenen, wordt gegeven. De grondslag toch voor de berekening van het in de toekomst benoodigd Kapitaal is tweeledig: de *ouderdom van den man en die van de vrouw* (*Lobatto* tafels IV en V). Zoodanige berekening wordt echter, voor iederen deelgenoot, in een daartoe bestemd register, bij het Ministerie van Oorlog aangehouden; de daarin voorkomende sommen, op 1e. Januarij jl., maken het hier gesteld bedrag ad f1,973,099 uit.

een begeleidend schrijven, waarin Z. E. o. a. zeide: Ik vertrouw, dat de inhoud krachtig zal kunnen bijdragen om bij het Leger in het algemeen de belangstelling te versterken in eene instelling, welker voortdurend bestaan, vooral voor de gehuwde officieren, van het grootste belang is te achten.

Men heeft het echter bij die proeve gelaten — misschien, omdat men inzag, dat de betrouwbaarheid der cijfers niet bepaald onaanvechtbaar was — en men keerde terug tot de eenvoudige vermelding van ontvangsten en uitgaven als voorheen.

Eerst in 1901 werden de jaarlijksche balansen opnieuw op wiskundigen grondslag opgemaakt en sedert is die wijze van handelen uit den aard der zaak behouden. Het zijn vooral de wiskundig-adviseurs Prof. A. J. VAN PESCH en — na dezen — Prof. A. E. RAHUSEN, wien de eer toekomt eene betrouwbare verantwoording der baten en lasten te hebben te zamengesteld volgens statistische gegevens, waarop steeds kan worden voortgebouwd, al moeten die uit den aard der zaak periodiek worden bijgewerkt en herzien.

Op grond van die balansen kan men aannemen, dat de kas thans aan al hare verplichtingen kan voldoen, zelfs al zou geen enkel deelgenoot door huwelijk meer toetreden. Ook in dat laatste geval dekken de baten de lasten volkomen.

Wel een bewijs van den kerngezonden toestand der instelling.

Waar die instelling in een tijdsverloop van 100 jaren zooveel leed heeft verzacht, zoo dikwijls betrekkelijke rust heeft gebracht in gezinnen, die zonder haar aan gebrek zouden hebben blootgestaan, past een woord van dankbare herinnering aan Z. M. Koning WILLEM I, die het gezegende initiatief nam voor de wederoprichting van eene Weduwen- en Weezenkas voor de officieren van de Landmacht.

Aan ons, officieren van die Landmacht om de instelling steeds meer en beter aan haar doel: „de verzorging van weduwen en weezen van overleden kameraden” te doen beantwoorden.

's-Gravenhage, December 1914.

A. G. LANDAAL,

Secretaris.

Vrijwillige Landstormafdeelingen.

Reeds had ik een artikel onder bovenstaand opschrift gereed liggen, toen in het avondblad van het Handelsblad van 12 November j.l. onder den titel: „Een weinig leiding en wat meer stuwkracht” beschouwingen werden ten beste gegeven, die reeds in hoofdzaak weergaven, wat ik wenschte op te merken. Ik kan dat stuk dan ook volkomen onderschrijven behalve wat betreft de passage, waar de schrijver den goeden wil der Regeering in zake de oprichting van landstormafdeelingen in twijfel trekt.

Hoewel ik eveneens van oordeel ben, dat de keuringseischen der vrijwilligers van den landstorm niet even streng behoeven te zijn als voor de militie, meen ik toch, dat het povere resultaat, dat bereikt is met het oprichten van vrijwillige landstormafdeelingen te wijten is aan het feit, dat de landstormwet pas een jaar oud is, waardoor de oprichting der afdeelingen nog niet voldoende kan zijn voorbereid. Daardoor moeten nog te zware lasten gelegd worden op de schouders der aan te werven vrijwilligers, lasten, die in dezen toch reeds zwaren tijd door velen niet kunnen gedragen worden.

Aanvankelijk werden slechts wielrijders-afdeelingen opgericht. De vrijwilligers van zoo'n afdeeling moeten voorzien zijn van een in goeden staat verkeerend rijwiel. Ziedaar reeds een beperkende bepaling, waardoor tal van personen worden uitgesloten.

Maar de reparatiën, die tengevolge van kleinere en grootere ongelukken bij de oefeningen noodzakelijk worden, moeten door de vrijwilligers zelf worden bekostigd. Dit hield velen terug van het teekenen der verbintenis.

Doordat blijkbaar geen voldoende voorraad aanwezig is, wordt aan de vrijwilligers geen militaire kleeding verstrekt, maar dragen zij volgens § 8 der „Regelen voor de Samenstelling enz. van gewapende Landstormafdeelingen, bestaande uit vrijwilligers bij den Landstorm” bij voorkeur uniforme kleeding, in kleur die van de legeruniform nabijkomende of althans van grauwe kleur. Aangeraden wordt gewone sportkleeding.

Ligt hierin niet de bedekte aanwijzing om zelf uniformkleeding aan te schaffen? Bij het korps onder mijne bevelen, dat thans 98 man telt, zijn minstens 50 menschen, die niet de middelen bezitten om zich de extra uitgave te getroosten van de aanschaffing van gewone sportkleeding. En mij is meermalen medegedeeld, dat nog velen zich zouden willen verbinden, als de kleeding door het Rijk werd verstrekt.

Toch is het korps gekleed in uniforme kleeding, waartoe ieder zoo-

veel in de kosten heeft bijgedragen als hun dit mogelijk was 1), terwijl het ontbrekende door giften van stadgenooten wordt gedekt. Echter weerhoudt deze wijze van uniformering velen van het teekenen der verbintenis. Nu kan men wel zeggen, dat de landstormvrijwilligers gewone burgerkleeding kunnen dragen, maar men vergeet daarbij, dat deze allermint geschikt is voor een vlugge beweging en voor beschutting tegen regen, terwijl de kleur ook allermint den troep aan 's vijands oog onttrekt.

De oefeningen met mijn korps hebben mij doen zien, dat de keuze van de kleur der door onze vrijwilligers gedragen kleeding een zeer gelukkige is geweest. Reeds op korten afstand, 200 à 300 M., zijn de manschappen tegen een groenen achtergrond alleen te onderscheiden, als men weet, dat ze er zijn. Op een rechten straatweg was een geheele colonne, rijdende met tweeën midden op den weg op 400 M. niet als zoodanig te onderkennen; twee burgers, die op gelijke hoogte liepen, waren echter duidelijk te onderscheiden. Reden de gelederen aan weerskanten van den weg, zoo dicht mogelijk bij de boomenrijen, dan werd de colonne eerst zichtbaar op 200 á 300 M., doch ze had het voorkomen of er maar twee man waren. De kleeding bestaat uit een oxford jasje, korte wijde broek (gedoubleerd in 't kruis) met beenwindsels, alles van waterdicht halfinnen van vaalgroene kleur en een slappe vilten hoed; ze kost totaal f 7.70. Onder deze kleeding kan men aantrekken wat men wil en zich zoo noodig door dikke wollen onderkleeding tegen koude beschermen. De beschutting tegen regen is voldoende; alleen op plaatsen, waar de stof gedrukt wordt, bijv. op de knieën bij het knielen, gaat het water er door. De stof droogt echter spoedig.

Dat in de magazijnen geen kleeding voorradig was om den landstorm te kleeden, behoeft volstrekt geen verwondering te baren, gegeven den korten tijd, dien er pas verlopen is, sedert het in werking treden der landstormwet.

Maar de aanwerving van vrijwilligers zou aanzienlijk zijn bevorderd, als elk man een zekere som voor eerste uitrusting, bijv. f 20, had gekregen om daarmee de kosten voor aanschaffing van uniforme kleeding, alsmede voor het in goeden staat brengen van zijn rijwiel 2) te dekken. Waar nu, ondanks de voor velen bezwarende voorwaarden, in een plaats van 37000 inwoners, voor een groot gedeelte fabrieksarbeiders, waar onder de meer gegoeden een anti-militaire geest heerscht en waar onder de minder gegoeden de sociaal-democratie tal van aanhangers telt, toch nog in 2 maanden tijds een korps van 98 man bij elkaar gebracht kon worden en reeds tot een behoorlijke graad van geoefendheid kon worden gebracht, daar geeft dit gegronde hoop voor de toekomst, dat bij meer vrijgevege voorwaarden en na een langen voor-

1) Sommigen konden niets betalen, anderen zeer weinig. Het aantal dergenen, die alles konden betalen, was gering.

2) Bijv. voor het aanschaffen van een nieuwe band.

bereiding door het geheele land een krachtige landstorm-reserve kan worden gevormd en vooral ook, als men zich niet beperkt tot wielrijders-afdeelingen, maar tevens afdeelingen te voet opricht.

Ondanks de bevredigende resultaten met het korps onder mijn bevel verkregen, zie ik toch de toekomst voor onze afdeeling met een bezwaard hart tegemoet. Aan korpsgeest ontbreekt het niet; over plichtsbetrachting heb ik niet te klagen; de geoefendheid neemt geleidelijk toe. Maar de menschen op hoogere kosten jagen kan ik niet meer. En toch is er nog zooveel noodig.

Broodzakken en veldflesschen worden door het legerbestuur niet verstrekt; eetketels zijn er niet; de munitievoorraad is beperkt. Middelen om zich te vrijwaren tegen de nachtelijke koude in te betrekken oordbivaks hebben wij niet.

Hoe kan te allen tijde voor de voeding gezorgd worden, als middelen om zelf te koken niet aanwezig zijn? Ik stel mij voor, dat wij te velde niet altijd in de gelegenheid zullen zijn om warm eten te doen bereiden door de bevolking der naastbijzijnde steden of dorpen.

En nu verkeerden wij nog in de gunstige omstandigheid, dat door één der leden van ons korps in oorlogstijd twee automobielen te mijner beschikking zijn gesteld, die de afdeeling zullen volgen en waarin voor elk man een pakje met een verschooning, een paar schoenen en kleine benodigdheden worden meêgevoerd.

Er is echter nog een ander bezwaar, n. l. het gebrek aan kader. Hoewel bij de oefeningen hulp van kader van het leger is te krijgen, zijn we voor oorlogstijd geheel op eigen krachten aangewezen. En hoewel de zes door mij aangestelde onderofficieren, van wie er twee vroeger in dienst waren als korporaal, met voorbeeldigen ijver zich op de hoogte trachten te stellen en de opleiding voor korporaal reeds zoover gevorderd is, dat binnenkort tot de aanstelling van korporaals kan worden overgegaan, zoo ontbreekt er bij de afdeeling toch nog geschoold personeel, waaraan in oorlogstijd met vertrouwen een zelfstandig commando kan worden toevertrouwd. Door plaatsing van een luitenant en een sergeant-majoor-instructeur bij het korps zou reeds veel gewonnen zijn.

Evenzoo zal het wel bij andere afdeelingen gaan. Alleen zijn de afdeelingen in plaatsen, waar veel garnizoenen ligt, in gunstiger conditie. Daar kan geoefend worden in combinatie met het garnizoen; daar is voldoende kader in de onmiddellijke nabijheid; daar leeren de vrijwilligers reeds veel door het zien alleen der afdeelingen en der afzonderlijke manschappen van het actieve leger en daar kunnen nog wel eens, zooals mij particulier werd meegedeeld, extra schietoefeningen worden gehouden.

Doch bij een korps, dat voor het grootste gedeelte bestaat uit onbemiddelde „burgers pur sang”, die het a, b, c van den soldaat nog moeten leeren, verkeert de commandant, ondanks alle goeden wil van de zijde zijner manschappen, in een moeilijk parket.

Er kan alleen geoefend worden in den vrijen tijd der manschappen;

daardoor is het mij slechts mogelijk geweest om de oefeningen aldus te regelen :

Verplichte oefeningen.

Practisch : Zaterdag van half 3 tot duister.

Theoretisch : Donderdagavond van 8 tot 9.

Vrijdagavond theorie met de onderofficieren.

Woensdagavond theoretische opleiding voor korporaal.

Vrijwillige oefeningen.

Woensdag van 2 uur tot duister.

Zondag van 9 tot 1 uur of later,

met dien verstande, dat ieder vrijwilliger per week één der vrijwillige oefeningen moet medemaken.

Nogmaals, te klagen heb ik niet over de vrijwilligers, maar wel valt het te betreuren, dat niet intensiever is kunnen geoefend worden. Ware dit mogelijk geweest, dan had het korps reeds tot in de puntjes geoefend kunnen zijn, want dit heb ik kunnen opmerken, dat men vrijwilligers, opgekomen in tijd van nood, veel spoediger kan africhten dan miliciens.

In verband met bovenstaande beschouwingen komt het mij voor, dat het aanbeveling verdient om de vrijwillige afdelingen van den Landstorm in vreedstijd reeds aan te werven (vooral nog niet op te richten en te oefenen, want dan verloopt 't korps al heel gauw), in de magazijnen wapens, uniform en verdere uitrusting afdelingsgewijze gereed te houden, en met de africhting dezer afdelingen te beginnen, zoodra het leger mobiliseert.

Wanneer dan aan de manschappen voldoende tegemoetkoming wordt gegeven, zoodat zij ten minste geen financiële schade lijden en er toch intensief geoefend kan worden, dan is het m. i. mogelijk om in één maand over het geheele land een groot contingent voldoende geoefende troepen te verkrijgen. Daarbij zou aan alle werkgevers de verplichting moeten kunnen worden opgelegd om de manschappen op de oefeningsuren vrij te geven.

Mocht het met 't oog op den algemeenen toestand wenschelijk zijn, dan zouden de afdelingen uit streken, dicht aan de grenzen gelegen, naar het centrum des lands kunnen gedirigeerd worden om daar geoefend te worden. Daarbij zouden echter de menschen uit eenzelfde stad bijeen moeten blijven in één korps; dat geeft een band, die van veel belang is voor den korpsgeest en daardoor voor de militaire waarde van den troep.

Ten slotte nog één opmerking! De vrijwilligers van den Landstorm moeten een kenteeken dragen, waardoor reeds op grooteren afstand kan gezien worden, dat zij tot de geregelde troepen van den Staat behooren, opdat zij niet voor franc-tireurs zullen worden gehouden en de rustige bevolking der streek, waarin ze optreden, niet zal hebben te lijden van représaille-maatregelen door den vijand genomen, die meent, dat gewone burgers op hun troepen hebben geschoten.

Aan den eisch, dat het kenteeken van verre te zien moet zijn, voldoen onze landstormbanden wel, maar daardoor neutraliseeren ze tevens het voordeel van de gunstige kleur der uniform. In plaats van nu in het terrein te verkleuren, trekt de afdeeling, vooral als de zon schijnt, reeds op tamelijk grooten afstand de aandacht en wordt ze gezien als gele vlekken, die zich in het terrein bewegen. Die gele vlekken vormen een welkom mikpunt voor de vijandelijke schutters. Arme landstormvrijwilligers!

Naar mijne meening is aan dit bezwaar maar op één manier te ontkomen en dat is, door aan de vrijwilligers militaire kleeding te verstrekken.

In de vorige regelen heb ik eenige ervaringen, door mij opgedaan, neergeschreven en daaraan enkele beschouwingen vastgeknoopt. Mochten andere commandanten van landstormafdeelingen eveneens in dit tijdschrift hunne ervaringen mededeelen, dan vindt het legerbestuur daarin allicht aanleiding om bij de verdere organisatie van den vrijwilligen landstorm, hetzij tijdens of na den oorlog, van die ervaringen partij te trekken, hetgeen de landsverdediging ten goede zal komen.

H. C. VAN CAPPELLE.

Eenige beschouwingen over de verpleging van
de Nederlandsche troepen gedurende den tiendaagschen
veldtocht,

DOOR

W. G. DE BAS,

Eerste-Luitenant der Vesting-Artillerie.

Een kundig officier van den Nederlandschen generalen staf heeft eens terecht betoogd, dat de geschiedenis van den tiendaagschen veldtocht geen ruim veld biedt voor verplegingsstudien. In bijna alle bescheiden toch welke uit dien veldtocht voor ons bewaard zijn gebleven, wordt het punt der verpleging, 'twelk heden ten dage nimmer in onze leger- of divisie-bevelen ontbreekt, met opvallende consequentie verzwegen. De geschiedenis van de verpleging onzer troepen gedurende de woelige Augustusdagen van het jaar '31 wordt slechts voor een klein deel geput uit het evangelie der officieele krijgskundige verslagen; meerendeels berust zij op overleveringen, vastgelegd in particuliere aantekeningen, dagboeken en gelegenheidsgeschriften van meer ontwikkelde personen, die een werkzaam aandeel in de krijgsbedrijven namen en wier kelen of magen gedurende de operatiën op zware proef gesteld werden.

Nadat in de laatste maanden van 't jaar 1830 onze troepen uit de Vlaamsche- en Brabantsche landauwen waren verdreven, verbeidde in den zomer van het volgend jaar een als 't ware uit den grond gestampte heerscharę met ongeduld het oogeblik, waarop Neerlands eerste koning als antwoord op de beleedigende politiek en geringschattende rechtsverkrachting der internationale vergadering aan de Theems, het zwaard uit de scheede zou trekken en het commando „voorwaarts” aan het mobiele leger zou geven.

In afwachting van deze gebeurtenissen bracht op 3 Juni 1831 de generaal-majoor REUTHER, „belast met de directie over den administratieven dienst bij het leger te velde” aan den commandeerenden generaal (Prins FREDERIK der Nederlanden) en den directeur-generaal van oorlog (DE EERENS) rapport uit omtrent „den staat van administratie bij het leger te velde en bijzonder wegens de voorbereidselen, welke voor het te formeeren kamp (te Rijen) waren gemaakt”. Uit dit officieele stuk blijkt eenigermate hoe men gedacht had bij eene toekomstige actie tegen België de verpleging van het mobiele leger te verzekeren en welke voorbereidingen met het oog hierop reeds waren getroffen. De

termen, waarin dit rapport was opgesteld, vestigden bij den directeur-generaal van oorlog de overtuiging „dat de administratieve dienst bij het leger te velde tot een zekeren staat van volkomenheid was gebragt” waarom dan ook op 16 Juni 1831 bij voorbaat den generaal REUTHER de bijzondere tevredenheid van Zijne Excellentie werd betuigd.

De aanhef van bedoeld stuk luidde woordelijk als volgt: „Al hetgeen redelijker wijze kan worden geacht noodig te zijn bij een leger te velde bevindt zich aanwezig en in zoodanigen staat, dat ook bij een voorwaarts rukken van de troepen in den dienst zal kunnen worden voorzien.”

Lieb Vaterland magst ruhig sein! Geen knoop aan een slobkous ontbrak! Helaas — hoe onbarmhartig werd in de allereerste dagen van den veldtocht reeds deze begin-alinea van dat glorieuse rapport gelogenstrafft! Op den eersten marschdag toch (2 Augustus) bivakeerde het korps vrijwillige jagers der Leidsche hoogeschool op de Groot-Wilreitsche heide, waar zij kort na aankomst levensmiddelen ontvingen, „wier hoeveelheid nauwelijks toereikend was om ons allen behoorlijk te voeden. Het brood was goed, maar de uitdeeling haperde al spoedig, zoodat wij in België moesten leven voornamelijk van 'tgeen wij ons zelve wisten te verschaffen. De intendance was toen eene zeer zwakke zijde van het leger.” 3 Augustus was de verzorging „tamelijk eenvoudig, om niet te zeggen hoogst gebrekkig. Uit Leiden was een slagter en barbier meegenomen 1), een burger, maar vleesch, rijst of iets dergelijks werden niet verstrekt, meest alleen ijzerharde scheepsbeschuit, ongenietbaar; soms ook, maar lang niet altijd, een stuk commiesbrood, de rest moest men zelf maar zien te krijgen”. In den avond van 3 Augustus werd bij de te Turnhout gelegerde onderdeelen der IIe divisie getracht „eene algemeene oproeping der bakkers van de stad te bewerkstelligen, om te voorzien in gebrek aan brood, veroorzaakt doordien er den vorigen dag niet gebakken had kunnen worden. Deze maatregel liep volkomen naar wensch en met de beste orde af”. 4 Augustus 's avonds bereikte den generaal REUTHER te Turnhout het bericht uit Breda „dat 14000 rations brood door gemis aan transportmiddelen moesten blijven liggen”. Deze aanhalingen getuigen, dat in strijd met het rapport, bij het eerste voorwaartsrukken reeds de verplegingsdienst faalde.

Onder het hoofdstuk „personeel” wordt in 't rapport REUTHER aangegeekend: Het personeel van de militaire intendance voor het hoofdkwartier en de divisien is compleet, bevindende er zich een van deze administrateurs bij het hoofdkwartier en een bij iedere divisie, terwijl de militaire intendant VAN HAEFTEN meer bijzonder belast is met de comptabiliteit en administratieve aangelegenheden en om des noodig het ordonnan-

1) Uit de redactie blijkt niet, of beide functies in ééne hand vereenigd waren!

ceren op zich te nemen. De kapitein-adjutant VAN DER BEEK is bestemd om het toezigt over de magazijnen en distributien in het kamp te houden, waar voor iemand in het bijzonder behoort te zijn, aangezien de dienst der subsistentien geheel voor rekening van het gouvernement zal worden gedaan.

SUBSISTENTIEN.

Het personeel voor dezen dienst, bestaande in geëmploieerden en eene kompagnie werklieden is voltallig; de kompagnie werklieden is bijzonder bestemd, om bij het ophanden zijnde kamp het brood te bakken, het vee te slagten en de distributien te doen, de sterkte der kompagnien is voldoende, om dagelijks dertig-duizend rations te kunnen leveren.

Op 1 Augustus 1831 bedroeg de verplegingssterkte van het mobiele leger:

Ie divisie infanterie . . .	9733	man en	291	paarden
IIe " " . . .	8730	" "	244	"
IIIe " " . . .	7404	" "	261	"
de marschdivisie . . .	5832	" "	426	"
divisie cavalerie . . .	2917	" "	2986	"
reserve artillerie . . .	1126	" "	1464	"
niet ingedeelde troepen 1). . .	520	" "	418	"

Totaal . . . 36262 man en 6090 paarden

Het personeel der militaire intendance was als volgt over de onderdeelen verdeeld:

bij het algemeen hoofdkwartier: 1 generaal-majoor, directeur van den administratieven dienst bij het leger te velde;

1 adjunct-intendant (1e luitenant) toegevoegd;

1 intendant 2e kl. (luit.-kol.) belast met de algemeene comptabiliteit en de surveillance over de administratie der korpsen;

1 adspirant (2e luitenant) toegevoegd.

1 betaalmeeester.

bij de Ie divisie infanterie: 1 kapitein fung. onder-intendant.

bij de IIe " " 1 majoor onder-intendant.

bij de IIIe " " 1 kapitein fung. onder-intendant.

1) Waaronder eene compagnie werklieden ter sterkte van 1 officier met 83 onder-officieren en minderen en een transporttrein met 5 officieren, 127 onderofficieren en minderen en 289 paarden.

bij de marschdivisie	1 majoor onder-intendant.
bij de divisie cavalerie	1 adjunct-inspecteur te kl. van het O. I. leger, met verlof in Nederland en tijdens de onlusten in dienst gesteld als fung. onder-intendant.

In verband met de totaal-sterkte van het mobiele leger, dat bovendien aanvankelijk oprukte in vier zelfstandige colonnes, was het beschikbare verplegingspersoneel onvoldoende, vooral in die veertiger jaren met primitieve middelen van vervoer en slechte communicatie over een luttel aantal voor transporten bruikbare wegen.

Het rapport onder het hoofdstuk subsistentien: Een voorraad van ruim honderd lasten tarwemeel, opleverende meer dan viermaal honderd duizend rations brood, is te Breda aanwezig en wordt naar mate de plaats zulks toelaat het zij uit Dordrecht of door aankopen steeds aangevuld; van kleine vivres als rijst, genever, zout, bestaat al mede, behalve die voor de gewone dienst te Breda een voorraad van 3 à 400000 rations van ieder artikelen wat het hoornvee betreft, 38 stuks bevinden zich te Breda, 49 stuks welke alle oogenblikken kunnen worden ontboden te Bergen op Zoom en een contract voor 200 stuks is aangegaan, welke binnen 10 à 15 dagen moeten zijn afgeleverd.

Bij het hoofdkwartier van iedere divisie bevindt zich twintig duizend rations beschuit teneinde in geval van marsch uitgegeven te kunnen worden en om alzoo in de behoefte van de twee eerste dagen te voorzien; overigens is het approvisionements magazijn te Dordrecht ruim van de voornaamste artikelen voorzien, zoodat welke beweging de armee ook mag maken, en het transport mogelijk is, steeds van alle voornaamste behoeften overvloed zal kunnen zijn.

De slagterij en distributieplaatsen voor het kamp zijn ingerigt aan de z.g. vijf eiken, achter het centrum van den regter vleugel van het kamp; het brood zal uit Breda worden aangevoerd, alwaar in de militaire bakkerij dagelijks 25 à 30000 rations kunnen worden gebakken.

De overlevering „dat vleesch, rijst of iets dergelijks niet verstrekt werden” en „dat lang niet altijd een stuk commiesbrood werd uitgedeeld” leiden tot de conclusie, dat de rations brood uit Breda, zoomin als de groote voorraad kleine vivres, waarvan 't rapport melding maakt, noch het hoornvee den weg hebben gevonden tot de hongerige magen der Hollandsche soldaten. Men vindt daarentegen aanwijzingen te over, dat er veel gewerkt werd met de beloofde scheepsbeschuit. Zoo wordt

verhaald „hoe men van deze scheepsbeschuit zeer weinig of liever geen nut heeft gehad. Zij was hard als een keisteen en kon niet worden gebruikt dan na zeer lang weeten in warm water; nog bleven er enkele bewaard, die na een halve eeuw hare hardheid behielden!” Op 3 Augustus werd aan 't Leidsch Jagerskorps 's ochtends een stuk commiesbrood, twee scheepsbeschuiten „en nog twee vuursteen” verstrekt. 12 Augustus 's ochtends kregen de manschappen van het reserve bataljon der 8e afdeeling infanterie, nadat zij den vorigen dag in 't geheel niet gegeten hadden en sommigen van hen 40 uren in actie waren geweest „ieder een scheepsbeschuit, die met geen hamer aan stukken geslagen kon worden”. Dat noodrationsvormde dus een „eiserne Portion” in den letterlijken zin des woords. In plaats van „overvloed” (zie het rapport), zou gebrek aan de voornaamste levensmiddelen hebben geheerscht!

Uit het rapport REUTHER leest men, dat te Breda nagenoeg voor het geheele mobiele leger kon worden gebakken; behalve te Breda schijnt echter ook te Eindhoven in de verstrekking van brood te zijn voorzien, althans wordt op 1 Augustus vermeld, hoe aldaar „de militaire bakkerijen den ganschen nacht door druk bezig waren met brood en scheepsbeschuit te bakken en geheele hoopen versch commiesbrood op de straat lagen uit te dampen”. Verder schijnt Breda bestemd te zijn geweest tot stapelplaats voor legerbehoefden bij eventueel voorwaarts rukken van het mobiele leger. Ook de correspondentie nopens verzendingen van meelvoorraden uit verschillende garnizoensplaatsen in het hart des lands naar Breda, in de verbalen D. v. O. uit 't voorjaar van 1831 na te slaan, billijken deze opvatting. Te Dordt schijnt een soort hoofdvoorraad opgelegd geweest te zijn, door het Hollandsch Diep op natuurlijke wijze beveiligd tegen elken vijandelijken aanval uit 't zuiden. Zij thans nog de vraag besproken, of de keuze van Breda als stapelplaats voor legerbehoefden in dit speciale geval juist kan worden genoemd? Tegen die keuze is opgeworpen, dat deze vesting te veel gelegen was achter den uitersten rechter vleugel van het opereerend leger. Ongetwijfeld zou, wat ligging achter 't midden van het front betreft, Tilburg de voorkeur hebben genoten. Men verplaatse zich echter geheel in den toestand dier dagen, toen 't wegnemet nog zeer groote mazen vertoonde. Slechts van Breda naar Antwerpen en van Den Bosch via Eindhoven naar Hasselt leidden straatwegen in zuidelijke richting; alle andere mulle zandwegen waren voor legertransporten onbruikbaar. De keuze bleef dus beperkt tusschen het versterkte Breda achter den uitersten rechter- en het onverdedigde Eindhoven achter den uitersten linker vleugel van het zuidwaarts rukkende leger. In dit geval bood Breda als vesting, door dit feit alleen reeds, aanmerkelijke voordeelen boven het onbeschermd Eindhoven, dat bovendien in 't oosten bedreigd werd door de vijandelijke bezettingen van Venlo en Roermond. Overigens eigende de baroniestad zich bijzonder tot stapelplaats voor legerbehoefden in verband met de oorspronkelijke veldtochtsplan-

nen van Prins FREDERIK. Deze beoogden eenerzijds een strategisch defensief van het mobiele leger tegen eenen eventueelen inval der Belgen in Zeeuwsch-Vlaanderen en Noord-Brabant (welken men nog in de eerste helft van Juli '31 duchtte), gevolgd door een strategisch offensief met Brussel als strategisch object. Volgens een ander ontwerp moest het mobiele leger zich met behulp van CHASSÉ meester maken van Antwerpen, het Belgische leger vernietigen en over Lier oprukken tegen den haard van den opstand: Brussel. In beide gevallen was Breda de aangewezen stapelplaats. 's Konings dwarskijker te Aken en Luik, de kolonel DE LA SARRAZ, wist echter WILLEM I er toe te bewegen het mobiele leger te doen oprukken tegen de onvoldoend verdedigde Demerlinie in de hoop, dat een aanvankelijk succes onzer wapenen de Oranjesten in 't Luiksche zou bewegen de zaak onzer troepen te dienen; een prachtig voorbeeld uit onze eigen vaderlandsche krijgsgeschiedenis, dat de strategie zwicht voor de politiek.

De verpleging van een geheel leger eischt reeds lang vóór het begin van den veldtocht ernstige voorbereiding; deze voorbereidingen, eenmaal te Breda getroffen, waren te veel omvattend om op 't laatste oogenblik bij 't veranderde veldtochtsplan te worden aangepast, waarbij andermaal wordt gewezen op de gebrekkige middelen van vervoer en van gemeenschap uit die dagen. De bevelen, welke gedurende dezen veldtocht het algemeen hoofdkwartier verlieten, verraden meermalen taaie vasthoudendheid aan een vooraf opgemaakt program. 't Is niet onmogelijk, dat met diezelfde vasthoudendheid, zoowel om de eenmaal uit verplegingsoogpunt te Breda getroffen maatregelen als om de geringe keuze van stapelplaatsen, deze stad voor opslag van legerbehoefden bleef aangewezen, toen op 't laatste oogenblik 't oorspronkelijk veldtochtsplan werd gewijzigd. Hoe 't zij: Breda was tot stapelplaats van legerbehoefden voor den aanstaanden veldtocht bestemd en is dit ook werkelijk gedurende de eerste dagen van Augustus geweest, getuige het bericht, dat generaal REUTHER in den avond van 4 Augustus te Turnhout uit Breda ontving (zie hieronder), getuige ook het feit dat na het gevecht bij Raevens de gewonden der IIe divisie op Breda werden gedirigeerd. In den avond van 4 Augustus echter schrijft de chef van den generalen staf, generaal DE CONSTANT naar Breda: „Morgen verlaten wij Turnhout zonder achterlating van eenige bezetting, zoodat dit punt weldra in handen van den vijand zoude kunnen vallen en onze communicatie met Breda worden gestremd, moettende mitsdien veel omzichtigheid in het gebruik maken van die directie worden in acht genomen; overigens zal de communicatie over Eindhoven worden geëtablisseeerd.” 5 Augustus werd Turnhout, de eenige plaats die uit verplegingsoogpunt van eenig belang was tusschen onze operatiebasis en de Demerlinie, ontruimd. Geen enkele man werd achtergelaten om de verpleging der oprukkende troepen en hare verbinding met het moederland te verzekeren; zelfs de compagnie infanterie, die tot tijdelijke dekking der batterijen was aangevraagd, werd eenvoudig geweigerd.

De eenige voorzorg op verplegingsgebied getroffen, was de order tot medevoeren van levensmiddelen voor twee dagen, te regelen in overleg met de fungeerende intendanten. Dit waagstukje is gelukkig goed afge-loopen; de Demerlinie viel zonder slag of stoot, en in de grootere plaatsen, die toen werden bezet, werden belangrijke voorraden levens-middelen voor het leger aangetroffen. Ware echter aan de Demer op ernstigen weerstand gestuit, was het Scheldeleger om Schilde niet tot 6 Augustus werkeloos gebleven, doch had dit Turnhout in den rug onzer armée bezet, dan was — als zulks mogelijk is — van de verpleging nóg minder terecht gekomen dan thans; terwijl de evacuatie van zieken en gewonden op groote bezwaren zou zijn gestuit. Nu slaagde men er in eene nieuwe etappenlijn over Hasselt naar Eindhoven te openen. Na de verovering van Hasselt op 8 Augustus werd aan de 2e brigade der marschdivisie de bescherming van deze nieuwe verbindingslijn met de operatiebasis opgedragen, vooral tegenover de Belgische strijdkrachten, die haar uit Venlo en Roermond bedreigden en die zich 10 Augustus zelfs in de nabijheid van Eindhoven waagden, 11 Augustus een detachement kurassiers en marechaussées te Boxmeer wisten op te lichten en er in slaagden eene troepenmacht van 100 man infanterie met 32 kurassiers bij Maashees in de richting van Grave terug te werpen. De veiligheid van deze nieuwe verbindingslijn werd aanmerkelijk gebaat, toen 9 Augustus de Belgen uit Tongeren werden verdreven. Na de geslaagde strategische doorbreking werd verder de communicatie met het moederland langs den straatweg Eindhoven—Hasselt onderhouden; op 6 Augustus reeds werden nu het gevecht te Houthaelen de gewonden eerst naar Eindhoven en later ter betere verpleging naar Den Bosch getransporteerd; 9 Augustus werd uit het algemeen hoofdkwartier in Hasselt aan de 3e divisie gelast: „de zieken en gekwetsten moeten eerst op Hasselt en vandaar op Eindhoven en 's Bosch gezonden worden”; 10 Augustus worden alle zieken en gewonden van het geheele mobiele leger gedirigeerd op 's Hertogenbosch terwijl dien zelfden dag in de bevelen voor 11 Augustus aan de 2e divisie wordt opgenomen; „de zieken moeten op St. Truyen en Hasselt worden gedirigeerd”.

Behalve de verplaatsing van de etappenlijn onderging de verpleging gedurende den veldtocht nog eene tweede aanmerkelijke wijziging. Waar de aanvoer van achter faalde, leden de troepen weldra gebrek; een gedeelte sloeg zelfs 3 Augustus te Turnhout onder de oogen van den opperbevelhebber aan 't muiten. De vooraf beraamde en voorbe-reide wijze van verpleging moest worden opgegeven, men koos zijne toevlucht tot requisities. De Prins van Oranje rapporteert dienaan-gaande 4 Augustus aan zijnen Vader: „Je suis affligé d'avoir vu le peu de discipline qui regne dans l'armée sur tout dans les Schutterijen et si je ne parviens pas a changer cela toute l'opération s'en ressentira beaucoup et peut manquer par la même, je désire de savoir si Vous pouvez me donner plein pouvoir de faire fusiller des coupables pris

en flagrant déli, des cas semblables se sont déjà présenté hier mais j'ai commencé par des ordres du jour sévères mais si cela ne suffit pas il faudra en venir à statuer des exemples.... j'ai en envoyé ordre aux divisionnaires de frapper des requisitions en vivres sur les villages pres desquels ils sont bivouacqués et de faire tout leur effort pour éviter apres cela les desordres." Hierop antwoordde de Koning 5 Augustus: „La mesure de mettre les troupes sous les armes est un bon moyen pour arrêter les désordres, aussi de faire livrer regulierement ce qui est necessaire pour que l'armée subsiste. Quand le soldat a les vivres nécessaires il est possible de le retenir et il ne peut se plaindre etre contenu des ce qu'on a soin de lui. Je me flatte que les assurances données que tout était bien est la vérité, pour que le service des vivres soit assuré, se réalisera et que vous pourrez tenir la main à ce qu'en avançant, ce service ne vienne pas en souffrance."

Het gevolg van deze veranderde verplegingstactiek was, dat ieder nam wat hij noodig had. De Leidsche Jager J. J. G. Boor schrijft dan ook 8 Augustus: „Geld heb ik niet noodig, daar wij overal van roof leven. Ik drink hier volop ouden Rijnwijn en eet soms zeer goed (bij ingezetenen).” De operbevelhebber trachtte van den beginne af elke muiterij met kracht te onderdrukken. Zooals blijkt uit de slot-alinea van zijn bevel aan de 3e divisie d.d. 3 Augustus No. 1377: „Eindelijk verlangt Z. K. H. eene strenge en nadrukkelijke order zal gelieven uit te vaardigen om alle ongeregeldheden op marsch en in de kantonnementen voor te komen, en alle Korpskommandanten en de Officieren der Kompagnien bijzonderlijk aanbevelen hieromtrent te waken, hen daarvoor verantwoordelijk stellende.” De Moniteur uit die dagen haastte zich deze strooperijen zoo groot mogelijk op te blazen en onze troepen als een bende vanden af te schilderen: „Les désordres les plus graves ont été de nouveau commis sur notre territoire; deux femmes de la commune de St. Marguerite ont été pillées et ravagées; les habitants ont subi les plus infâmes traitements.... Tous les villages aux environs de Diest sont ravagés... Les Hollandais ne viennent pas pour vaincre, ils viennent se venger, brûler et détruire.” 't Is de oude geschiedenis — wanneer in een vijandelijk land, te midden eener vijandig gezinde bevolking de kruitdamp wordt geroken en bovendien honger en dorst wordt geleden, dan gebeuren, mede onder den drang den dood van gevallen kameraden te wreken en in den zucht tot zelfbehoud dingen, die niet te verantwoorden zijn, wanneer later met een koel hoofd daarover wordt nagedacht. Dit geschiedde eertijds — dit geschiedt heden ten dage, dit zal geschieden in de verste toekomst. Lezen we niet, hoe 11 Augustus 1831 de bevolking van Moll der 3e divisie zó kwalijk gezind was, dat generaal MEIJER door den omroeper zijne z.g. „goedhartige waarschuwing” liet bekend maken, waarin ieder bevolen werd de wapens, die hij in huis had, op het gemeentehuis in te leveren, wanneer aan dit bevel niet werd voldaan,

zou de plaats in brand worden gestoken en de weerspanningen worden gefussileerd. Een sterke patrouille onder een officier, voorzien van eene door den burgemeester afgegeven lijst ging langs de huizen, waarin men vermoedde dat wapenen waren verborgen. De inbeslagneming geschiedde soms niet op de zachtzinnigste wijze; een groote massa wapens, vooral pieken, welke kort te voren aan de plattelands garde civique waren uitgereikt, kwam voor den dag, hier uit de schoorsteen, daar uit de kast, elders uit de bedstede soms zelfs uit den grond en . . . uit de kerk!

Over den marsch van Moll naar Beeringen wordt verhaald hoe de bewoners alom verslagen bijeenzaten: „wij waren getuigen van alle ellende van den oorlog; vele ingezetenen waren gevlucht en die gebleven waren hadden veel te lijden. In sommige verlaten huizen vonden wij het middagmaal nog op tafel staan. Inzonderheid Beeringen schijnt meer dan eenige andere plaats door de ellende van den oorlog te zijn geteisterd. Vooral een apotheker aldaar had het zwaar te verantwoorden, toen n.l. in zijn huis Belgische monteeringsstukken ontdekt waren, werd door onze soldaten daar alles kort en klein geslagen.

Dien zelfden nacht brandde zijn huis met een twaalfstal andere perceelen af. Echter mag hierover den Hollandsche overwinnaars niet de minste blaam treffen in spijt van alle aantijgingen welke van Belgische zijde hierover aan 't Hollandsche adres zijn gericht. De brand was ontstaan in eenen stal, waar paarden der dragonders ondergebracht waren en het stroo door onvoorzichtigheid vlam had gevat. 't Grootste gedeelte der in de plaats bivakeerende troepen werd daarop onmiddellijk op Coersel gedirigeerd; aan de onderdeelen, welke in 't dorp achterbleven gelukte het, zonder behulp der ingezetenen, den brand te blusschen en Beeringen voor ondergang te behoeden. De pastoor en eenige andere notabelen hebben hieromtrent voor onze troepen zeer vleuende getuigenissen op schrift gesteld. Aangaande het gedrag onzer troepen zij ook de uitspraak vermeld van niemand minder dan CHARLES DE BROUCKÈRE, minister van binnenlandsche zaken en kolonel-adjutant van koning LEOPOLD, die dezen 6 Augustus, terugkeerend van eene inspectie uit Leuven, rapporteerde; „En général l'ennemi, ne fait pas de mal aux individus; il paie tout ce qu'il prend". L'Histoire se répète: toen evenals thans blijken de eerste sensationeele krantenberichten niet in overeenstemming met latere officieele mededeelingen. Verschillende overleveringen duiden er overigens op, dat de Belgen ook geenszins met overdreven zachtheid te werk gingen: na het avondgevecht bij Kermpt (7 Aug.) werden gesneuvelde Hollandsche soldaten gevonden, die geheel beroofd en uitgeschud waren, terwijl na het avondgevecht bij Bantersum (11 Aug.) onder de gesneuvelde Hollanders drie lijken lagen zonder hoofd! In beide gevechten daarentegen werden in die dagen, toen aan Roode Kruis noch Conventie van Genève gedacht werd, Belgische gewonden door Hollandsche officieren zoodanig verpleegd en verzorgd, dat een hunner de verzuchting slaakte. „Ah, ces braves gens!”

Behalve het bezwaar, dat bij verpleging ter plaatse door middel van requisities ieder zelfstandig trachtte in eigen behoeften te voorzien met gebruikmaking van onwettige middelen, kleefde aan deze nieuwe verplegingswijze het grootte nadeel, dat de tactiek ondergeschikt werd gemaakt aan de verpleging, in plaats van deze laatste te regelen naar de operatiën. Zoo werd 4 Augustus bij de marschdivisie tegen afgifte van bons vleesch ontvangen te Lommel, daar aan de Lommelsche barrière, 't doel der beweging, niets was te krijgen; de 1e brigade dier divisie legerde dien nacht in verschillende dorpen langs den straatweg Lommel—Hasselt, onderling zoowel als van de Lommelsche barrière meer dan 10 K.M. verwijderd. De dislocatie regelde zich hier naar de verplegingseischen. Na een vermoeienden marsch en een ernstig gevecht bleef op 6 Augustus de marschdivisie zonder voedsel; toen zij den volgenden morgen nog niets ontvingen, achtten de officieren hunne onderdeelen niet in staat, op nieuw een gevecht aan te gaan en zag de divisiecommandant op hunne verzoeken zich genoodzaakt, in 't belang der verpleging naar Heusden en Zolder op te rukken: „om de korpsen voedsel en drank te doen verkrijgen”. Op 7 Augustus vermeldt 't rapport dierzelfde divisie: „Deze dag werd dadelijk benut om de manschappen goed te voeden, de kleederen te drogen en de wapenen voor een nieuw gevecht gereed te maken”. 8 Augustus was de marschdivisie naar de St. Quintens heide, n.o. van Hasselt, opgerukt „omdat daar eene vlakte de schutters gelegenheid kon geven om met voordeel te kunnen ageeren”. 't Viel echter op die hei niet erg mee: de heilige Quintin schijnt, in tegenstelling met de aardse schutters, het zonder water te hebben kunnen stellen; op die vlakte waren moerassen, poelen en plassen genoeg doch geen drinkbaar water, waarom de divisie in den avond van 9 Augustus moest terugtrekken op Zonhoven, Houthalen en Zolder, vanwaar zij was gekomen en waar (sedert 1 Augustus) op den 7^{den} volgens den kapitein der artillerie SINGENDONCK „voor 't eerst eene regelmatige uitdeeling had plaatsgevonden”.

Eene andere wijze van verpleging uit die dagen vormt de verstreking van z.g. voedings- of ververschingsbiljetten, die het recht gaven om van de bewoners, naar wie zij verwezen, voedsel en drank te vorderen. Zoo werden 3 Augustus te Arendonk en 4 Augustus te Moll aan de Leidsche Jagers „biljetten van voeding voor acht man verstrekt, maar dat was meer schijn dan werkelijkheid, want die Mollen waren doodarm en hadden zelf bijna niets. In 't dorp was zelfs voor geld bijna niets te krijgen en men gevoelde zich eef geneigd den inwoners een aalmoes te geven dan ververschingen van hen te vorderen. De geest was ons hier uitermate vijandig wat herhaaldelijk bleek bij het opzoeken van het volstrekt benoodigde, zelfs tegen betaling. Schraalhans bleef hier dus keukenmeester.”

Ten slotte werden de manschappen somtijds met voeding ingekwartierd waartoe inkwartieringsbiljetten voor zes, acht, ja zelfs voor 20 man werden afgegeven. Deze inkwartiering bleef echter uitzondering:

van de 19, door het Leidsche Jagerskorps op Belgisch grondgebied doorgebrachte nachten werd 12 maal op bivak geslapen. Vooral de kerkhoven schijnen in dezen veldtocht als bivak een zere voorkeur te hebben genoten wegens de stevige hooge muren, die meestal deze doodenakkers omringden, waardoor een afgesloten ruimte werd gevormd, welke het gevoel van veiligheid verhoogde. Door middel van stroo, korenschoven, takkenbosschen e. a., welke vaak van verre aangevoerd moesten worden, trachtte men het zich, vaak onder plasregens, zoo dragelijk mogelijk te maken. Niet zelden echter werd op den naakten grond in de versch omgeploegde akkers „à la belle étoile” overnacht, zooals b.v. door de Leidsche Jagers 10 Augustus onder het genot van regen en windvlagen in een brei van roodachtige klei op een akker te Brusthem. „Op dit bivak was niet dan met veel moeite iets te bekomen, daar aan fourageeren niet viel te denken. Door eenige boeren werd 's middags op een kruitwagen een ton met een soort rataouille aangebracht, welke bijzonder slecht was maar toch werd gebruikt; wij leden daar gebrek en zij die op wacht waren bekwamen nog iets minder.” Daags daarop werd een marsch van 28 K.M. ondernomen, die eindigde met het avondgevecht te Bautersum. Sommigen waren toen 24 uur op de been geweest, zonder den ransel af te leggen. Toen te middernacht het bivak te Cumptich betrokken werd, kreeg ieder een stuk droog commiesbrood als enig voedsel voor dien dag! Zoo leerden gedurende dezen veldtocht onze troepen de waarheid van het soldatensprekwoord beseffen, dat het slechtste kwartier meestal nog beter is dan het beste bivak.

Terugkeerend tot het rapport REUTHER leest men daarin over „kament en veld equipagen”: De korpsen zijn alle van veldketels, waterflesschen en broodzakken voorzien, immers men heeft aan alle aanvragen tot voorziening voldaan en in de magazijnen is nog een aanzienlijke voorraad overig gebleven. Wat heeft nu een soldaat aan een veldketel zonder eten, een waterflesch zonder water en een broodzak zonder brood?! Het Leidsche Jagercorps ontving 2 Augustus te Eindhoven zesmans kookketels, welke zoo goed mogelijk op de ransels werden bevestigd; „voor hen die het trof was het dragen er van inderdaad een groot bezwaar bij het tirailleeren in de boschrijke streken, die wij doortrokken. Ieder man had een veldflesch, maar op de beide bivouaks was in die eerste drooge dagen van Augustus groot gebrek aan drinkwater, zoodat men na soms een te zoute soep gegeten te hebben, met een ledige veldflesch en een brandenden dorst moest marcheeren.” Toen op 2 Augustus de IIIe divisie op de uitgestrekte Wilrietsche heide halt had gehouden „groeven de sappeurs kookgaten, de veldketels werden opgehangen en er werd soep gekookt. Het daartoe benoodigde water was echter niet dan met zeer veel moeite opgezocht; ten laatste werd het verkregen maar het was ontoereikend, de toen heerschende hitte had alles opgedroogd. Op een afstand van

zeker een half uur hadden wij een paar kleine huisjes opgemerkt; alles liep er heen om water te bekomen, maar de beide kleine waterputten waren in een oogenblik ledig.... Toen de soep eindelijk klaar was ging ieder zijn keteltje vullen en wij gebruikten ze met veel smaak. Jammer dat zij veel te zout was, dat ons dien nacht en den volgenden dag een onbegrijpelijk groot ongerief opleverden door grooten dorst bij volslagen gebrek aan water."

3 Augustus: „Veel hadden wij te lijden van den dorst, zoodat de meesten onzer bladeren of takjes in den mond namen, om nog eenig vocht te hebben. De botanische kennis van een onzer kwam hier bijzonder goed te pas daar hij nog bij tijds kon waarschuwen tegen het eten van een daar toen veel voorkomende soort bessen, die een zwaar vergif bevatten. Eindelijk kwamen we op de open heide nabij de abdij van Postel, zeer vermoeid en smachtend naar water. Wij hoopten eenige oogenblikken bij deze abdij te blijven om er onze veldflesschen te vullen; doch marcheerden verder naar Arendonk. Wij hadden toen nog voor ons een dorre heide over een afstand van twee uur, onder brandenden hitte, zonder hoegenaamd eenig water bij ondragelijken dorst. Halverwege Arendonk kwamen wij aan een veentje in de hei; dadelijk er onze veldflesschen in willende vullen, werd dit even spoedig onmogelijk gemaakt door een aantal cavaleristen, die er in reden om hunne paarden te drenken; in korten tijd was het een modderpoel.... In Arendonk aangekomen werd onmiddellijk alles door elkaar gedronken, water, bier, karnemelk, wat we maar konden krijgen; gelukkig bekwam dit goed." Gedurende den marsch van Arendonk naar Moll „werden alle bewoners die niet gevlucht waren, genoodzaakt water aan den weg te plaatsen voor de troepen die volgden en die daarvan gretig gebruik maakten". Bestond er bij de troepen gebrek aan water — bier en wijn werd in overvloed aangetroffen. De luitenant der Leidsche Jagers DEN BEER POORTUGAEL schrijft op 5 Augustus uit Beeringen aan zijne echtgenoot: „Ik ben zeer wel maar dood moe en misselijk van het drinken zonder eten." Uit diezelfde plaats wordt op gelijke datum medegedeeld: „bier werd voldoende gevonden ofschoon alles overvol was met troepen van allerlei wapens". Wat nu de broodzakken betreft, wordt van het gevecht bij Bautersum verhaald, dat de soldaten om sneller te kunnen laden, de patronen uit den patroentasch op de rug overbrachten in den broodzak, een bewijs, dat deze blijkbaar niet overvol schijnt geweest te zijn.

Van de kleeding- en uitrustingsstukken werden bij de zware marschen over mulle zandwegen, onder zengende hitte en brandende dorst gedurende de rusten de overjassen vaak arglistig uit de ransels verwijderd en achtergelaten; niet zelden werden bij de slecht gediscipeerde troepen de ransels in hun geheel weggemoffeld, doch meestal weer door de soldaten van den trein die den troep volgden, opgepikt, De Belgen maakte zich bij hunne terugtocht voor onze wapenen aan 't zelfde euvel schuldig: Op marsch naar Hasselt werden langs de wegen en in

de verlaten bivaks massa's weggeworpen wapens, ransels en kleedingstukken gevonden; bij de vervolging van den vijand door de dorpen Wimmertinghen en Diepenbroek was de grond er als 't ware mee bezaaid. Voor het stadhuis te Hasselt lag op 8 Augustus een hoop uniformen van allerlei soort, ransels, schoenen, schako's en zelfs ondergoed. Een paar schildwachten werden hierbij geposteerd om te beletten, dat van deze buit door burgers zou worden gestolen. De Hollandsche soldaten kozen uit dezen overvloed naar hartelust wat van hunne gading was; vele ruilden hun leelijken ouden ransel tegen een Belgischen, die, kleiner en donker van kleur, doelmatiger was dan ons model: zoo geschiedde het dat vele Hollanders tegen Leuven oprukten met ransels, waarvan de kap aan de binnenzijde gemerkt was: „Tirailleur de la Meuse". Ook werden er op 9 Augustus te Hasselt de witte koppels en cordonriemen, die zich bij gevecht in voorste linie uiterst onpractisch betoond hadden, geruild tegen een stel aldaar in de magazijnen voorradig nieuw fraai ledergoed, kort te voren uit Luik ontvangen en bestemd voor de garde civique. Te Tongeren viel op 9 Augustus de Hollanders eene groote voorraad geweren en ledergoed in handen. Op marsch naar Leuven op 11 en 12 Augustus vond men langs de wegen en in het aangrenzend terrein groote hoeveelheden wapens en bagage van allerlei aard, die door de in allerijl vluchtende troepen waren weggeworpen of in de verlaten bivaks waren achtergelaten. De meeste soldaten namen hiervan als souvenir aan den veldtocht een of ander voorwerp mee.

Omtrent hospitalen en ambulances deelt het rapport REUTHER mede: De hospitaals etablissementen waarin zieken of geblesseerde van het leger worden opgenomen zijn Breda en s'Bosch; Breda is geschikt voor 700 en te s'Bosch voor 500 man; van daar de zieken van de bezetting dezer plaatsen ook daarin moeten worden verpleegd, gebeurd het veelmalen, dat evacuatiën moeten gedaan worden, hetgeen alsdan plaats heeft op Dordrecht, Delft of Utrecht 1).

Bij het leger te velde bevinden zich zes ambulances als bij iedere divisie een en bij het hoofdkwartier twee als reserve; het noodige personeel zoo aan officieren van gezondheid als voor de administratie is aanwezig, gelijk mede bij iedere ambulance een sectie hospitaalsoldaten, zoodat deze dienst mede compleet georganiseerd is.

Alle korpsen zijn alsmede voorzien van pakpaarden met draagbare ambulances.

Een der Leidsche Jagers verhaalt van 2 Augustus: „Het eerste wat

1) Door de Kroonprinses werd later te s-Gravenhage een bijzondere ziekenzaal ingericht.

wij zagen was het opzadelen en opladen van het pakpaard van een officier van gezondheid, brancards en lantaarns hingen aan weerszijden; het geheel werd bedekt door een zeil, waarop de naam van het korps, waartoe het behoorde.

TRANSPORTMIDDELEN

Bij het leger te velde bevinden zich twee kompagnien van het bataillon transporttrein en welke de navolgende bespanningen furneren, als voor:

16 bagagie of transport wagens voor bataillons schutters en oudere korpsen.

9 bespanningen voor karren van het materieel der genie.

1 bespanning voor een transport wagen voor de veldpost.

18 bespanningen voor de ambulances.

1 bespanning voor de veld apothek.

12 bespanningen voor het materieel van de veld bakkerij.

50 bespanningen voor brood en transportwagen voor andere diensten.

Eenige bij de kompagnien te velden zich bevindende zieke paarden zullen naar het depot terug gezonden worden, om door andere paarden te worden vervangen, als wanneer nog meerder bespanningen zullen kunnen worden gefurneerd.

Te Eindhoven, Tilburg en Breda bevindt zich daar en boven kleine requisitieparken, dezelve kunnen bij de eerste behoeften aanzienlijk vermeerderd worden, alzoo het land veel middelen van transport opleverd.

Wat deze laatste zinsnede betreft blijkt de theorie weer niet in overeenstemming met de practijk, als men bedenkt, hoe 4 Augustus reeds de aanvoer van brood uit Breda naar Turnhout juist door gebrek aan transportmiddelen niet mogelijk bleek. Gelijk van de veroverde equipmentsstukken profiteerden onze troepen eveneens van de voertuigen en bespanningen, die de vijand bij zijne vlucht onbeheerd achterliet. Zoo werden op 8 Augustus bij Wimmertinghen een wel voorziene ambulancewagen, eenige caissons en andere wagens buitgemaakt van welke laatste door den kapitein der Utrechtsche Jagers een geannexeerd werd ten bate der compagnie. In Diest en Hasselt vielen 5 en 8 Augustus vele treinpaarden in handen der overwinnaars.

Sommige schrijvers zouden de verkeerde meening vestigen, dat bij enkele divisien een soort verplegingsafdeeling was georganiseerd. Zoo wordt b.v. van de IIe divisie op 12 Augustus gemeld dat „de trein der

levensmiddelen de weg van Bossut naar St. Achtenrode volgde" terwijl op dienzelfden dag „het park der levensmiddelen last ontving onder bedekking van eene compagnie tot nadere orders te blijven op het plateau over hetwelk de weg van Neerische naar Leefdael leidt". Vermoedelijk echter houdt deze „hem" of dit „park van levensmiddelen", waarvan men juist op 12 Augustus gewag vindt gemaakt, nauw verband met het gegeven bevel: „zooveel mogelijk moeten de troepen voor den 12^{den} en 13^{den} levensmiddelen medenemen". Van eene organiek per divisie ingedeelde verplegingsafdeeling blijkt overigens niets.

Aangaande de veldpost zegt 't rapport REUTHER: Het personeel en materieel voor een veldpost is te Breda aanwezig en kan zoodra de gewone loop der posten niet meer kan dienen, in werking worden gebragt.

6 Augustus te Beeringen en 14 Augustus te Leuven vonden de Leidsche Jagers in enkele huizen gelegenheid „korte brieven aan onze betrekkingen te schrijven en die op de veldpost te bezorgen" een bewijs dus, dat deze in werking is geweest. Op 8 Augustus echter schrijft de jager J. J. G. Boor: „De veldpost is nog niet geregeld; niemand heeft nog een brief van huis ontvangen, schoon wij reeds acht dagen weg zijn." Pas 14 Augustus werden te Roosbeek alleen voor het Leidsche Jagerkorps niet minder dan 400 brieven uit Holland gezonden, — in die dagen van primitief postverkeer eene aanmerkelijke hoeveelheid — „de meeste er van waren wel zeer oud, maar alle werden toch met vreugde ontvangen".

Het rapport REUTHER eindigt met de regeling der betaling van het leger, zeggende:

Overeenkomstig de bestaande verordeningen hebben alle betalingen aan het leger te velde op den gewonen voet plaats en wel door de zorg van den militairen intendant der 1^e klasse, den heer ROMAR; aan het voorstel om een betaalmeester bij het leger te benoemen is nog geen gevolg gegeven, evenwel heeft men bij het Departement van Oorlog zich bezig gehouden met het ontwerpen van eene instructie 1).

Omtrent alle verdere administratieve aangelegenheden heeft bij het leger te velde een geregelden gang plaats, de kleeding en het equipement worden door de korpsen van hunne respectieve depots ontboden, daar waar gebrek ontstaat voorziet men in de behoefte door uit het kleeding en equipments

1) Uit de hierboven gemelde organisatie op 1 Aug. 1831 van het personeel der militaire intendance bij het leger te velde blijft deze betaalmeester (de heer ROMÉ) bij het algemeen hoofdkwartier ingedeeld.

magazijn te Breda of uit het groot magazijn te Delft te voorzien.

Overigens worden aan alle billijke verlangens van de korpsen dadelijk voldaan.

Behalve levensmiddelen, wapenen, kleeding- en uitrustingsstukken werd ook geld buitgemaakt; bij de IIe divisie werd op 3 Augustus te Turnhout beslag gelegd op de kas van den stedelijken ontvanger inhoudende eene som van f 28000 aan goud geld, terwijl op het stadhuis een groot aantal nieuwe Engelsche geweren werden buit gemaakt, welke door de grenadiers tegen hunne slechtere werden ingeruild. Daarentegen kwam de ontvanger te Beeringen er 5 Augustus bij de IIIe divisie genadiger af. Hij was met zijn gezin gevlucht en had de deur van zijn huis opengelaten. In de voorkamer stond een geopend bureau waarin een aanzienlijke som gelds. Direct werd dit gesloten en de sleutel in beslag genomen. Toen later op den dag de bewoner terugkeerde en hem de sleutel werd teruggegeven vond hij het bedrag volkomen in orde. Bij de verovering van Leuven op 12 Augustus viel den koninklijken jagers behalve de bagage van koning LEOPOLD ook een aanzienlijke som gelds in handen „welke de hertog van Saxen-Weimar hen liet behouden”. Over 't algemeen echter gaven de soldaten minder om geld dan om eten en drinken. De jager Boor schreef immers „Geld heb ik niet noodig”. Dit klopt volkomen met andere soortgelijke aantekeningen: „Te Beeringen konden op 5 Augustus de Leidsche Jagers eindelijk een welverdiende en hoognoodige rust genieten” en den eersten dorst lesschen met eenige flesschen wijn, die uit de herberg op de markt gehaald werden. Al wat eten of drinken was moest terstond worden afgegeven. In dezelfde plaats lezen we van hetzelfde korps op 6 Augustus: „In een der huizen waren uit een hoop zand in den kelder eenige flesschen witten wijn te voorschijn gekomen, waarvan ook ons eenige ten deel vielen, die op het bivak broederlijk werden gedeeld. Door anderen was een pot boter ontdekt, welke wij op ons commiesbrood smeerden en deels voor den volgenden dag bewaarden.” 7 Augustus, nadat 't Leidsche Jagerscorps van 2 uur 's nachts tot 3 uur 's middags gemarcheerd had van Beeringen naar Berbroek „en niets genuttigd dan 't weinigje dat de knapzak opleverde, werd dadelijk een daar gevonden kalf geslacht, in stukken gehouwen en gekookt. Er werd voor ons corps brood afgegeven en eenige onzer gingen op corvée om dit te halen. Ook vonden wij gelegenheid eenige voeding te bekomen, welke echter zeer slecht was. Voordat echter eenige distributie kon plaats hebben werd alarm geslagen; de kalfssoep werd in den steek gelaten en we rukten verder in de richting van Kermpt met volle ransels en patroontasschen, doch leege magen”. Op 8 Augustus maakten de troepen te Curingen van enkele oogenblikken rust gebruik „een of ander tot voeding of drinken op te zoeken; daar het geheele dorp ledig was moesten wij onze toevlucht ook tot de kelders nemen, waarin wij vele bakken met melk vonden, dat ons bij het gevonden

brood goed te pas kwam". 13 Augustus te Leuven toen de Leidsche Jagers op de wallen van Leuven bivakeerden „begaven enkelen zich in weerwil van het verbod, in de meest nabij gelegen straten ter bekoming van stroo, koren en de volstrekt noodige voorraad; wij hadden toch aan alles gebrek. Dit fourageeren gelukte vrijwel en het opgehaalde werd met gejuich op het bivak ontvangen. Bij zulke gelegenheden werd nog wel eens met een krachtig woord herinnerd aan den moord op den Nederlandschen officier GAILLARD, daar in het vorig jaar, bij het uitbreken van den opstand gepleegd".

We zouden zeer verkeerd doen een oordeel over de verpleging van het mobiele leger gedurende den tiendaagschen veldtocht uitsluitend te bouwen op de overleveringen welke uit den troep tot ons kwamen. Nu sedert bijna een eeuw is verlopen en de legerverpleging door conserveering van levensmiddelen, door verbetering van wegen, uitbreiding van het wegennet te land en te water, toepassing der moderne middelen van versneld vervoer, zulk een enorme verandering en verbetering heeft ondergaan, nu nóg lezen we in elken moderne bewegingsoorlog hoe „die Intendanturbeamtenapparat tatsächlich gänzlich versagt hatte". In tegenstelling met fouten van tactischen aard, die steeds de kans houden door tal van andere omstandigheden onopgemerkt te blijven of opgeheven te worden, wreekt een fout op verplegingsgebied zich onmiddellijk door het gebrek, dat de troep op een of ander gebied lijdt. Van de diensten der zelden gewaardeerde intendance, hoort men meestal niets zoolang de verpleging goed verloopt, zoodra hieraan echter 't minste hapert treft haar, schuldig of niet schuldig, alle verwijten van den troep, die de moeilijkheden, waarmede de verplegingsdienst te velde heeft te kampen niet kan beseffen noch vermag te beoordeelen. Bovendien zijn de eenvoudige en stereotiepe menu's van bruine boonen of grauwe erwten met spek, erwtensoep, rats, e. d., welke geruimen tijd te velde verstrekt worden, minder geschikt, bijzondere appreciatie bij den man op te wekken. De troep is nu eenmaal in zijn oordeel ten aanzien der verpleging, van den geneeskundigen dienst en van de veldpost, thans evengoed als 83 jaar her bevooroordeeld; naar gegevens zijnerzijds de verplegingsgeschiedenis van een veldtocht te schrijven staat gelijk met bij den duivel te biecht te gaan. Ook enkele der binnen onze grenzen geïnterneerde troepen uit deze dagen disschen ons de meest vreemdsoortige verhalen op van gebrek en verwaarloozing; slechts de officieele rapporten der toekomst zullen ons moeten leeren of werkelijk de verplegingsdienst gedurende den huidige krijg in gebreke is gebleven. Die officieele verplegingsgegevens van den tiendaagschen veldtocht, voor zooverre zij gevonden werden, zijn even schaarsch als die uit oorlogen van meer recenten datum; de overleveringen van den troep schifte men met oordeel en overleg! Meerdere gegevens schijnen er op te wijzen, dat de verpleging gedurende den tiendaagschen veldtocht gebrekkig is geweest, dat de soldaten honger

en dorst hebben geleden. De vermoedelijke oorzaken hiervan kunnen we tot besluit in de navolgende punten samenvatten:

1e. Het gebrek aan voldoende verplegingspersoneel en materieel.
 2e. Het bij uitstek ongunstige, arme verplegingsgebied, inzonderheid ten noorden van de Demer. Op terugtocht naar het vaderland, werd 18 Augustus bij afmarsch uit Hasselt in de richting van Eindhoven, op het middagappel aanbevolen „voor den marsch van den volgenden dag te zorgen voor de noodige vivres, aangezien door een streek zou getrokken worden, waar wel niets te bekomen zou zijn” een bewijs dus, dat bij opmarsch van Eindhoven naar Hasselt de hoogere bevelvoering in de eerste tien dagen op verplegingsgebied door schade en schande had geleerd!

3e. Het gemis aan voldoende, voor troepentransporten bruikbare wegen.

4e. Het volgen van meerdere divisien langs dezelfde marschroute, zooals geschiedde door de IIe en Ie divisie bij opmarsch van Turnhout naar Diest; door de Ie en IIIe divisie bij operatien van Diest tegen Hasselt en door de IIe en IIIe divisie bij oprukken van Hasselt naar Leuven. Terecht waarschuwde luitenant DEN BEER POORTUGAAL op weg naar Beeringen zijne jagers niet langer dan noodig in Quaed-Mechelen te wachten, daar „andere troepen ons voor zouden zijn en dat alsdan alle proviand wel weer eens verdwenen kon wezen, zooals wij al hadden ondervonden en wisten, dat het in campagne voornamelijk op — help U zelve — aankomt”

5e. De gebrekkige voorbereiding van de verpleging waarbij onvoldoende samenwerking tusschen generalen staf en intendance. Toen in de maanden Juni en Juli 1831 het commando voorwaarts elken dag werd verwacht, bleven de troepen nóg zonder de noodige mobiele voorraden; de tijd, die verliep tusschen het bevel tot oprukken en de uitvoering hiervan was te kort het noodige bijeen te brengen. De geheele cavalerie-brigade BOREEL wordt, wat de verpleging betreft, op zich zelf aangewezen, terwijl de IIIe divisie zich niet 't minste aantrekt van die 1200 paarden, welke bij haar ingedeeld waren. In de allereerste dagen van den veldtocht reeds, op enkele kilometers ten zuiden van 't concentratiegebied, toen aanvoer van achter niet mogelijk bleek, leden alle divisien zonder onderscheid gebrek door gemis aan mobiele voorraden.

6e. Het snuikende systeem uit die dagen van verpleging door aannemers in 't hart des lands, terwijl bij leveranciers ter plaatse niet alleen billijker prijzen bedongen worden, doch tevens door aankoop tegen contante betaling de betere gezindheid der bevolking jegens de troepen in vijandelijk land werd bevorderd.

Moge ook in 83 jaar tijds de verpleging van het veldleger geheel zijn veranderd, toch valt ook hier uit de krijgsgeschiedenis iets te leeren, zij het alleen slechts eene waarschuwing, de verpleging van het leger in oorlogstijd reeds in vreedstijd zoo veel mogelijk volledig voor

te bereiden, inzonderheid wat personeel en materieel betreft. terwijl het gewicht van terreinkennis het belang der statistische gegevens van het vermoedelijk concentratiegebied niet te gering geschat dienen te worden.

De weg tot den zege leidt nog immer door den maag van den soldaat — ook op de legerverpleging is toepasselijk de eeuwenoude spreuk:
Qui vis pacem, para bellum.

De operatiën van het Engelsche Expeditieleger.

Vervolg van bl. 872 van den vorigen jaargang.

Rapport van Generaal FRENCH van 8 October 1914 aan
het Ministerie van Oorlog.

(Overgenomen uit de „Times”).

Excellentie,

Ik heb de eer U hierbij een overzicht aan te bieden van de operatiën, waarin het Engelsche leger in Frankrijk betrokken is geweest sinds den 10^{en} September.

1. In den vroegen morgen van den 11^{en} begon de verdere vervolging van den vijand; de drie legerkorpsen konden de Ourcq, zonder tegenstand te ontmoeten, overtrekken; de cavalerie bereikte de Aisne, de III en V Brig. ten zuiden van Soissons, de I, II en IV Brig. op de hoogten bij Couvrelles en Cerseuil.

Ten gevolge van den tegenstand, die het 6de Fransche leger ten W. van Soissons, het III L.K. ten Z.O. van die plaats en het II L.K. ten Z. van Missy en Vailly ondervond en verder door verschillende aanwijzingen over de geheele linie, kreeg ik den 12^{en} des namiddags den indruk, dat de vijand, althans voor het oogenblik, den terugtocht had gestaakt en van plan was om den overtocht over de Aisne met kracht te beletten. Ten Z. van Soissons verdedigden de Duitschers Mont de Paris tegen den aanval van den rechtervleugel van het 6de Fransche leger, toen het III L.K. den omtrek van Buzancy bereikte en wel ten Z.O. van deze plaats. Met behulp van de artillerie van III L.K., dreven de Franschen hen over de rivier bij Soissons terug; de Duitschers vernielden echter de bruggen.

Het zware artillerievuur, dat op eenige mijlen afstand in westelijke richting zichtbaar was in het dal van de Aisne, wees er op, dat het 6de Fransche leger langs de geheele linie met sterken tegenstand te kampen had.

Op dezen dag bereikte de cavalerie, onder Generaal ALLENBY, den omtrek van Braine, en maakte zich verdienstelijk door de stad en de omliggende hoogten van vijandelijke afdeelingen te zuiveren. De Queen's Bays zijn in het bijzonder door den Generaal genoemd, als in hoofdzaak te hebben bijgedragen tot het slagen van deze onderneming. Zij werden goed ondersteund door de 3de Div., die bij Brenelle, ten Z. van de rivier een bivak betrokken had.

De 5de Div. naderde Missy doch kon niet verder; het I L.K. bereikte den omtrek van Vauxcéré zonder veel tegenstand.

Zoo begon de slag aan de Aisne.

2. Het dal van de Aisne loopt in algemeenen zin van oost naar west. Terwijl de breedte afwisselt van eene halve mijl tot twee mijlen, stroomt de rivier met eene bocht naar het westen, op sommige punten langs de zuidelijke, op andere punten langs de noordelijke hellingen van het dal. De hoogten ten N. en ten Z. van de rivier zijn ongeveer 400 voet hooger dan het dal en zijn zoowel ten Z. als ten N. van de rivier zeer aan elkaar gelijk, zooals ook de beide hellingen van het dal zelf, welke worden onderbroken door talrijke passen. De belangrijkste hiervan zijn de pas, welke naar Chivre leidt, op den rechteroever, en de pas, welke naar Sermoise leidt, op den linkeroever. Bij de laatstgenoemde plaats is het zuidelijke plateau door een zijdal doorsneden, waardoor het riviertje de Vesle stroomt, die bij Sermoise in de Aisne valt. De hellingen van de hoogvlakte, vanwaar men naar het N. en het Z. de Aisne overzien kan, zijn meer of minder steil en zijn bedekt met talrijke boschperceelen, welke zich zoowel naar beneden als naar boven over den hoogtekam uitstrekken.

In het dal en langs de kanten liggen verscheidene dorpen en kleine steden verspreid. Soissons is de voornaamste stad.

De Aisne is een traag stroomende rivier van ongeveer 170 voet breedte, doch ondoorwaadbaar, daar zij in het midden 15 voet diep is.

Tusschen Soissons ten westen en Villers ten oosten (het gedeelte, dat door het Engelsche leger is aangevallen en vermeesterd) liggen elf bruggen over de rivier. Op den noordelijken oever loopt een spoorweg voor smal spoor van Soissons naar Vailly, kruist aldaar de rivier, en gaat in oostelijke richting langs den zuidelijken oever verder.

Van Soissons naar Sermoise loopt een spoorweg met dubbel spoor langs den zuidelijken oever, bij laatstgenoemde plaats buigt deze in het dal van de Vesle af in de richting van Bazoches.

De stelling, welke de vijand innam, was in verschillende opzichten zeer sterk. Als een van de voornaamste eigenaardigheden uit een militair oogpunt, kan worden gemeld, dat van den hooger en grond, noch van den eenen, noch van den anderen kant, de top van het plateau te zien is, met uitzondering van kleine strooken. Dit is voornamelijk te danken aan de bosschen, welke zich op de randen van de hellingen bevinden. In de tweede plaats liggen al de bruggen onder het bereik van vlak- of krombaan artillerievuur.

De landstreek hierboven beschreven, welke ten noorden van de Aisne ligt, leent zich uitstekend tot verdekt opstellen en hiervan was door den vijand zóó handig gebruik gemaakt, dat het onmogelijk was een indruk te krijgen van de wijze, waarop hij van plan was, onzen overtocht over de rivier te beletten, of zijne sterkte eenigszins te schatten; ik had echter alle reden te veronderstellen, dat eene sterke achterhoede

van minstens drie legerkorpsen, de overgangen bezet hield, op den 13^{en}, bij het krieken van den dag.

3. Dien morgen gaf ik bevel aan de Engelsche troepen, voorwaarts te gaan om zich bij de Aisne te handhaven.

Het I L. K. en de cavalerie rukten op tegen de rivier. De 1ste Div. moest naar Chanouille over de kanaalbrug bij Bourg, de 2de Div. naar Courteçon en Presles over Pont-Arcy en verder naar het kanaal ten noorden van Braye over Chavonne. Op den rechtervleugel ondervonden de cavalerie en de 1ste Div. slechts geringen tegenstand en konden de rivier overtrekken, waar het kanaal met een aquaduct de rivier kruist. De Divisie was hierdoor in staat met behulp van de Cav. Div. den vijand voor zich uit te drijven. Op den linkervleugel bereikte het hoofd van de 2de Div. de rivier om 9 uur. De V Inf. Brig. kon slechts met éénen, onder een hevig granaatvuur, over den vernielden boog van de brug, welke niet geheel gezonken was, over de rivier komen.

Onmiddellijk werd met het slaan van eene pontonbrug aangevangen, welke 's middags om 5 uur gereed kwam. Op den uitersten linkervleugel ondervond de IV Garde-Brig. zwaren tegenstand bij Chavonne; eerst laat in den middag kon zij, door een bataljon in booten over te zetten, op den noordelijken oever van de rivier vasten voet krijgen.

Tegen het vallen van den avond had de 1ste Div. bezit genomen van de lijn Moulins—Paissy—Geny en hare posten in het dorp Vendresse utigezet.

De geheele 2de Div. bivakkeerde op den zuidelijken oever van de rivier, alleen de V Brig. bezette op den noordelijken oever een bruggehoofd.

Het II L.K. vond al de bruggen voor zijn front vernield, behalve die van Condé, welke in het bezit was van den vijand en ook in diens bezit bleef tot het einde van den slag.

Bij Missy, waar de 5de Div. de rivier moest overtrekken is een open vlakte, welke bestreken werd door hevig vuur van den tegenoverliggenden oever. Daardoor was de XIII Brig. niet in staat voorwaarts te rukken; maar de XIV Brig., waarvan de marschrichting oostelijk van Venizel liep, op een minder blootgesteld punt, kon met vloten worden overgezet en stelde zich 's nachts met den linkervleugel bij St. Marguërite op.

De XV Brig. volgde; later konden zoowel de XIV als de XV Brig., de 4de Div. op den linkervleugel steunen bij het afslaan van een hevigen tegenaanval op het III L.K.

Den 13^{en} 's morgens bleek, dat de vijand, tegenover het III L.K., eene sterke stelling had ingenomen op het plateau van Vregny.

De brug bij Venizel werd gedurende den ochtend hersteld en eene voorloopige verkenning werd verricht met het oog op het slaan van eene pontonbrug bij Soissons.

De XIII Inf. Brig. stak bij Venizel de rivier over en werd bij Bucy Le Long verzameld om 1 uur n.m., doch de brug was zoo zwaar beschadigd, dat de artillerie moest afspannen om te kunnen overtrekken.

Onderwijl was men begonnen eene brug te slaan dicht bij de brug van Venizel.

Om 2 uur n.m. deed de XII Inf. Brig. een aanval in de richting van Chivres en Vregny, met het doel om de hoogte ten oosten van Chivres te bezetten; dit was eene noodzakelijke inleiding tot het voorwaarts rukken naar het noorden. Deze aanval maakte goede vorderingen, maar om 5.30 n.m. werd het artillerie- en mitrailleurvuur van den vijand uit de richting Vregny zóó hevig, dat voorwaarts rukken niet mogelijk was. De aldus verkregen stellingen bleven, tot de duisternis viel, dezelfde.

Toen om 5.30 n.m. de pontonbrug bij Venizel voltooid was, stak de X Inf. Brig. de rivier over in de richting van Bucy Le Long.

De XIX Inf. Brig. nam richting op Billy sur Aisne; voordat de duisternis inviel was de geheele artillerie van de Divisie de rivier overgestoken, met uitzondering van de zware batterij en eene Brigade veldartillerie. Gedurende den nacht werd de stelling, ten oosten van de beek, die door Chivres stroomt, door de XII Inf. Brig. aan de 5de Div. overgegeven.

De sectie van den pontontrein, welke bij het III L K. was ingedeeld, kwam laat in den middag in de omgeving van Soissons aan; eene poging om eene zware pontonbrug bij Soissons te slaan, moest gestaakt worden wegens het vuur van de zware houwitsers van den vijand.

's Avonds trok de vijand op alle punten terug en verschanste zich op den hooger gelegen grond bij de Chemin-des-Dames, ongeveer twee mijlen ten noorden van de rivier. Detachementen infanterie, sterk verschanst op domineerende punten der hellingen en gesteund door krachtige artillerie, waren voor het front der drie legerkorpsen achtergelaten.

Gedurende den nacht van den 13^{en} en op den 14^{en}, evenals de volgende dagen, waren de pioniers nacht en dag aan het werk. Acht pontonbruggen en eene voetbrug werden over de rivier geslagen, onder een, over het algemeen zeer hevig, artillerievuur, hetwelk zonder ophouden, ook na de voltooiing, bleef voortduren. Drie van de bruggen, en wel bij Venizel, Missy en Vailly, benevens de spoorbrug ten oosten van Vailly, werden tijdelijk hersteld voor het verkeer te voet en de brug bij Villers werd in orde gemaakt voor het vervoer van lasten van zes ton.

Ook werden er voorbereidingen getroffen om de bruggen bij Missy, Vailly en Bourg te herstellen voor het vervoer met vrachtauto's.

Het weer was zeer vochtig en verhoogde de moeilijkheden, door de toch al zeer middelmatige wegen nog slechter te maken, hetgeen veel arbeid vereischte.

De compagnieën veld-pioniers hebben zich door hun optreden in dezen moeilijken tijd, den goeden roep van de Royal Engineers waardig getoond.

4. Op den avond van den 14^{en} kon nog niet worden uitgemaakt, of

de vijand tijdelijk halt hield door achterhoeden gedekt, of dat hij van plan was om stand te houden en zijne stelling te verdedigen.

Met het doel om hieromtrent zekerheid te bekomen, gaf ik bevel tot een algemeenen opmarsch.

Het gevecht, hetwelk het I L. K. onder de bekwame leiding van Sir DOUGLAS HAIG leverde, droeg een stoutmoedig en beslissend karakter. Hij kon daardoor stellingen innemen, die het mogelijk hebben gemaakt, mijne positie meer dan drie weken onder hevige gevechten op den noordelijken oever van de rivier te handhaven.

Het legerkorps kreeg bevel de lijn Moulins—Moussy om 7 uur v.m. te overschrijden.

Op den rechtervleugel gaf de Commandant van de 1ste Div. aan de II Inf. Brig. (die in de buurt van Moulins in oordbivak lag) benevens aan de XXV Artillerie Brig. (zonder ééne batterij), het geheel onder Generaal BULFIN, het bevel om voor het aanbreken van den dag oostwaarts te rukken, teneinde den opmarsch van de Divisie naar het dal van Vendresse te dekken. Eene officiers-patrouille, door deze Brig. uitgestuurd, berichtte aanzienlijke vijandelijke strijdkrachten bij de fabriek ten N. van Troyon, de Brigade-commandant gaf in verband hiermede twee regimenten (the King's Royal Rifles en the Royal Sussex Regiment) het bevel om 3 uur v.m. oostwaarts te gaan. Het Northamptonshire Regiment kreeg bevel om 4 uur v.m. op te rukken en de pas ten oosten van Troyon te bezetten. Het overgebleven regiment van de Brig. (het Loyal North Lancashire Régiment) rukte om 5.20 v.m. op naar het dorp Vendresse. De fabriek bleek bezet door eene aanzienlijke vijandelijke macht; de Brigadecommandant gaf hierop aan het Loyal N. L. Reg. bevel om de K. R. R. en het S. R. te ondersteunen. Maar zelfs met dezen steun kon deze afdeeling onmogelijk vooruit komen; toen de I Brig. aankwam werden de Coldstream Guards naar voren gestuurd om den rechter vleugel van de voorste Brig. (II) te ondersteunen, terwijl de rest van de I Brig. den linkervleugel versterkte. Tegen den middag was de toestand ongeveer de volgende: de beide Brigades stonden in eene gevechtlinie van het oosten naar het westen, ten N. van Troyon en ten Z. van de Chemin-des-Dames.

Een gedeelte van het Loyal North Lancashire Regt. had de fabriek in bezit genomen. De vijand hield met kracht stand in de loopgraven ten N. en ten O. van de fabriek en elke poging om daartegen op te rukken werd door een hevig granaat- en mitrailleurvuur afgeslagen. Het was een regenachtigen morgen, een zware mist hing over de heuvels, zoodat het voor de XXV Art. Brig. en de Divisie Art. onmogelijk was om voor 9 uur de voorwaarts rukkende troepen te steunen.

Om 10 uur had de III Inf. Brig. een punt, één mijl ten Z. van Vendresse, bereikt en kreeg aldaar het bevel om de gevechtlinie van de I Brig. te verlengen en de verbinding op te nemen met den rechtervleugel van de 2de Div.

Het bleek dat eene sterke vijandelijke colonne naderde; met twee van

zijne bataljons deed de Brigadecommandant een tegenaanval, belette 's vijands voorwaarts rukken en ontlastte daarmee de 2de Div. Van af dit oogenblik tot laat in den middag bestond het gevecht uit eene reeks van aanvallen en tegenaanvallen. De tegenaanvallen des vijands waren in 't begin zeer krachtig, later verzwakten zij. Zij werden alle met groote verliezen afgeslagen. Op den linkervleugel kreeg de VI Inf. Brig. het bevel om de rivier over te steken, de linie welke gedurende den nacht door de V Inf. Brig. was ingenomen te passeeren, om de brug bij Courteçon te bezetten. terwijl een detachement, bestaande uit de IV Guards Brig. en de XXXVII Brig. veld-art. onder den Brigade-Generaal PERCEVAL het bevel kreeg naar een punt ten O. van het dorp Ostel op te rukken.

De VI Inf. Brig. stak de rivier bij Pont-Arcy over, begaf zich door het dal naar Braye en bereikte om 9 uur v. m. de lijn Tilleul—La Buvelle. In deze lijn werden zij onder hevig geweervuur genomen; zij konden onmogelijk voorwaarts komen, totdat de XXXIV Brig. Veld-Art., de XLIV Houwitsers Brig. en de Zware-Art. hen te hulp kwamen.

De IV Guards Brig. stak om 10 v. m. de rivier over en ondervond zwaren tegenstand. Zij moest een dicht bosch doortrekken; steun van veld-art was zeer moeilijk te krijgen; slechts ééne sectie van de veld-art. zag kans om in de vuurlinie te komen. Om 1 uur n. m. was de linkervleugel van de Brig. ten Z. van de hoogte bij Ostel.

Tijdens dit gevecht won de vijand veld tusschen het I en II L. K. en dreigde de verbindingen van het laatste te zullen verbreken.

Sir DOUGLAS HAIG was in een benarden toestand en had geen reserve meer over. Ik stelde hem de cavalerie-div. ter beschikking, waarvan hij zeer handig een gedeelte gebruikte om den linkervleugel van de Guards Brig. te verlengen en te versterken. Een hevig gevecht ontstond, waarvan het gevolg was, dat de vijand met groote verliezen werd teruggeslagen.

Omstreeks 4 uur n. m. bleek uit de steeds zwakker wordende tegenaanvallen van den vijand en uit andere aanwijzingen, dat de tegenstand verminderde; hierop werd door den Korpscommandant het bevel gegeven tot een algemeenen opmarsch.

Onder zwaren tegenstand en hevig artillerie- en geweervuur konden de korpsen op het eind van den dag eene stelling bezetten van de Chemin-des-Dames op den rechtervleugel, door Chivy tot Le Cour de Soupir, terwijl de I Cav. Brig. was opgesteld tot den weg Chavonne—Soissons.

Op den rechtervleugel was het legerkorps in nauwe aanraking met de Marokkaansche troepen van het XVIII Fransche legerkorps, die achterwaarts in échelonformatie waren verschanst.

Gedurende het gevecht aan de Aisne werd deze vooruitgeschoven stelling gehandhaafd; de belangrijke diensten, welke Sir DOUGLAS HAIG en het legerkorps onder zijn bevel hierbij bewezen hebben, zijn boven

allen lof verheven. Dagelijks en elken nacht weer, werden door de vijandelijke infanterie heftige aanvallen gedaan, waarvan echter niet één slaagde, terwijl de loopgraven over de geheele lengte voortdurend aan een hevig artillerievuur waren blootgesteld. Het I L. K. maakte op dezen dag eenige honderden krijgsgevangenen en vermeesterde eenige stukken veldgeschut en mitrailleurs.

De verliezen waren zeer ernstig; eene Brig. alleen verloor drie van de vier kolonels. De 3de Div. zette den opmarsch voort en had bijna de hoogvlakte van Aizy bereikt, toen ze door een hevigen tegenaanval, gesteund door zware artillerie, werd teruggeslagen. De Div. trokechter in goede orde terug en verschanste zich ongeveer een mijl ten N. van de brug van Vailly; zij dekte hiermede den rivierovergang.

De 4de en 5de Div. konden niet meer doen dan hunne stellingen handhaven.

5. Nadat ik op den morgen van den 15^{en} den toestand eens nauwkeurig had opgenomen, werd het mij duidelijk, dat de vijand besloten was zijne stelling te handhaven; dit werd bevestigd door berichten van de Fransche legers, welke op mijn rechter- en linkervleugel stonden, waaruit duidelijk bleek, dat eene sterke verschanste verdedigingslijn werd ingericht van het Noorden van Compiègne, in Oostelijke en Zuid-oostelijke richting, langs het geheele Aisnedal tot voorbij Reims.

Eenige dagen van te voren was de vesting Maubeuge gevallen, waardoor veel vesting-artillerie vrij kwam, die 's vijands stelling tegenover ons front versterkte.

Gedurende den 15^{en} vielen granaten in onze stellingen, welke, naar het oordeel van deskundigen, afkomstig waren van 21 cM. geschut met een dracht van 9 KM.

Gedurende het verloop van den veldslag hadden onze troepen zwaar te lijden van dit vuur, ofschoon de uitwerking hiervan later zeer verminderde door afdoende verschansing, waarvan ik de noodzakelijkheid dringend onder het oog van de bevelhebbers der L. Kⁿ. bracht. Uit de dorpen, welke in ons gevechtveld lagen, werd daarvoor zwaar schansmaterieel gehaald, waarvan veel bij elkaar werd gebracht.

Met het oog op de bijzonderheid van het terrein op den noordelijken oever van de rivier tusschen Missy en Soissons, dat zich in het bijzonder leende voor eene verdediging, was het voor de 5de Div. onmogelijk haar stelling te handhaven op den zuidelijken rand van de vlakte bij Chivres, daar de vijand, in het bezit van het terrein ten westen van het dorp Vregny, de stelling onder flankvuur kon nemen.

De Div. moest daarom terugtrekken, met den linkervleugel tot het dorp Marguërite; de nieuwe stelling liep over den noordrand van Missy terug naar de rivier ten oosten van deze plaats. Met groote bekwaamheid en volhardendheid wist Sir CHARLES FERGUSON zijne stelling gedurende het geheele gevecht te handhaven, hoewel zijne loopgraven noodzakelijkerwijze lager waren gelegen dan die van den vijand op den zuidelijken rand van de vlakte, op slechts 360 meter afstand.

Generaal HAMILTON deed met de 3de Div. een hevigen uitval naar het noorden en heroverde het terrein, dat hij den 15^{en} had verloren, waardoor gedurende het gevecht een sterk bruggehoofd in ons bezit kwam.

6. Op den 16^{en} kwam de 6de Div. in de gevechtlinie.

Het was mijn plan geweest om het I L.K. de vijandelijke stellingen bij de Chemin-des-Dames te laten aanvallen, versterkt met deze Div. Ik hoopte hierdoor in staat te zijn een krachtig vuur voor het front van de 3de Div. te kunnen brengen, daarmede den opmarsch van deze Div. te verzekeren, waardoor de druk op de 5de Div. en het III L.K. zoude worden verlicht.

Elke poging van het I L.K. om verder voorwaarts te gaan zou mijn rechtervleugel gevaarlijk hebben blootgesteld. Verder vernam ik van den Franschen opperbevelhebber, dat hij bezig was het 6de Fransche leger op mijn linkervleugel krachtig te versterken, met het doel om den linkervleugel der Bondgenooten te verlengen en vooruit te brengen, om hierdoor den vijand te dwingen terug te trekken. Tot dat doel zond ik de 6de Div. naar het III L.K. met de bedoeling deze Div. ten Z. van de rivier te houden als algemeene reserve.

Op den 17^{en}, 18^{en} en 19^{en} werd onze geheele linie heftig gebombardeerd, en het I L.K. was voortdurend in een hevig gevecht betrokken. Op den middag van den 17^{en} werd de rechtervleugel van de 1ste Div. ernstig bedreigd. Door het Northamptonshire-Regiment werd in vereeniging met de Queen's een tegenaanval gedaan; een bataljon van de Reserve-Div. werd tot steun naar voren gebracht. Het Northamptonshire Regt. kon onder begunstiging van den mist, tot op 100 meter voor de vijandelijke loopgraven naar voren kruipen, deed een bajonet-aanval en dreef den vijand uit de loopgraven tegen de heuvels op. Eene zeer sterke vijandelijke infanterie-afdeeling ontplooidde zich op den heuvelkam. Deze nieuw gevormde gevechtlinie werd geenfileerd door een gedeelte van de Queen's en de King's Royal Rifles, welke eene omvattende beweging maakten om hun linkervleugel, op den uitersten rechtervleugel van onze infanterie-linie, terwijl zij door een eskadron cavalerie op hunne uiterste flank werden gesteund.

De vijandelijke aanval werd ten laatste met zware verliezen afgeslagen.

Op den 18^{en} kwam het Gloucestershire Regt. van uit zijne stelling in de nabijheid van Chivy naar voren, drong in de vijandelijke loopgraven door en veroverde twee maxim-mitrailleurs.

Op den uitersten rechtervleugel werden de Queen's met kracht aangevallen, doch de vijand werd ook hier met groote verliezen teruggeslagen. Tegen middernacht werd de aanval op de 1ste Div. hernieuwd, door artillerievuur gesteund, doch deze mislukte opnieuw. Kort na middernacht verliep op gelijke wijze een krachtige aanval op de 2de Div.

Den 19^{en} werd door 2de Div. om ongeveer 1 uur n.m. een hevigen aanval door infanterie, gesteund door artillerievuur, afgeslagen; tegen

het vallen van den avond werd de aanval hernieuwd, echter ook dit maal zonder goed gevolg.

Op den 18^{en} besprak ik met den Commandant van het II L.K. en met zijne Div.-commandanten de mogelijkheid, om den vijand uit Condé, dat tusschen de twee divisiën inlag, te verdrijven en de brug, die nog altijd in vijandelijke handen was, te nemen.

Doch, toen ik bemerkte, dat de brug op alle punten aan den Z.-kant door ons beheerscht werd en dat dag en nacht afdoende maatregelen werden getroffen, om elken vijandelijken uitval te voorkomen, zag ik in, dat we ons niet mochten blootstellen aan de verliezen, welke een aanval met zich mede zoude brengen, temeer daar de vijand in 't gezicht van de stelling van het II en I L.K. toch geen voordeel van het door hem bezette Condé kon trekken.

Door elken aanval onzerzijds zou de vijand van zelf gedwongen worden deze plaats op te geven.

7. Op dien dag ontving ik van Generaal JOFFRE het bericht, dat hij een aanval en eene omtrekking van den Duitschen rechtervleugel noodzakelijk achtte.

Het werd mij nu duidelijk, dat het gevecht, waarin we sinds den 12^{en} gewikkeld waren nog eenige dagen zou moeten duren, totdat de vleugelomtrekking zich zou doen gevoelen, om daarna den vijand uit zijne stellingen te verdrijven.

Het werd nu noodzakelijk om maatregelen te treffen voor geregelde aflossing in de loopgraven; ik gebruikte hiervoor met goed gevolg de infanterie van de 6de Div.

De afgeloste brigades werden om beurten ten Z. van de rivier gebracht, en vormden met de artillerie van de 6de Div. eene algemeene reserve, waarvan ik in geval van nood gebruik zou kunnen maken.

De cavalerie heeft in de loopgraven krachtig geholpen, en heeft gedaan wat zij kon om de zware en moeilijke taak, die de infanterie noodgedwongen ten deel viel, te verlichten.

Op den avond van den 19^{en} en gedurende den 20^{en} begon de vijand weer groote activiteit te ontwikkelen.

Den 19^{en} sloeg de 3de Div. een tegenaanval met zware verliezen af.

Zondag werden van den vroegen morgen af verschillende vijandelijke uitvallen tegen de loopgraven van de 1ste Div. gedaan.

In den loop van den dag werd de vijand voor het front van de 2de Div. met kracht teruggeworpen en leed hierbij ook zware verliezen. Gedurende den middag deed de vijand wanhopige aanvallen op de loopgraven voor het geheele front van het I L.K., doch alle waren zonder eenig gevolg.

Tegen het vallen van den avond deed de vijand weer een uitval tegen de 2de Div., doch werd ook toen teruggeworpen. Onze verliezen, welke wij in den loop van deze twee dagen leden, waren zeer zwaar, doch het aantal dooden en gewonden van den vijand overtrof verre het onze.

Daar de troepen van het I L.K. zeer uitgeput waren door deze onop-

houdelijke gevechten, zond ik Sir DOUGLAS HAIG eene Brig. van de reserve ter versterking en gaf aan de 1ste Cav. Div. het bevel om hem eveneens te steunen.

Gedurende den nacht van den 21^{en} werd door de 3de Div. weer een aanval afgeslagen, waarbij de vijandelijke verliezen groot waren.

Op den 23^{en} kwamen de vier 15 cM. houwitser-batterijen, waarom ik gevraagd had, uit Engeland aan. Twee batterijen werden ingedeeld bij het II L.K., de twee andere bij het I L.K. Zij werden den 24^{en} met zeer goed gevolg in gebruik genomen.

Onze ondervinding in dezen oorlog opgedaan, wijst op de wensche-lijkheid om over meer zwaar geschut van groot kaliber te beschikken voor de hevige gevechten, die verscheidene dagen duren, waardoor aan beide zijden duurzame verdedigingswerken kunnen worden gemaakt

Deze batterijen werden met goed gevolg op den 24^{en} en de daarop volgende dagen gebruikt.

8. Op den 23sten werd de invloed van het leger van Generaal DE CASTELNAU op den linkervleugel van de Verbondenen merkbaar, het onttrok aanzienlijke krachten van den vijand aan het centrum en aan den oostelijken vleugel. Ik weet niet of het hieraan is toe te schrijven, maar tot den 26^{en} scheen het, dat de tegenstand van den vijand verzwakte. Op dien dag was echter eene hernieuwde activiteit op te merken.

Een voortdurend en hevig artillerievuur werd den geheelen dag onderhouden en men nam waar, dat de Duitschers voor het front van de 1ste Div. pogingen deden om door naderingsloopgraven vooruit te komen. Gedurende dien dag werden hernieuwde tegenaanvallen ondernomen en afgeslagen en 's middags maakte een op den juisten tijd gekozen aanval een einde aan de werkzaamheden aan de vijandelijke loopgraven.

In den nacht van den 27^{en} op den 28^{en} deed de vijand opnieuw eene krachtdadige poging om de loopgraven van de 1ste Div. in bezit te nemen, doch zonder eenig gevolg. Dergelijke aanvallen werden gedurende deze drie dagen langs de geheele frontlijn van de Bondgenooten gedaan; het is zeker dat de vijand toen eene laatste en wanhopige poging deed om het overwicht te herstellen. Doch nergens had hij succes en leed volgens berichten zware verliezen.

Dezelfde vruchteloze pogingen waren tot in den avond van den 28^{en} langs ons geheele front waar te nemen, toen ze langzamerhand ophielden en sedert niet hernieuwd zijn.

Reeds vroeger wees ik Uwe Excellentie op de waardevolle diensten door de artillerie bewezen.

Gedurende den slag aan de Aisne heeft zij steeds eene groote bekwaamheid en een groot volhardings- en uithoudingsvermogen aan den dag gelegd; ik waardeer ten zeerste hetgeen zij heeft gedaan.

Sir DAVID HENDERSON met het Royal Flying Corps bleek opnieuw van onschatbare waarde te zijn. Grootte vooruitgang is gemaakt op

het gebied der luchtvaart wat betreft de tactische samenwerking met in actie zijnde troepen.

Het is moeilijk om nauwkeurig en naar waarheid te beschrijven, welke inspanningen de officieren en manschappen uur op uur tijdens dezen slag te verduren hadden.

Hierboven beschreef ik reeds het hevige artillerievuur dat, van den ochtend tot den avond, niet alleen op de loopgraven, maar ook over de geheele oppervlakte van het door onze legers bezette terrein gericht was.

Slechts enkele dagen voor het verlaten der stelling werd het zware geschut verplaatst en verminderde het vuur.

Aanval en tegenaanval hadden dag en nacht over de geheele linie plaats, eischten uitermate waakzaamheid en gaven slechts zeer weinig rust.

Dat tusschen 12 September en de datum van dit rapport het getal dooden, gewonden en vermisten opliep tot 561 officieren en 12980 man is een bewijs voor de hevigheid van den strijd.

De eischen van weerstand aan de troepen gesteld, werden nog vermeerderd door de hevige regens en koude, welke gedurende 10 of 12 dagen in dezen tijd van beproeving overheerschend waren.

De slag aan de Aisne heeft opnieuw de geestkracht, moed en toewijding, waarmede officieren en manschappen van Zijne Majesteits troepenmacht bezielde zijn, getoond.

Het slot van den brief is eene mededeeling over de belangrijke diensten door verschillende commandanten bewezen, waaronder de legerkorpscommandanten SMITH—DORRIEN, DOUGLAS HAIG en PULTENEY, de cavalerie-aanvoerders ALLENBY en GOUGH, de commandant van het vliegkorps HENDERSON, de Chef van den staf SIR ARCHIBALD MURRAY, de Sous-chef HENRY WILSON, benevens vele anderen.

Met eene lofuiting op den Franschen Kolonel VICTOR HUGUET eindigt deze brief, waaraan eene lijst van namen is toegevoegd van personen die zich bijzonder hebben onderscheiden.

Een leemte in het Pioniervoorschrift voor de Infanterie,

DOOR

D. VAN DEN BERG,

Kapitein der Genie.

Waarschijnlijk zullen in November 1913, toen weder een nieuwe aflevering van het Recueil Militair de korpsen der landmacht bereikte, slechts zeer weinig infanterie-officieren aandacht hebben geschonken aan de óp bladz. 1452 voorkomende mededeeling, dat het van 1895 dagteekenende *Handboek voor den Sappeur ten dienste van het Korps Genietroepen* was komen te vervallen, en was vervangen door No. 425. *Aanhangsel van het Zakboekje voor den Pionier*. Beide voorschriften immers waren en blijkens hun titel en blijkens hun plaatsing in de „Boekenlijst” uitsluitend bestemd en van kracht voor het Regiment Genietroepen! Wanneer men intusschen niet uitsluitend op de benaming afgaat, doch ook den inhoud van het boekje raadpleegt, dan treft — om ons verder alleen tot het nieuwe voorschrift te bepalen — terstond de titel van het daarin behandelde onderwerp: „Arbeid van *infanterie* en pioniers bij den strijd om versterkte stellingen.” Let wel; niet: „pioniers en infanterie”, doch: „infanterie en pioniers”, hetgeen reeds dadelijk doet vermoeden, dat ook bij de daar behandelde werkzaamheden de hoofdtak voor het hoofdwapen is weggelegd. Is dit vermoeden juist, dan rijst als vanzelf de vraag, waarom het *Aanhangsel van het Zakboekje voor den Pionier (A. Z. P.)* niet is opgenomen onder de voor alle Wapens, op zijn minst althans onder de ook voor de Infanterie van kracht zijnde reglementen.

En dat vermoeden *is* juist. De bevestiging daarvan vinden wij reeds op bladz. 2 van het *A. Z. P.*, waar, onmiddellijk na een definitie van het begrip „sappeeren” — zijnde de „stelselmatige achtereenvolgende „aanleg van aanvalstellingen met gedekte verbindingen onderling en „naar het achtergelegen terrein” — wordt gezegd: „**Het sappeeren geschiedt in 't algemeen door de infanterie**, onder leiding, of althans volgens aanwijzing, van personeel der pioniers”, welke laatste daarbij overigens worden belast met die werkzaamheden, welke een bijzondere technische vaardigheid vereischen.

De niet onwaarschijnlijke tegenwerping, dat het voeren van een aanvallenden vestingoorlog door de Nederlandsche infanterie toch vrijwel ondenkbaar is, wordt reeds bij voorbaat afgewezen door de opmerking (verg. bladz. 1), dat „de strijd om versterkte stellingen in den veld-

„oorlog in vele opzichten het karakter van den vestingoorlog (kan) „aannemen, en zulks in meerdere mate, naarmate de stellingen krachtiger zijn versterkt en bewapend” — een bewering, die ten volle steunt op de ervaring der laatste oorlogen. Zoowel bij de verdediging onzer permanente stellingen (duinterrein op het westfront der Stelling van Amsterdam!) als bij den strijd om versterkte veldstellingen, dient aan den sappe-oorlog een veel grootere plaats te worden ingeruimd, dan de gestadige verbetering der aanvals- en verdedigingsmiddelen in de laatste decennia der vorige eeuw had doen vermoeden. De sappewerken, ook van den verdediger tijdens het beleg van Port-Arthur, de sappe-oorlog tusschen Russen en Japanners aan de Scha-ho, die op het noordfront van de geheel en al met middelen der *veldversterkingskunst* als verdedigingsstelling ingerichte vesting Skoetari, en niet het minst de loopgravenslag, die nu reeds sedert eenige maanden in Noord-Frankrijk woedt, zijn daar, om het te bewijzen.

Het is ook volkomen logisch, dat aan de infanterie de voornaamste taak bij het aanleggen der sappewerken is toegedacht. Algemeen toch wordt tegenwoordig aanvaard het beginsel, dat elke troepenafdeeling in staat moet zijn, zelfstandig en zonder de hulp van technische troepen de werkzaamheden uit te voeren en de versterkingen tot stand te brengen, die voor de richtige vervulling van de haar toebedeelde gevechtstaak noodig zijn. Te meer is zulks in het onderhavige geval een gebiedende eisch, omdat de sterkte aan pioniertroepen (ten onzent een compagnie van 136 soldaten per divisie) in geen enkel leger van dien aard is, dat aan deze technische troepen alleen, een omvattende arbeid als het maken van sappewerken zou kunnen worden opgedragen. De sappewerken vormen — men leze pt. 255 van het *A. Z. P.* — het complex van aanvalsstellingen (met gemeenschapsloopgraven) der *infanterie*, en moeten derhalve door de *infanterie* worden gemaakt; de daarbij voorkomende werkzaamheden — met uitzondering van die, waarvoor blijkens *A. Z. P.* uitsluitend de pioniers worden aangewezen — behooren ook alle tot die, waartoe, krachtens den inhoud van het *Pioniervoorschrift voor de Infanterie (P. I.)*, dat Wapen in staat moet zijn.

In dit verband zij ook gewezen op pt. 261 *A. Z. P.*, behandelende de indeeling der arbeiderscolonnes bij het sappeeren. Deze zijn tactische infanterie-eenheden, waarbij *als geleider* en tot het *geven van aanwijzingen* wordt ingedeeld een officier of onderofficier der pioniers, die bij het traceeren is aanwezig geweest; de arbeiders werken evenwel „onder bevel van hun eigen officieren, die voor de uitvoering van den bevolen arbeid verantwoordelijk blijven”. In overeenstemming met de nieuwere inzichten ter zake is dus losgelaten de opvatting van het *Handboek voor den Sappeur*, dat bij elke colonne behoorde te worden ingedeeld een pionierofficier met een onderofficier of korporaal en eenige geniesoldaten, om den commandant der infanterie-afdeeling „ten aanzien van de uitvoering van het werk... zooveel mogelijk ter zijde (te staan)”. In de eerste plaats is de versnippering van de pionier-compagnie over een

aantal andere troepenafdeelingen, om daarbij als „voorwerkers” dienst te doen, uit den tijd; ten tweede maakt de groote uitbreiding, die de taak der infanterie op het gebied der veldversterkingskunst heeft ondergaan, zoodanige toevoeging van pioniers overbodig; en ten slotte beschikt ook de compagnie infanterie over alle gereedschappen, en moet zij toegerust zijn met de kennis van uitvoering van alle werkzaamheden, die zich bij het maken van eenvoudige gevechts-, afwachtings- en gemeenschapsdekkingen kunnen voordoen.

Het *A.Z.P.* verkondigt in pt. 255 de, op de krijgsgeschiedenis der laatste jaren gegrondveste meening, dat, „de stormstelling veelal zal moeten worden aangelegd onmiddellijk vóór, of zelfs achter de vóór de fortentlinie gelegen hindernissen; dikwijls zelfs langs den buitengrachtsboord van het te bestormen verdedigingswerk, terwijl — bij een zeer hardnekkige verdediging — somtijds op de borstwering en in de binnenuimte van dat werk nog aanvalsstellingen moeten worden aangelegd” — een bewering, die mutatis mutandis volkomen ook op veldstellingen en veldwerken van toepassing is, en die voldoende aantoot, hoeveel sappe-arbeid zal moeten worden verricht, alvorens men den tegenstander aan het lijf kan komen. Maar dan moet de troep ook doordrongen zijn van de groote beteekenis van dien arbeid, met de uitvoering — en voorzooveel de officieren betreft, ook met de beginselen en de wijze van aanleg — van die aanvalswerken op de hoogte zijn, en deze in vreedstijd grondig beoefenen.

In het algemeen is graafarbeid der infanterie niet welgevallig; hij was dit ook niet aan de Japansche infanterie bij den aanvang van het beleg van Port-Arthur. „Ich musste ihnen dies hier zeigen, sagte General „Nogi einmal zu mir, während eines gemeinsamen Frühstücks in seinem Hauptquartier, und zeigte dabei auf eine alte russische Spitzhacke, die an beiden Seiten fast bis an den Stiel abgenutzt war, damit sie sahen, mit welchen Mitteln uns die Russen geschlagen haben, und um ihnen begreiflich zu machen, dass es bloß ein Mittel für uns gab, den Russen beizukommen — graben, hacken und graben, wie es die Russen gemacht hatten, und,” fügte er lächelnd hinzu, „ich glaube doch, es gelang mir endlich, sie zu überzeugen, und sie begannen allmählich zu begreifen, obwohl es offenbar eine bittere Pille für sie war.” (NÖRREGAARD. *Die Belagerung von Port-Arthur*).

Ons *P. I.* zwijgt omtrent deze werkzaamheden nagenoeg geheel. De eenige aanwijzing in deze richting vinden wij in pt. 3 (aanvallend gevecht): „Bij eenig langer oponthoud in de aldus ingenomen stelling, trachten de officieren en onderofficieren verband te brengen in die verschillende, op zich zelf staande versterkingen (n.l. de terreinverbeteringen of ingravingen van iederen man afzonderlijk), door de terreinvoorwerpen in beteren staat van tegenweer te brengen, de ingravingen te vereenigen tot dekking eener geheele groep of sectie, enz.”

Het is ook deze werkwijze, die — zij het eenigszins uitvoeriger en meer systematisch — in pt. 268 van het *A.Z.P.* beschreven wordt. Met

het geven van eenige uitbreiding aan pt. 3 van *P. I.*, en het — des noods in nóg beknopter vorm — opnemen in genoemd reglement van de ptn. 259 t/m 267 (gezwind sappeeren) van het *A. Z. P.*, met weglating daaruit van datgene wat in *P. I.* elders reeds wordt vermeld — verg. b v. pt. 266 *A. Z. P.* met pt. 24 *P. I.* — ware alzoo aan onze Infanterie nog eene oefenstof toegewezen, welke o.i. op haar opleidingsprogramma niet mag ontbreken.

Ofschoon met het hiervóór besprokene niet rechtstreeks in verband staande, moge tevens worden gewezen op de wenschelijkheid, om in het *P. I.* ook op te nemen een paragraaf, overeenkomende met de ptn. 276 en 277 *A. Z. P.*, waarin worden gegeven eenige „aanwijzingen van technischen aard nopens de uitvoering van den storm”. Vooral geldt dit met betrekking tot pt. 276, dat, gebaseerd op dezelfde beginselen als pt. 80 van het 18 jaren oude *Handboek voor den Sappeur* — hetwelk bij de verschillende bestormingen der forten van Port-Arthur heeft bewezen, nog volkomen toepasselijk te zijn — aan de bij genoemd beleg opgedane ervaringen recht doet wedervaren, o. m. door het medevoeren van handgranaten, werptoestellen voor springladingen, draadscharen met langen steel, draagbare schilden, e. d. aan te bevelen. Moge de daarin vermelde noodzakelijkheid tot het verkennen en onschadelijk maken van hindernismijnen weldra leiden tot het opnemen in de pionievoorschriften der verschillende wapens — en in de allereerste plaats in de reglementen voor onze technische troepen — van eenige beknopte aanwijzingen dienaangaande, in den geest van die, welke in 1907 door den Russischen Luit.-Generaal ALEXANDROW werden uitgegeven en ook in het Deutsche *Sprengvorschrift* van 1911 een plaats vonden (door mij weergegeven in: *Een en ander over hindernismijnen en haar toepassing, voornamelijk bij Port-Arthur*, Mil. Spect. 1912, Nos. 9—11, blz. 708 en vlg.).

Waar eenigen tijd vóór de mobilisatie de dagbladen berichtten, dat een herziening van het *P. I.* ter hand was genomen — welke arbeid allicht door de sedert plaats gehad hebbende gebeurtenissen zal zijn onderbroken — is wellicht thans het oogenblik gunstig, om op de aangegeven leemte in dat voorschrift de aandacht te vestigen.

De groote Europeesche Krijg van het jaar 1914.

(Overzicht tot 16 December. 3 schetsen.)

't Is wel kras, dat, nu wij na verloop van een maand ongeveer opnieuw de pen opvatten, teneinde ons overzicht te vervolgen, moet worden geconstateerd: „op het front in Noord-Frankrijk is de toestand nog steeds onveranderd”. Dit kan althans van het Oostelijk operatietooneel niet worden gezegd; dáár is inderdaad actie genoeg, zoodat dan ook na een korten terugblik op het Westelijk operatietooneel, de volle aandacht aan het oorlogstooneel in Polen en Galicië kan worden gewijd.

Mijn laatste beschouwingen eindigde ik met de opmerking: „Zoowel in het Oosten als in het Westen moet thans worden afgewacht, wat uit den strijd zal worden. In het Oosten is hij nu eerst 5 dagen bezig — mijn overzicht liep tot 24 Nov. — en in het Westen beschouwt men het front Rijssel—Yperen—Nieuwpoort reeds bijna 5 weken.

Intusschen hebben de Duitschers dezer dagen alweder groote troepenmassa's, naar verluidt 100.000 man, in België verzameld. Zoodra deze op het front Yperen—Warneton zijn aangezet, zullen opnieuw hevige gevechten volgen, die wellicht eindelijk tot de tot nu toe steeds weder vruchteloos beproefde doorbreking zullen leiden.

Die mogelijkheid blijft, al heeft men na zoo herhaalde teleurstelling alle reden aan deze oplossing te twijfelen.”

Deze laatste zinsnede klonk bijna als een verzuchting; dat daarvoor reden bestond, bewees de loop der voorafgaande gebeurtenissen en ook daarna werd die opmerking bevestigd.

Inderdaad zijn spoedig daarop hevige aanvallen op Yperen en op het front tusschen Rijssel en Atrecht gevolgd, maar opnieuw leden zij échee, zoodat de toestand, welke reeds zoolang op het front Belfort—Verdun—La Fère—Rijssel bestaat, ook hier intrad, d.w.z. beide partijen houden elkaar nagenoeg volkomen in evenwicht.

Doen wij thans een greep uit de lange reeks van officieele mededeelingen, dan zal het feitelijke verloop der hier gevoerde operatiën — als men tenminste nog van operatiën spreken mag — duidelijk genoeg aan den dag treden.

Berlijn 22 Nov. (Wolff). Kennisgeving van hedenmorgen uit het Groote Hoofdkwartier: „Op het Westelijk oorlogsterrein is de toestand onveranderd.”

Parijs 22 Nov. (Reuter). „De officieele kennisgeving van heden-

middag behelst, dat het vandaag op het heele front rustig is geweest." Beide berichten stemmen geheel met elkaar overeen.

Het is echter ook wel eens interessant bij wijze van voorbeeld en ten einde het karakter der wederzijdsche berichten te typeeren, eenige officieele communicé's van beide partijen tegenover elkander te stellen.

Berlijn 23 Nov. (Wolff). Ambtelijke mededeeling van hedenmorgen uit het Grootte Hoofdkwartier: „De gevechten bij Nieuwpoort en Yperen duren voort. In het Argonnerwoud winnen wij stap voor stap terrein. De eene loopgraaf na de andere, het eene steunpunt na het andere wordt den Franschen ontnomen. Dagelijks worden ook een aantal gevangenen gemaakt.

Parijs 23 Nov. (Reuter). Officieele kennisgeving van vanmiddag drie uur: „Gisteren heeft de vijand een hevig kanonvuur op Yperen, Soissons en Rheims gericht. In Argonne hebben wij hevige aanvallen afgeslagen.”

Op den 24sten Nov.: „De algemeene toestand heeft den 23sten geen verandering ondergaan. Op het grootste gedeelte van het front beschiet de vijandelijke artillerie bij tusschenpoozen onze stellingen, echter minder hevig dan den vorigen dag.

Hier en daar zijn enkele infanterie-aanvallen gedaan, die alle zijn afgeslagen. Deze aanvallen waren bijzonder hevig in Argonne, waar wij in de streek van Four de Garis terrein hebben gewonnen.”

Maar dienzelfden dag berichtten de Duitschers officieel: „Op het Westelijk front zijn geen noemenswaardige veranderingen.”

Zoo zou ik nog een heelen tijd kunnen voortgaan, maar 't ligt niet in mijne bedoeling al die telegrammen af te schrijven; deze zouden ons trouwens in hun eentonigheid spoedig gaan vervelen.

Het feit, dat men op dit uitgebreide front, waar de beste, de sterkste legers der wereld in een doodelijke worsteling met elkander strijden, niet anders heeft te melden, dan de verovering van eenige loopgraven, de vermeestering van enkele steunpunten, teekent den treurigen toestand, het absolute bankroet van den bewegingskrijg in dezen modernen oorlog.

Men kan, mits in genoegzame massa's tegenover elkander aangezet, niet meer vooruit; de kolossale vuuruitwerking der tegenwoordige bewapening, verstikt elk élan, zelfs het krachtigste offensief in verpletterende verliezen; men acht zich reeds gelukkig met de verovering van een enkele loopgraaf, van een paar boerenwoningen of een boschje, dat de tegenpartij eenige dekking gaf — een steunpunt wordt dit dan genoemd — en is reeds den koning te rijk, wanneer men één kilometer terrein wint. Het zijn de eenige overwinningsberichten — want men moet de nog steeds naar een werkelijke beslissing hunkerende volkeren toch iets van het front melden — waarvan men hun kond kan doen. Wel is het bedroevend, dat een oorlog, die in den aanvang van zoo operationele grootscheit was, tot zulk een standpunt moest dalen; men

heeft er zich echter bij neder te leggen en geduldig af te wachten. Hoeveel troepen hebben de Duitschers nu allengskens tegen het bondgenootschappelijke front aangezet? Op grond van verschillende, elkaar onderling controleerende gegevens neem ik aan, dat einde Nov. op het Westelijk oorlogsterrein 20 à 21 van de oorspronkelijk 25 legerkorpsen sterke strijdmacht in eerste linie aanwezig waren. Voorts op zijn minst 16 reserve-legerkorpsen en een equivalent van zeker wel 7 korpsen, bestaande uit aanvulling door landweer en landstorm? Totaal dus 44 Deutsche legerkorpsen, waarbij dan zijn meegeteld enkele marine-formaties en landstorm-afdeelingen in België, hetgeen dus te zamen ongeveer 3 millioen Duitschers van het actieve leger, de reserve en de landweer geeft. Daar Deutschland in het geheel uit deze bronnen ongeveer 4 millioen geoefende manschappen verkrijgt, beschikt het tegen Rusland over slechts één millioen strijders, hetgeen tegenover zulk een tegenstander veel te weinig is. Intusschen kan het daar op den steun van de legers der Douaumonarchie rekenen. Onmiskenaar zijn het dus Frankrijk, Engeland — en wil men — ook België, welke de Deutsche hoofdmacht tegenover zich vinden en de sterkste niet alleen, maar ook de beste Deutsche troepen moeten weerstaan.

Bij deze berekening sluit de mededeeling aan van verschillende deskundige correspondenten, die het aantal Deutsche troepen, dat alleen reeds in België bijeen is, op 700.000 man schatten.

Begin Dec. werd geseind: „In België is een groote slag op handen. Hoewel de Duitschers België ook voor neutralen hermetisch sloten en in die dagen alle verkeer stop zetten, teneinde hun plannen in alle geheimzinnigheid voor te bereiden, bleef toch niet verborgen, dat zij aanvang Dec. de reeds op het front Oostende—Yperen aanwezige troepenmassa's geducht versterkten.

De bondgenooten, die zich te midden van een hun gunstig gezinde bevolking bevinden, waren steeds uitstekend ingelicht en voerden diengevolge eveneens de noodige reserves aan, zoodat men veilig kan aannemen, dat alleen op het betrekkelijk korte front Rijssel—Yperen—Nieuwpoort 1½ millioen strijders tegenover elkander stonden.

Wat is nu het resultaat geweest van den nieuwe stoot der Duitschers?

Negatief. Althans, als er voordeelen zijn behaald, dan geschiedde zulks aan Franschen kant; zij tenminste hebben wat veroverd. Op 2 Dec. werd uit Parijs officieel bericht: „Na hevigen strijd hebben wij het Kasteel en het Park van Vermelles tusschen Béthune en Lens veroverd.” Waar nu een loopgraaf, een boschje, een boerderij tegenwoordig reeds groote waarde hebben, is de verovering van een héél park, van gansch een kasteel zeker een enorm succes.

Daarmede is het nog niet eens uit. Later konden de Franschen melden: „Tusschen Béthune en Lens zijn, behalve het Kasteel en het Park van Vermelles nóg twee huizen en loopgraven door ons vermeersterd.” 't Is wel treurig, dat van zoo weinig zoo'n ophef moet worden gemaakt.

Het meergenoemde Vermelles of Fromelles ligt 10 K.M. t. W. van

Rijssel. Op den 6^{den} Dec. geven de Duitschers toe, dat zij het dorp Vermelles volgens het daartoe te voren vastgestelde plan hebben ontruimd. Op de door mij gecursiveerde eigenaardige zinswending zullen wij maar niet verder ingaan. Vooral in dezen oorlog is een zekere vaardigheid noodig, om de berichten, waarin de verschillende partijen wel is waar een échec toegeven, maar toch ook weer pogen te verbloemen. Men moet al tevreden zijn, als het niet brutaal weg wordt ontkend of doodgezwegen. Het heet, dat de oorlogvoerenden in dezen oorlog de berichten zooveel mogelijk naar waarheid overseinen, 't ligt er blijkbaar maar aan in welk een kleed die waarheid gestoken wordt; somtijds is het een domino, waaronder haar vorm en wezen totaal schuil gaan. Wij zullen dergelijke communiqués nog wel eens meer ontmoeten.

Van berichten gesproken — men weet, dat de Engelschen steeds even uitvoerig in hun mededeelingen over de krijgsv verrichtingen waren, als de Franschen beknopt; vooral Generaal FRENCH gaf uitgebreide rapporten ten beste. Dit heeft ook het Fransche legerbestuur genoopt het volk wat beter omtrent de gevoerde operatiën in te lichten. Zoo bevat dan het „Bulletin des Armées” van 5 Dec. een heel overzicht van het verloop van den oorlog in Frankrijk en Vlaanderen van 2 Aug. tot 2 Dec. Aan dat rapport ontleen ik de navolgende gewichtige conclusies:

Het Duitsche operatieplan — zegt het — is tenaanzien van zeven zeer belangrijke punten mislukt: Mislukt is de onverhoedsche aanval op Nancy; mislukt de snelle opmarsch naar Parijs; mislukt is de omsingeling van den Franschen linkervleugel einde Augustus; mislukt is diezelfde omsingelingspoging in November (?); mislukt zijn de doorbrekingspogingen in September; mislukt is de aanval op onze kust van Duinkerken tot Calais; mislukt eindelijk de aanvallen op Yperen.

Tegen de juistheid dezer conclusiën is weinig aan te voeren. De overige zou ik echter niet gaarne onderschrijven, waar verder gezegd wordt: „In dit vruchteloos pogen heeft Duitschland zijn reserve uitgeput; de troepen, die het nu vormt, zijn slecht aangevoerd en slecht geoefend. Voorts blijkt meer en meer de superioriteit van Rusland tegenover Duitschland en Oostenrijk. De stilstand der Duitsche legers is dus noodwendigerwijze veroordeeld een terugtocht te worden”

Wij zullen omtrent deze zeer gewaagde gevolgtrekkingen niet in beschouwingen treden; dit mag echter wel worden gezegd: met even veel grond kan worden aangenomen, dat uit dien stilstand een krachtig voorwaarts schrijden geboren kan worden. Het is maar de kwestie wanneer en hoe.

Nog een paar teekenende berichtjes tot besluit en dan nemen wij van dit gevechtsterrein afscheid in de hoop daarover den volgenden keer iets, dat werkelijk van belang is, te kunnen bespreken.

Op 10 Dec. werd uit België in een uitvoerig relaas aan de Daily News gemeld, dat de Belgen op die wijze . . . een kilometer waren vooruit gekomen.

Op den 11den Dec. weder een zonderling bericht uit Parijs: „De vijand heeft onze loopgraven bereikt, maar wij blijven vorderingen maken in de richting der vijandelijke loopgraven.”

Dat wel degelijk de Fransche loopgraven waren genomen, blijkt uit het volgende bericht: „een van de loopgraven, welke in het officiële bericht van hedenmiddag als door den vijand bereikt is opgegeven, werd door ons heroverd” (spatieering van mij).

Wie zegt nu ooit: „een loopgraaf is door den vijand bereikt?”

Passons!

Over het algemeen krijg ik den indruk, dat ondanks de gemelde voorbereidingen der Duitschers tot een algemeenen aanval op het front Nieuwpoort—Rijssel, zij het juist zijn, die door de bondgenooten zijn geharceleerd en zich zelfs enkele plaatsen, zooals Fromelles en enkele gehuchten in de omgeving van Bixschote, Dixmuiden zelfs (18 Dec.) lieten ontfutselen. Voorts, dat de door de Belgen gestelde inundatiën langs den Yser, die nu reeds tot voorbij Dixmuiden doorloopen, hen allerminst tegen 's vijands aanvallen beschermen. Reeds vroeger wees ik er op, dat inundatiën, die reeds op sommige plaatsen een manshoogte diep en ondanks dat nog steeds meer werden opgedreven, tegen den eersten eisch: niet bevaarbaar en niet doorwaadbaar, zondigden. Bij herhaling is beweerd, dat zij terdege waren voorbereid en naar oude plannen, blijkende uit een contract van 1793 waren gesteld. Reden te meer om te zeggen — des te erger, dat zij dan heelemaal niet aan billijke eischen voldoen. Deze nalatigheid heeft zich reeds tweemaal gestraft, al is het tot dusverre nog losgelopen. Wij lezen toch — ik neem slechts de fragmenten, die ik noodig heb, uit de vele berichten over: „Vrijdagochtend 3 Dec. ondernamen de Duitschers bij Pervyse een aanval op de Fransche stellingen. Met vlotten, waarop mitrailleurs waren geplaatst, staken zij het ondergelopen terrein over, terwijl infanteristen achter de vlotten aan door het water waadden, waarin zij soms tot hun hals wegzakten. Deze aanval is afgeslagen.”

Den 8sten Dec. werd gemeld: „de poging om met vlotten de inundatiën over te steken hebben de Duitschers heden tusschen Pervyse en Ramscapelle onder dezelfde omstandigheden in de vroege morgenuren herhaald. Drie groote motorbooten (derhalve vaartuigen met vrij grooten diepgang), overkropt met manschappen en bewapend met mitrailleurs, naderden en sleepten houten vlotten achter zich aan, die dezelfde lasten droegen. De Duitschers hadden bijna het ondiepe water aan den kant der Franschen bereikt, toen zij door het zoeklicht werden ontdekt enz.”

Ook deze poging werd met hevige verliezen voor de Duitschers afgeslagen. Zij wijst evenwel op hetgeen men tegenover een door onderwaterzettingen gedekte stelling kan verwachten, indien men geen maatregelen neemt, om de hoogte der inundatie b.v. door komverdelingen te beperken. Op andere plaatsen is de inundatie weer veel te ondiep; zoo vind ik in eene beschrijving het volgende: „Het water

is weliswaar op sommige plaatsen vrij ondiep en er zijn modderige eilandjes in, die een steunpunt zouden kunnen opleveren voor kleine aanvallend optredende afdeelingen, maar de hoofdmoeilijkheid bij infanterie-aanvallen zijn de slooten, waarin de manschappen hopeloos weg zinken."

Uit een en ander blijkt, dat men er maar zoo'n beetje op los heeft geïnundeerd en evenals zulks bij ons in 1629 en 1672 het geval was, Gods water over Gods akker heeft laten stroomen. Daar echter tusschen den val van Antwerpen en het bereiken van de Yserlinie drie weken zijn verlopen, men de beschikking had over oude, doch volgens eigen verklaring nog goed bruikbare en dan ook gebruikte gegevens en de noodige werkers beschikbaar waren, had men meer dan nu kunnen bereiken. Het gevaar — zulks is bewezen — is niet uitgesloten, dat de Duitschers de inundatiën of doorwadend, of bevardend de tegenpartij overvallen en dus tusschen Dixmuiden en Nieuwpoort doorbreken.

En dat, terwijl men zelf aan Belgische zijde schrijft: „Het is geen louter toeval, dat het van Antwerpen terugtrekkende Belgische leger al dadelijk aan de Yserlinie weerstand bood, zoodat deze anders vrij onbeduidende waterloop de laatste verschansing is geworden van België's onafhankelijkheid. De mogelijkheid, dat men eens tot op den Yser zou moeten terugtrekken, schijnt van den beginne af door de Belgische militaire overheid te zijn voorzien."

Als dát waar is, zijn de resultaten van die voorbereidingen des te treuriger en ware het verstandiger geweest, daartoe het zwijgen te doen, in stede hen nog met een zekere zelfvoldoening te releveeren.

Trouwens — wat was in België nu eigenlijk wel deugdelijk voorbereid?

In verband met de belangrijke rol, welke aan de inundatiën in onze voornaamste stellingen is toebedeeld, willen mij deze bijzonderheden van groot gewicht voorkomen. Wat de hiervoor besproken strijd in Noord-Frankrijk aangaat, hij laat zich in enkele woorden resumeeren: Voornamelijk bepaalt hij zich in het huidige stadium, tot een vrij krachtige artilleriebeschiëting van de gansche wederzijdsche linie en tot zeer plaatselijke infanterie-aanvallen, die aan beide zijden succes hebben of worden afgeslagen. Wanneer het op die manier moet doorgaan, kunnen beide partijen nog heel lang tegenover elkaar staan. Wil men mogelijk op die manier het voorjaar afwachten?

Het heeft er waarlijk veel van; een dergelijk slap optreden is echter moderne legers van groote mogendheden onwaardig, tenzij zij, waar het allen schijn van heeft, uitgeput zijn.

Zal het bij herhaling met zooveel ophef aangekondigde vrijwilligersleger van Lord KITCHENER, dat naar Engelsche berichten reeds de sterkte van een millioen heeft overschreden, den doorslag kunnen geven?

Uitgesloten is dit niet, doch alleen onder voorwaarde, dat deze strijdmacht tot afzonderlijke legers, verdeeld in legerkorpsen en divisiën,

georganiseerd en van een krachtige artillerie voorzien, als een geheel nieuwe, afzonderlijk optredende reserve wordt beschouwd. Een aanvulling en versterking der bestaande divisien kan hier niet tot het doel leiden.

Zij, die aan het succes van KITCHENERS vrijwilligersleger gelooven, dienen echter antwoord te geven op de vraag: waar komen voor dit leger de hoogere aanvoerders, de staven, de lagere aanvoerders en onderofficieren vandaan?

Ten aanzien van den opmarsch van von HINDENBURG kan thans, nu wij een maand verder zijn, worden gezegd, dat hij wel beschouwd op de Bruza-rivier is doodgeloopen en van een aanval op de verbindingslijnen van het t. Z. en t. N. daarvan aanwezige Russische leger niets gekomen is. De operatiën van 10—20 November vormen den grondslag, waarop een overzicht van den tegenwoordigen toestand (16 Dec.) is opgebouwd; zij kunnen, om hen hier nog even in herinnering te brengen, als volgt worden geresumeerd: In Oost-Pruisen bereikten de Russen de lijn Insterburg—Gumbinnen—Angerburg—Johannesburg. Op het front Biälla—Neidenburg—Soldau boden de Duitschers, die van daaruit in de richting Mlawa naar Weichsel en Narew waren opgerukt, krachtig weerstand aan Russische afdeelingen, die op hun beurt over Mlawa tot het offensief waren overgegaan. Op de linie Thorn—Kalish—Czenstochowo trokken de Duitschers voornamelijk tusschen Weichsel en Warta aanzienlijke troepenmassa's samen en drongen de Russen tot aan de spoorlijn Lowics—Lodz—Sieradz terug, terwijl zij zich van den Westelijken Bruza-oever meester maakten.

Met dit offensief ging een krachtige voorstoot uit de linie Kalish—Wielun gepaard; deze stoot heeft dezer dagen tot de vermeestering van Lodz geleid, — midden Nov. werd hij echter spoedig door uit de lijn Lodz—Petrokow aanrukkende Russische troepen opgevangen. Vooral echter tusschen Weichsel en Warta bereikten de Duitschers althans in den aanvang succes; doordringend naar Lenczyca en Orlof, plaatsjes, welke t. N. van Lodz op den Westelijken Bruza-oever liggen, braken zij door naar Piatek en kon het den Russen eerst na groote inspanning gelukken, verder doordringen te voorkomen en den aanvaller weder van de Bruza terug te werpen. In Galicië werden de terugtrekkende Oostenrijkers langzaam door de Russen gevolgd en naderden deze laatsten reeds de omgeving van Krakau (23 Nov.).

De toestand in Polen werd op dit tijdstip in telegrammen uit Berlijn op zeer eigenaardige wijze gekenmerkt. Men zeide: „de beslissing in Polen wordt verdaagd, tengevolge van het optreden van nieuwe Russische strijdkrachten uit de richting van Warschau.”

Hoe deze euphemistische uitdrukking moest worden opgevat, bleek al spoedig, toen den 24sten uit Russische bron werd gemeld, dat de Duitschers uit de lijn Strykof—Sgierz—Szadek—Zdunskawola terugtrokken.

De berichten van deze laatste periode der operatiën (19 tot 23 Nov.) bevatten veel tegenstrijdigs; dit wijst intusschen op het uitblijven van een zoodanige beslissing, dat niet langer twijfelachtig is, aan wiens zijde het voordeel is. De volgende, men kan wel zeggen de tweede periode der tusschen Weichsel en Warta gevoerde operatiën verleent hen een meer uitgesproken karakter. Dit zullen wij thans nader leeren kennen. Inderdaad was een zeer ingewikkelde, zoo niet chaotische toestand ontstaan, doordat beide partijen elkander d. m. v. telkens uit andere richtingen ingrijpende versche afdeelingen in rug en flank trachtten te grijpen en aldus langzaam een onuitwarbaar kluwen dreigden te vormen.

Op den uitersten Russischen rechtervleugel werd de aanvankelijk over Wloclawek binnengedrongen colonne, die zich later over het front Plock—Kutno uitbreidde, aan de beneden-Bruza gestuit. De rechtervleugel der hier optredende Russen werd door den breeden Weichsel gedekt; deze werd in zijn rug beschermd door de meer achterwaarts gelegen vesting Novo Georgiewsk gedekt; zoodat hij van het Noorden — men denke aan de Duitsche troepen tusschen Neidenburg en Soldau — niets te vreezen had; deze hadden trouwens met de over Mlawa doorgedrongen tegenpartij de handen vol. Het centrum der Duitschers, dat, zooals gezegd, over Piatek tot in de lijn Orlow — Zgierz was doorgebroken en in zijn opmarsch naar het front Lowics — Strykow was gestuit, ondervond op zijn rechterflank van de zijde van over Petrikow en Lodz oprukkende versterkingen groote moeilijkheden. Een colonne, die van Wielun naar Lodz oprukte, teneinde het centrum van dien druk te ontlasten, door deze troepen weder in de flank gevallen, werd ter hoogte van Szerzof opgevangen, doordat de Russen, die tegenover de lijn Czenstochowo—Krakau met de Oostenrijkers in hevige gevechten waren gewikkeld, tóch nog nieuwe Siberische en Kaukasische regimenten hadden weten aan te voeren om hun rechtervleugel naar het Noorden te verlengen.

Voor al de stoot uit de richting van Wielun dreigde den Russen noodlottig te worden, al heeft hij tenslotte geen ander resultaat dan de verovering van Lodz opgeleverd. Generaal von HINDENBURG bewees hiermede opnieuw zijn bekwaamheid in het manoeuvreeren. Zoodra kwam hij n.l. niet tot de ontdekking, dat zijn aanval door het Weichsel-dal was mislukt, of hij probeerde de tegenpartij langs een anderen weg van haar object Krakau af te leiden door, gebruik makend van het uitgebreide spoorwegnet, dat hem in deze streek ter beschikking staat, een onverwachte uitval uit de richting van Wielun te ondernemen.

Ondanks al de slagvaardigheid, welke de nieuwe Duitsche Maarschalk ook hier wist te ontwikkelen, kon hij, die tusschen Weichel en Warta niet minder dan een doorbreking van het Russische front had beoogd, niet anders bewerken, dan dat hij zijn troepen, die door de zooeven beschreven situatie, geducht in het nauw dreigden te geraken, uit de klem bevrijdde en zich daarna tegenover den overmachtigen vijand

in de eenmaal bereikte opstelling wist te handhaven en hem zelfs het belangrijke Lodz afhandig te maken. Hoe de toestand zich inderdaad tusschen 25 November en 2 December in zijn voordeel heeft gewijzigd, kan het beste blijken door hier eenige der in deze periode binnengekomen officiële telegrammen vast te leggen.

Op den 25sten Nov. meldten de Russen nog, dat talrijke Duitsche troepen die den 20sten Nov. in het gebied van Strykow—Breziny—Koluski—Rzgow—Tuscyn waren binnengedrongen, (schets 3) aan alle zijden door hun troepen in het nauw gebracht, poogden, zich naar het Noorden een uitweg te banen, en dat zelfs t. Z. van het station Koluski aan den spoorweg Warschau—Petrikow—Czenstochowo verstrooide Duitsche afdeelingen rondzwierven.

Op dat tijdstip waren de Duitschers dus tusschen Warta en Weichsel blijkbaar geducht in het nauw gebracht.

Op den 27sten werd de toestand er voor hen niet beter op. Toen werd n.l. bericht, dat de Russen over de beneden-Bruza tot Gombin waren vooruitgedrongen, in het centrum Breziny en tal van andere dorpen aan de Mroga hadden vermeesterd, de Duitschers ook bij Rzgow en Tuczyn hadden verdreven en hen tusschen Strykow en Zgierz met succes aangevallen.

Hadden zij zich op dat tijdstip niet in hun loopgraven tusschen Zdunskawola en Lodz weten te handhaven en daar de terugtrekkende troepen weten op te nemen, dan zouden de Duitschers ongetwijfeld door de vooral uit het Z.O. opringende Russen van hun verbindingen zijn afgesneden.

Ook op den 29sten wisten zij zich met succes in hun stellingen te handhaven; de Russen moesten het zelf trouwens erkennen in hun melding: „tusschen Weichsel en Warta blijft de vijand zich in zijn stellingen, gelegen in de lijn Zdunskawola—Szadek—Zgierz—Strykow, handhaven” (schets 3).

Eindelijk konden ook de Duitschers, nauwelijks uit 's vijands doodelijke omarming ontsnapt, op 1 Dec. bericht van hun wedervaren zenden. Op 1 Dec. werd uit Berlijn gemeld: „De Duitsche troepen, die in de omgeving van Lodz de rechterflank en den rug der Russen ernstig bedreigden, zijn op hun beurt door sterke uit het Oosten en Zuiden oprukkende Russische strijdkrachten in den rug gevallen. Wij voerden in het gezicht van den voor ons front staanden vijand een zwenking uit en sloegen ons na een verbitterden driedaagschen strijd door den reeds gesloten kring van vijanden heen. De toestand is dus wel degelijk zeer hachelijk geweest. Meer en meer blijkt dus, dat de Duitschers zich langzamerhand niet alleen uit een zeer neteligen toestand hebben weten te redden, maar zich zelfs wisten te herstellen. Nog is op 't oogenblik niet uitgemaakt, waartoe de thans reeds sedert weken in de lijn Lowicz—Lodz gevoerde strijd zal leiden, ofschoon het er allen schijn van krijgt, dat ook hier de operatiën in een positieslag zullen ontaarden.

In* verband met het voorgaande is het duidelijk, dat de Duitschers

zich hebben genesteld aan de spoorlijn, die van Warschau over Lowicz en Strykow naar Lodz en vandaar Westelijk ombuigend, over Lask, Zdunskawola en Sieradz naar Kalish loopt. Deze lijn hadden zij aanvang Dec. in hun macht en speelde dan ook bij het verdere verloop der operatiën een rol van beteekenis.

Langs het Westelijke gedeelte van die spoorlijn waren de Duitschers, komende van de richting van Kalish naar Lodz opgerukt en den 3^{den} Dec. tot staan gebracht.

Op den 4^{den} Dec. was de strijd op het front Lowicz—Lodz nog steeds niet beslist, hetgeen blijkt uit een bericht van het Russische Hoofdkwartier, gedateerd 4 Dec., luidende: „Op den linker-Weichseloever hebben op 3 Dec. op het front Ilow, (t. N.W. van Lowicz) — Lowicz en op de wegen, welke uit het Westen naar Lodz en Petrikow voeren, hevige gevechten plaats.”

Ook het Deutsche hoofdkwartier maakt — echter eerst op den 5^{den} Dec. — melding van gevechten om Lodz, welke dienzelfden dag tot de verovering dier belangrijke stad leidden.

Na langen strijd — aldus het Deutsche overwinningsbericht — hebben wij in Noord-Polen, nadat wij de om Lodz staande Russische strijdkrachten teruggedreven, de stad zelve genomen. De Russen poogden hun leger bij Lodz uit Zuid-Polen te hulp te komen; Deutsche en Oostenrijksche troepen, welke t. Z.W. van Petrikow stonden, hebben hun dit belet.

Aan den slag Lowicz—Lodz hebben volgens Russische opgaven 6 Deutsche legerkorpsen en 5 cavalerie-divisiën deelgenomen.

Zonder nu zoover te willen gaan als sommige Deutsche dagbladen, die de verovering van Lodz als eene strategische doorbreking aanmerken, mag toch wel worden gezegd, dat dit succes daarvan de inleiding vormt.

De doorbreking wordt echter pas volkomen, wanneer de overwinnaar door onmiddellijk tot de strategische vervolging aan te zetten, het in 's vijands linie geslagen gat verbreedt niet alleen, maar de beide helften, waarin hij dan 's vijands strijdkrachten heeft gescheiden, in excentrische richtingen terugwerpt. Tevergeefs echter zoek ik in de volgende telegrammen naar berichten, welke daarop wijzen. Wel is waar, werd den 8^{en} Dec. uit Berlijn gemeld: „In Noord-Polen vervolgen de Deutsche troepen t. Z. O. en t. O. van Lodz de terugtrekkende Russen op den voet,” doch dat bericht is mij niet genoeg. Hoever is die vervolging doorgezet, en wat zijn daarvan de resultaten?

Zoolang deze mij niet bekend zijn, weiger ik de optimiste conclusies van het Berliner Tageblatt te aanvaarden, dat opnieuw doordraaft, door naar aanleiding van de zege bij Lodz te schrijven: „Het operatieplan van von HINDENBURG is gelukt en het Russische krijgspan heeft weer volkomen gefaald. Wanneer men het geheele gevechtsfront van Lowicz af tot aan den bovenloop van den Weichsel in de richting van Krakau en Tarnof beschouwt, kan men verklaren, dat bij Lodz een overwinning is bevochten, die in hare strategische uitwerking als een doorbreking kan worden aangemerkt.”

Vooral in de richting van den bovenloop van den Weichsel van Krakau en Tarnof, kortom van Galicië, moeten wij zorgen, den loop der gebeurtenissen niet geheel uit het oog te verliezen, en dat te minder, omdat zij, geheel bij die in Zuid-Polen aansluitend, daarmede voortdurend heen en weer gaan.

Over Galicië werpen wij dan tot slot een oog in Servië, waar de eerst zoo onbelangrijke operatiën werkelijk eenige beteekenis verkregen; vooral dezer dagen (16 Dec.) nu het pas door de Oostenrijkers veroverde Belgrado den Serviërs kort daarop weer in handen viel, is alleroog op deze zich krachtig tegen de Donau-monarchie verwerende Balkanstaat, die althans in zijn moedig verzet sympathiek is, gevestigd.

„De operatiën in Galicië sloten geheel bij die in Zuid-Polen aan, maar gingen daardoor ook steeds heen en weder met de daargevoerde krijgsverrichtingen.”

Ik denk hierbij aan den tijd, toen de Duitschers en Oostenrijkers naar Weichsel en San oprukten en van Warschau tot Przemysl met de Russen om de voornaamste overgangen dier rivieren streden. (2^e helft van Oct.). Toen daarop omstreeks 20 Oct. de Russen gebruikmakend van hun offensieve bruggehoofden op den Weichsel, Novo-Georgiewsk en Warschau, plotseling tot het offensief overgingen, werd de Deutsche linkervleugel, teneinde omvatting te voorkomen, teruggenomen en aanvaardde von HINDENBURG den terugtocht. Ook de Oostenrijkers gaven nu de op 12 October ontzette San-vesting Przemysl en de stad Jaroslaw, en daarmede de San-linie, prijs en weken terug in de richting van Krakau. Het gezamenlijke Duitsch-Oostenrijksche leger week aldus op de linie Kalish—Czenstochowo—Krakau (eerste helft van November). Spoedig daarop ging de energieke generaal von HINDENBURG uit een geheel andere richting verrassend tot het offensief over. Dat was de welbekende stoot uit Thorn t. Z. van den Weichsel, die de Duitschers, nadat zij bij Woclaveck de voorhoede der naar Thorn oprukkende Russen hadden verslagen en zich in de lijn Plock—Kutno hadden ontplooid, naar de Bruza richting Warschau voerde.

Daarbij komen wij dus terug op de hiervoor besproken operatie, die in het front Lowicz—Lodz tot staan kwam, doch alleen voor zoover hiermede ook weder een hernieuwd offensief der Oostenrijkers uit het front Czenstochowo—Krakau te maken heeft.

Daardoor toch werden de Russen genoopt den slag met teruggenomen rechter- en linkervleugel te aanvaarden.

Deze voor hen ongunstige situatie werd echter verbeterd, zoodra zij nieuwe versterkingen uit Warschau ontvingen en de Duitschers tusschen Weichsel en Warta konden opvangen.

Daar echter ook de Duitschers en Oostenrijkers tusschen Kalish en Czenstochowo versterkingen ontvingen en daarmede over Wielun oprukten, zetten ook de Oostenrijkers tusschen Czenstochowo en Krakau hun offensief voort.

Zooals men ziet, gingen de troepen in Polen en Galicië dus steeds in onderling verband heen en weder.

De strijd in Polen duurt nog steeds voort of beter, heeft evenals die in Noord-Frankrijk voorshands een stilstaand karakter gekregen; datzelfde is echter met die in Galicië niet het geval, ofschoon ook in den aanvang voortdurend werd bericht: „aan het front Czenstochowo—Krakau onderging de toestand geen verandering van beteekenis.” (23 Nov.)

Meldden de berichten uit Berlijn: „Op den Zuidelijken vleugel t. N. van Krakau maakt onze aanval vorderingen”; — de Russen meldden: „op de linie Czenstochowo—Krakau wordt de Russische aanval voortgezet”; daarbij bleef het voorloopig, beide partijen schreven zich, zooals dat overal gaat, allerlei voordeelen toe. In dezen tijd kwamen de eerste tijdingen van ernstige pogingen der Russen de Karpathen te overschrijden. Men herinnert zich, dat zij dit in het begin van den oorlog, toen zij de Oostenrijkers uit Oostelijk Galicië hadden verdreven, óók reeds hadden beproefd; toen echter voornamelijk met cavalerie. Hierbij vermeden zij de talrijke goede bergpassen en goed begaanbare wegen om over de boschrijke hellingen, naar zij meenden onbemerkt, de Hongaarsche laagvlakte binnen te trekken.

Over de Karpathen zijn talrijke goede passen, welker grootste hoogte 950 M. bedraagt; niet minder dan 5 spoorwegen uit Galicië overschrijden dezen bergketen.

Het zijn de lijnen van Nieuw-Sandec aan de Dunajec naar Eperics in Hongarije; van Sanok en Przemysl (dubbel spoor) naar Homonna; van Turka over den Uszokpas naar Ungvar; van Strij naar Munkacs en eindelijk van Kolomea naar Sziget (staat niet meer op de schets.) Tusschen de twee eerstgenoemde spoorwegen, waarlangs de groote heirbanen loopen, liggen nog twee goed begaanbare wegen; de een loopt van Tarnow over Bartfeld naar Eperics; de andere door den Dukla-pas naar de Hongaarsche vlakte.

Wordt inderdaad de inval der Russen in Hongarije met voldoende krachten ondernomen, dan krijgt hij door de gevolgen, welke daarmede in geval van welslagen zijn te bereiken, (Budapest, Weenen) groote beteekenis. Deze troepen kunnen echter hun opdracht alléén ongestoord en in voldoende getale volvoeren, wanneer Rusland in Polen de overhand houdt. Toen de Duitschers de Weichsel bereikten, kwam ook onmiddellijk een einde aan den (eersten) inval der Russen in Hongarije. Ook in dit opzicht bestond dus verband tusschen de operatiën in Polen en die in Galicië.

Vanaf den 25sten Nov. begon het ernst te worden in de Karpathen, althans van Russischen kant werd officieel gemeld, dat t. Z. O. van Sanok in het komitaat Zemplen belangrijke Oostenrijksche troepen waren omsingeld en de nabij den Zuidelijken toegang tot de Hongaarsche vlakte gelegen stad Homonna door de Russen was bezet.

Van Oostenrijksche zijde werd dit bericht bevestigd, tenminste dienselfden dag werd uit Budapest gemeld, dat de aanvallende beweging

tegen den vijand, die de komitaten (provinciën) Zemplen en Ung was binnengedrongen, was begonnen en de indringer met verliezen was teruggedreven.

In den strijd op de linie Czenstochowo—Krakau hadden de Russen intusschen weder het overwicht verkregen. Vooral in het gebied der beneden-Srzeniawa, een linkerzijrivier van den Weichsel en ook op den linkeroever der Raba, een rechterzijrivier van dien stroom, waren zij in het voordeel. Bochnia aan de Raba werd genomen en in wanorde vluchtten de verdedigers in de richting van Krakau terug — zoo althans werd van Russischen kant officieel verzekerd. Deze gevechten gingen gepaard met hevige tegenaanvallen der Duitschers en Oostenrijkers uit de linie Czenstochowo—Krakau, doch de Russen boden standvastig weerstand, gingen daarop tot het offensief over en verkregen ook daar ten slotte het overwicht. Op den 28sten Nov. kwamen nadere bijzonderheden, waaruit bleek, dat de aanvaller tot op 30 KM t. O. van Krakau was doorgedrongen na de Oostenrijkers, die de overgangen van de Srzeniawa, welke den toegang tot de omgeving der vesting vormen, vandaar te hebben verdreven.

Het begon daar blijkbaar zoo te spannen, dat de troepen, welke tot dusverre in het ongestoord bezit van de provincie Boekowina waren gebleven, onverwijld werden teruggeroepen en de hoofdstad Czernowitz prijsgaven.

Omtrent de Karpathen bleef het nieuws elken dag: „de gevechten in de Karpathen duren voort,” of: „de krijgsverrichtingen in de Karpathen zijn nog niet geëindigd. Toch wonnen de Russen ook hier, zij het dan zeer langzaam, weder terrein; op den 3^{den} Dec. meldden zij althans: „aan gene (de zuidelijke) zijde van de Karpathen namen wij Bartfeld.”

Kort daarop, 6 Dec., keerde op dit operatietooneel echter voor de zooveelste maal het krijgsgeluk: de Oostenrijkers vielen den in West-Galicië gedrongen vijand uit het Zuiden, dus op hun linkerflank aan na hem uit het komitaat Zemplen te hebben verdreven.

Op den 7^{den} Dec. kon uit Weenen nog geen beslissing worden gemeld; op den 8sten kwam zij echter in den vorm van het bericht, dat de Oostenrijkers de Russen zoowel uit het Westen als uit het Zuiden aanvallend, er in waren geslaagd hen uit de lijn Wieliczka—Dobczyce t. Z. O. van Krakau terug te dringen. Uit het thans geheel geïsoleerde door de Russen ingesloten Przemysl kwamen goede berichten; de kranige bezetting der ook heden weer krachtig weerstand-biedende vesting, sloeg alle vijandelijke aanvallen met succes af. Uit de Karpathen, met name uit de Komitaten Saros, Zemplen en Maramaros waren op dit tijdstip de Russische troepen, die doordat zij nauwelijks uit de bergen deboucheerend, krachtig waren aangevallen en zich dus niet konden vereenigen, verjaagd.

De berichten van Russischen kant op den 8sten Dec. schijnen hiermede voor zoover Krakau betreft eenigszins in strijd; wanneer men echter bedenkt, dat de aanvallers enkele dagen te voren tot op een

dagmarsch van de vesting waren genaderd en op dien datum zelt meldden, dat zij ter hoogte van Neu-Sandec den overtocht over de Dujanec hadden geforceerd — in welke richting wordt trouwens niet gezegd — is duidelijk, dat zij inmiddels een heel eind naar het Oosten waren teruggedrongen. Toch scheen men zich in Krakau op een beleg voor te bereiden; de mededeeling, dat slechts 20 000 inwoners in de vesting waren achtergebleven en de overige „onnutte monden” waren verwijderd, terwijl men zich voor 4 maanden had geapproviandeerd, is daarvoor bewijs genoeg.

Trouwens alleen het feit, dat de Russen op 9 Dec. alleen meldden, dat de strijd t. Z. van Krakau met hardnekkigheid werd voortgezet en hij dan eens een offensief dan weder een defensief karakter droeg, gaf te denken; veel succes behaalden de Russen thans niet meer, ook de inval over de Karpathen in Hongarije bleek een échec. Het was nu al de tweede maal, dat zij over dezen bergketen trokken. Men vreesde, dat gansch Hongarije door hen zou worden overstroomd; dank zij het krachtige optreden van VON HINDENBURG in Polen, waardoor hun troepen daar in grooten getale werden gebonden, kwam van het oorspronkelijke plan, dat vooral bij den eersten inval zoo duidelijk had gesproken, n. l. met sterke afdeelingen cavalerie, vergezeld van batterijen rijdende artillerie en mitrailleurafdeelingen een raid door Hongarije naar Budapest te ondernemen, 's vijands verbindingsliniën af te snijden, zijn magazijnen en depôts te verbranden, zijn spoorwegen en telegrafien te vernielen en de bevolking met schrik en ontzetting te vervullen, niets. Slechts zwakke strijdkrachten slaagden er in Homonna en Bartfeld te bereiken en werden toen onmiddellijk verjaagd.

Ernstig gemeend, althans doorgevoerd kan ook deze inval niet worden genoemd. Toch had een dergelijk plan alle kansen van succes, omdat juist deze bergketen bijzonder goed begaanbaar is. Wat in den Russisch-Turkschen krijg — aldus de Neue Züricher Zeitung — GOERKO met succes volbracht, n. l. over de Szipka-Pas de ruwe Balkan te overschrijden, was in de wegenrijke Karpathen zeker mogelijk.

Door hunne ligging van West naar Oost kunnen zij in in dezen oorlog een gewichtige strategische rol spelen. Zoowel de Oostenrijkers kunnen, de Karpathen-passen forceerend, de verbindingen der Russen in Westelijk Galicië doorsnijden, als omgekeerd deze hun tegenstanders door Hongarije van de verbinding met de hoofdstad afdringen. Toch stonden de kansen voor de Oostenrijkers gunstiger, wanneer zij in staat waren zich met een machtigen stoot in Zuid-Polen doordringend, op de verbindingen der Russen met den Weichsel te werpen. Hierdoor zouden zij de taak van den Duitschen bondgenoot in de lijn Kalish—Czenstochowo belangrijk verlichten. Daarvan was toen nog geen kwestie; zij hadden genoeg te doen met den Russen een definitief verblijf in Hongarije te ontzeggen en hunne achterwaartsche verbindingen in Galicië te bedreigen.

Trouwens volgens Weensche berichten van 15 Dec. ging het reeds

niet onverdienstelijk dien kant uit. Men meldde n.l. „Ons offensief in West Galicië heeft den vijand tot den terugtocht gedwongen en ook het Russische front in Zuid-Polen aan het wankelen gebracht. Onze troepen, die den vijand uit Zuidelijke richting teruggedreven — blijkbaar drongen deze tóch over de Karpathen naar het Noorden — zijn gisteren ter hoogte van Jaslo en Rajbrot (t. Z. van Bochnia) aangekomen. Heden zijn berichten ontvangen van achterwaartsche bewegingen der Russen op het geheele front Rajbrot—Niepolomice (t. N. W. van Bochnia) — Wolbrom—Novo-Radomsk—Piotrow (Petrokow)”

In zekeren zin wordt dit in een Russisch bericht van den volgenden dag toegegeven. Daarin wordt n.l. gezegd: „Op den 13^{den} is de vijand met talrijke strijdkrachten over den Dukla-pas gerukt en trachtte hij de Noordelijke hellingen der Karpathen schoon te veggen. In de richting van Munkacz — dat [ligt intusschen een heel eind meer Oostelijk — dreven wij den vijand terug”.

Bij het raadplegen van de schets blijkt, dat beide berichten elkander niet onverdienstelijk aanvullen.

De laatste berichten, welke ik kan raadplegen, die van 16 Dec., laten omtrent het échec der Russen in Galicië aan duidelijkheid niets te wenschen over, zoodat zij als besluit van dit overzicht uitnemend te pas komen.

Daaruit blijkt, dat de Russen reeds tot bij Lisko, Krosno, Jaslo en tot aan het dal der Brala (een zijstroompje van den Dunajec) en tot Zaelick zijn (een dagmarsch t. Z. van Tarnow) werden teruggedrongen en Bochnia door de Oostenrijkers werd veroverd. Ook in Zuid-Polen moesten de Russen overal voor de uit het Westen en Zuiden opdringende tegenstanders wijken. Alleen in het dal der Latorza, dus in het O. deel der Karpathen, bleven zij (de Russen) nog oprukken, terwijl zij ook in het dal van de Bystryca (een zijrivier van den Dnjester) ter hoogte van Nadworna tegenstand boden. Tegelijkertijd weerde zich ook de altijd actieve bezetting van Przemysl door het ondernemen van een grooten uitval.

De toestand is thans deze: Uit Hongarije zijn alle Russen over de Karpathen teruggejaagd. In Galicië van twee zijden het W. en Z. aangevallen, moesten zij eveneens van stelling op stelling terug; vanzelf moest toen de inval door de Karpathen worden opgegeven, terwijl de versterkingen naar West-Galicië niet tijdig genoeg kwamen, om te kunnen beletten, dat de aanvallen der vereenigde Duitschers en Oostenrijkers op de linie Grybow—Gorlice slaagden en Neu-Sandec werd heroverd.

Het échec der Russen in Galicië stond echter niet op zich zelf, want daardoor liep hun linkervleugel in Zuid-Polen zoo groot gevaar, dat ook deze en daarmee het centrum, vooral omdat ook de Duitschers daar voortdurend, zij 't ook langzaam, vorderingen maakten, terugmoest.

Uit het voorgaande overzicht blijkt voldoende, hoe de wederzijdsche situatie op den 16 Dec. — het tijdstip, waarop het werd beëindigd — was. Wat er uit groeit is vooral hier onmogelijk te voorspellen, omdat

nergens de strijd een zóó heen en weder gaand karakter draagt als juist op het Oostelijke operatietooneel en met name in Galicië.

Wanneer ik dus in den aanvang opmerkte, dat hier in onderscheid met het Westelijke oorlogstooneel veel actie kan worden geconstateerd, werd daarmee niet overdreven. De resultaten van deze zoo bewegelijke operatiën — en zulks geldt den strijd in Polen en Oost-Pruisen evengoed — en die in Noord-Frankrijk zijn niettemin geheel aan elkaar gelijk, d w. z. nihil.

Want vraagt men, wat de Russen nu in het belang van de algemeene zaak hebben bereikt, dan kan hoogstens worden aangevoerd: „zij hebben een groot deel der Oostenrijksche en Duitsche strijdkrachten gebonden”. Ongetwijfeld is dit een voordeel, onder beding echter, dat het noch de beste, noch de meeste waren. Deze betrekkelijke lof komt evengoed aan Servië toe, dat slechts een rol van zeer ondergeschikte beteekenis in dezen reuzenkrijg speelt. Naar verhouding is echter het succes, dat dit kleine, strijdhaftige volk heeft bereikt, veel belangrijker, dan dat door den Russischen kolos behaald. Het veel misbruikte beeld van den Russischen stoomwals mag nu wel voor goed worden opgeborgen. Opgang heeft het zeker gemaakt, doch alleen bij lichtgeloovigen en kinderlijken van harte.

De verovering van Belgrado op den 2den December en in nog meerdere mate de frappante herovering van de Servische hoofdstad heeft de aandacht van geheel Europa getrokken. Dat was trouwens wel noodig, want behalve dan de operatiën, welke onmiddellijk aan deze gebeurtenissen voorafgingen of daarmee direct verband hielden, bleven de krijgsg gebeurtenissen in Servië — zij waren trouwens in vergelijking met den grooten strijd in Noord-Frankrijk en Polen van zeer ondergeschikt — vrijwel onopgemerkt.

In het begin van den oorlog had het er allen schijn van of de Oostenrijkers de operatiën tegen den gehaten buurman met de verovering van Belgrado wilden openen. Niet alleen als hoofdstad, maar ook als strategisch punt was deze stad dan ook een object van genoeg gewicht, om deze poging te verklaren. Gelegen aan de samenvloeing van Save en Donau, beheerscht Belgrado van een hoogen heuvel, welke steil naar de Save, glooiend naar de Donau afdaalt, twee groote rivieren, terwijl het den hoofdtoegang tot het binnenland van Servië, den spoorweg van Weenen over Nisj en Sofia, waarover de Orient-Expres loopt, afsluit. Als vesting heeft de stad met zijn oude Citadel, zijn steenen muren en bolwerken geen beteekenis, maar t. Z. daarvan liggen hooge heuvels, vanwaar in verband met op den Citadel-heuvel in stelling geplaatst zwaar geschut en uit loopgraven in de wallen, de overgang van de Save (400 M. breed) en de Donau (700 M. br.) ernstig kan worden bemoeilijkt. Natuurlijk was de groote spoorwegbrug, die Semlin met Belgrado verbindt, bij de eerste poging van Oostenrijksche zijde aangewend, om haar te vermeesteren, door de Serviërs opge-

blazen. Een onderneming, die, gesteund door eenige Donau-monitors, ten doel had op den Zuidelijken Save-oever te landen, leed échec. Toen was Rusland met zijn concentratie gereed en vorderde de strijd tegen dien machtigen vijand weldra al Oostenrijks krachten.

Wat Oostenrijk noemde: de tuchtigingsexpeditie tegen Servië, werd nu voorloopig uitgesteld, waardoor de toch reeds geringe belangstelling voor dit deel van het Oostelijk operatie-tooneel geheel verflauwde.

De Serviërs zorgden er echter voor, dat men hen niet vergat; zij begrepen terecht, dat zij zelfs tegenover een groote mogendheid als Oostenrijk door passief af te wachten tot het haar zou believen met grooter macht terug te keeren, weinig was te bereiken en verplaatsten den strijd naar Bosnië; zelfs schenen zij voornemens de plaats van den euveldaad tegen het Oostenrijksche Vorstenhuis, Serajewo, weder te betreden. Nu werd het Oostenrijk toch te machtig. Om te beginnen werden de indringers uit Bosnië de Drina overgejaagd, waarover verschillende colonnes hen bij Lesnetza, Losnizza en Visegrad volgden. Deze operatiën hebben zich in de tweede helft van October, begin November afgespeeld.

Verder ging het om een methodisch terugdrijven van de Serviërs uit Westelijk Servië, zoodat het onnoodig is, deze operatiën in hun details na te gaan. Begin Nov. werd zooals gezegd, de Servische grens op verschillende punten overschreden en waren de Oostenrijksche colonnes tot in de lijn Sjabats — Krupani doorgedrongen.

Op den 12^{den} Nov. waren de Serviërs reeds in vollen aftocht naar Skelo, Kotsjaljevo en Valjevo en bezetten de Oostenrijkers het in die lijn gelegen Bonjani. De colonne, die over Krupani naar Valjevo marcheerde, stuitte t. N.-W. en W. dier stad op hevigen tegenstand; een midden-colonne drong, komende van Losnizza door naar Kamenitza, terwijl een Noordelijke van Sjabatz langs den Zuidelijken Save-oever Obrenovatsj aan het samenstreamingspunt van de Kolubaru en de Ub en dicht bij het punt, waar eerstgenoemde rivier in de Save valt, op den 15^{den} Nov. bereikte. Dit was een belangrijke etappe op den weg, die tot occupatie van Servië moest leiden; door het bezit van Obrenovatz en de Kolubara-overgangen kwamen de spoorweg naar Valjevo en alle andere verbindingslijnen van die stad met de Save in handen der Oostenrijkers. Op de heuvels rondom Valjevo bleven de Serviërs hardnekkig tegenstand bieden. Daardoor konden de Oostenrijkers eerst op den 1^{en} Dec. melden: „De Serviërs, die met alle beschikbare krachten t. O. van de Kolubara en de Lisj gedurende verscheidene dagen weerstand hebben geboden en herhaaldelijk trachtten tot het offensief over te gaan, zijn op de gansche linie teruggeworpen en thans in vollen aftocht.”

In deze laatste door mij geursiveerde woorden ligt reeds het bewijs van de kracht, die nog steeds in den strategischen verdediger woonde, opgesloten; spoedig zou blijken, dat zij zelfs veel grooter was dan de strategische aanvaller vermoedde, toen door het offensief van den

tegenstander alles wat hij had veroverd, Belgrado en Valjevo inclusief, binnen enkele dagen verloor.

Doch zóóver was het op dat oogenblik nog niet, juichend hielden op den 2^{den} Dec. de Oostenrijkers hun intocht binnen Belgrado. Op den 17^{den} Dec. hadden zij de Kolubaro bereikt en bezit van Valjevo genomen; daardoor was toen samenwerking mogelijk met de troepen, die tot dusverre tevergeefs hadden getracht, dicht bij Belgrado de Save, hetzij bij verrassing dan wel door geweld over te komen. De hoofdstad werd terzelfdertijd van de hoogten bij Semlin en uit de Donau-monitors krachtig onder vuur genomen, terwijl de Oostenrijksche genie 8 KM. stroomopwaarts de Save overbrugde; daarover kon nu de colonne, welke, den rechteroever volgend, Belgrado vanuit het Z.-W. naderde, met de troepen op den linkeroever in verbinding komen en door deze op allerlei wijze worden versterkt en verpleegd. Toen was het lot der „Witte” stad spoedig beslist; hare verovering was, zooals reeds in den aanvang werd betoogd, een belangrijk strategisch succes; ook omdat de brug naar Semlin thans kon worden hersteld en daarlangs de etappelinie voor het leger, dat ten doel had verder in Servië doordringend, bezit van Kragoejevatz en van Nish te nemen, te leiden. Bij deze onderneming rekende het Hoofdkwartier op een colonne, welke begin November de Drina bij Visegrad had gepasseerd en over Ulcize en Zazak oprukkend, gebruikmakend van de spoorlijn Kroesjevatsj—Nish, met haar zou samenwerken.

De Serviërs waren, ook door het optreden dezer colonne, genoodzaakt geweest hun betrekkelijk zwakke krachten hoogstens 200 000 m. over een front van 90 KM. Belgrado tot Zazak te verdeelen. Toen men onder den druk van de verschillende Oostenrijksche colonnes besloot Belgrado, de Kolubara-overgangen en Valjevo prijs te geven, volgde de goede maatregel de zeer verspreide strijdkrachten onmiddellijk bijeen te trekken. Daaraan ontleenden de Serviërs de kracht op den 8sten ^{Dec.} Nov. een tegenaanval te doen, die voornamelijk den Oostenrijkschen rechtervleugel gold en tot de herovering van Valjevo leidde; dit succes plantte zich spoedig door krachtige aanvallen op het centrum en den linkervleugel der Oostenrijkers naar het Noorden voort, zoodat reeds op den 14 Dec. Belgrado door de Oostenrijkers werd hernomen en deze toen in vollen aftocht naar hun lijn van uitgang Sabatsj—Kuprani terugtrokken.

Het succes der Oostenrijkers, die de verovering van Belgrado de bekroning van de operatiën, welke tot de verovering van N.-W. Servië voerden, noemden, ging dus weer spoedig verloren. Het had veel tijd gekost Belgrado in bezit krijgen; opvallend snel hebben zij de stad weder prijsgegeven. Minder dan niets bleef over van de grootspraak van de Frankfurter Zeitung, die na de inname van Belgrado in verwoering uitriep: „Servië staat thans op het punt ineen te storten, zonder dat zijn verheven bondgenooten te Londen, Parijs en „Petrograd” het kunnen redden. Het leger heeft 100.000 man verloren het volk sterft

van honger en de regeering, die reeds sedert geruimen tijd nog verder achterwaarts naar Nisj is gevlucht, voelt zich ook daar niet meer veilig."

Toch heeft ook Servië niet gedacht, dat de Frankfurter Zeitung, zij het dan niet t.a. van Belgrado, dan toch door de groote overwinning der Duitschers en Oostenrijkers op het Russische leger, op den duur zoo gelijk zou kunnen krijgen.

Want zoo het waar is, dat de Duitschers daardoor in Polen de handen vrij krijgen en dus de gelegenheid van het Oostelijke oorlogstoneel per spoor snel de noodige legerkorpsen naar Noord-Frankrijk te voeren, de Oostenrijkers hebben thans wellicht de gelegenheid hun échec door versterking hunner in Servië optredende strijdkrachten te herstellen; dit schijnt inderdaad hard noodig te zijn.

Wat er van zij, het ligt tenslotte op mijn weg na te gaan, hoe deze operatiën zich hebben ontwikkeld. Reeds op den 8sten Dec. had de Times een bericht uit Kragoejevats, waarin werd medegedeeld, dat het Servische leger den Oostenrijkers een nederlaag zou hebben toegebracht. De rechtervleugel van den vijand was verslagen en in vollen aftocht.

Het was moeilijk na het succes, dat de Oostenrijkers nog zoo kort geleden hadden behaald aan dit bericht geloof te schenken.

Deze hadden nog den 7^{den} Dec. gemeld: „Nu Belgrado is ingenomen, eischen de verdere krijgsverrichtingen een nieuwe groepeerings onzer strijdkrachten." In dit bericht stak niets vreemds — integendeel — na de eerste periode van de in Servië gevoerde operatiën, welke onlangs met de inneming van Belgrado was bekroond, lag het voor de hand, dat voor een nieuwen sprong voorwaarts ook nieuwe maatregelen werden genomen en de groepeerings der strijdkrachten werd herzien.

De berichten uit Londen hielden echter aan. Gemeld werd, dat de Serviërs een volledige overwinning hadden behaald en de steden Valjewe en Uzice hadden heroverd. Op den 10^{den} kwam de verklaring van deze mededeeling. De inval der Oostenrijkers heette daarin een mislukking, zij waren er, dank zij den geringen weerstand der tegenpartij in geslaagd met groote snelheid op te rukken en Obrenovatsj en Valjewe te bezetten, daarna overschreden zij de Kolubara, terwijl een groote troepenmacht met een omtrekkende beweging door het dal der boven-
 • Morawa Kruzevats trachtten te bereiken. Dat was de reeds genoemde colonne, die over Visegrad—Usice en Zazak naar het Westen trok.

Terwijl nu de Oostenrijkers — aldus de Times — zich verkneukelden over de onbloedige verovering van Belgrado, was een strategische beweging gaande, om hun legers te omsingelen en te vernietigen. De concentratie van het Servische leger was voltooid. De Oostenrijksche rechtervleugel werd verpletterd en vluchtte in wanorde naar Valjewe. Drie Oostenrijksche legerkorpsen werden op den 6^{den} uiteengeslagen; op den 7^{den} werd een groot aantal hunner troepen (10.000 m) gevangen genomen en in den nacht van 7 op 8 Dec. Valjewe hernomen.

Toch meldden de Oostenrijkers op den 11^{den} Dec. nog met een „staal gezicht”: „Van het gevechtsterrein in Servië zijn geen gebeurtenissen van beteekenis te vermelden. De nieuwe groepeerings der troepen geschiedt over het algemeen zonder belangrijke gevechten met den tegenstanders.” Toen was inderdaad de rechtervleugel in vollen aftocht en Valjevo genomen, terwijl de noodige maatregelen tot achterwaarts ombuigen van het centrum moesten worden genomen.

Nog steeds persisteerden de berichten uit Londen, die anders niet door betrouwbaarheid uitmunten, bij de Servische overwinningsberichten. Den 9^{den} Dec. werd daarin een voor de Oostenrijkers noodlottigen dag genoemd. De Serviërs, die een wig in hun front hadden gedreven, dreven hen daarna op de vlucht. Valjevo hadden zij reeds bezet, zij hernamen nu ook Uzice.

Het Oostenrijksche operatie-plan kwam — wil men de Times gelooven — op het volgende neer: Nadat zij de Suvoborketen hadden vermeesterd, gebruikten zij dezen als steunpunt van een dubbele strategische omvatting, die in het Noorden over Milanovatz, in het Zuiden over Zazak, werd aangezet; op die wijze moesten de belangrijke steden Kragoejevatz en Nisj hun in handen vallen.

De Zuidelijke omtrekkingsbeweging maakte goede vorderingen, maar die in het Noorden ging zeer langzaam; in een week werd slechts 55 K.M. afgelegd. In dien tusschentijd gaven de Serviërs hun hoofdstad prijs en concentreerden hun troepen tegenover den Suvobor. Daarop namen zij dien berg en doorbraken 's vijands centrum, waarbij het 13de, 15de en 16de Oostenrijksche legerkorps werden uiteengeslagen. Tot zoover de Times. Hoe stellig deze berichten ook klonken, eenige nadere bevestiging was, gegeven de bron, niet overbodig. Deze kwam op den 14^{den} Dec. in den vorm van een bericht uit Nisj, waarin door de Serviërs werd bericht, dat zij na hevige gevechten Belgrado waren binnengetrokken.

De meest betrouwbare bevestiging kwam echter den 15^{den} uit Weenen zelf, van waar officieel werd medegedeeld: „Door het noodzakelijk geworden terugtrekken van onzen rechtervleugel was een strategische toestand ontstaan, die het raadzaam heeft gemaakt ook Belgrado voorloopig te ontruimen, hetgeen zonder strijd met de Serviërs is geschied. De militaire medewerker van het Berliner Tageblatt gaf van deze maatregel de navolgende verklaring: „Toen Oostenrijk in het begin van den oorlog zijn offensief tegen Servië in het belang van den strijd tegen Rusland moest opgeven, deed het dit met een bezwaard gemoed. Thans heeft de monarchie opnieuw het moeilijke besluit moeten nemen, alles wat was veroverd, tijdelijk op te geven.”

Het kan zijn; zelfs is mogelijk, dat dit verstandige besluit er toe heeft bijgedragen den Oostenrijkers tot een krachtiger offensief in Galicië in staat te stellen; daarvan hebben zij dan inderdaad rijke vruchten geplukt, die wel tegen de in Servië prijsgegeven resultaten opwegen. Hoe zij echter de troepen in Servië zóó snel, twee dagen

later, in Galicië konden inzetten, terwijl zij toch in een breed front waren verspreid, zal wel evengoed een raadsel blijven, als de toevallige omstandigheid, dat even bedoelde maatregel juist samenviel met het schitterende en succesvolle Servische offensief.

In dezen oorlog is door gebrek aan volledige en geheel betrouwbare berichten trouwens véél raadselachtig.

Er zijn nog twee onderwerpen, die hoewel op den loop der krijgsverrichtingen van zeer gering belang, waar ik mij ten doel stel een maandelijksch overzicht van den oorlog te geven, niet geheel mogen worden vergeten, n.l. de rol van Turkije in den oorlog en de operatiën ter zee. Met een zeer beknopt overzicht zij, ook in verband met de zoo juist gemaakte opmerking, volstaan.

Op den 29sten October Turkije in de Zwarte zee de vijandelikheden tegen Rusland, sloot zich daardoor bij Duitschland en Oostenrijk aan en maakte zich Frankrijk, Engeland en het Czarenrijk tot vijand.

Deze keuze bracht den oorlogsbrand van Europa over naar Klein-Azië, Egypte, Perzië en Syrië en maakte in het bijzonder het grensgebied tusschen Russisch-Kaukasië en Turksch-Armenië eenerzijds en Egypte met Syrië, in het bijzonder het Suez-kanaal, tot de brandpunten van dien strijd.

Voor Engeland was dit optreden aanleiding zich onmiddellijk meester te maken van Cyprus, waardoor het dus eindelijk door het bezit van die over de Middellandsche zee verdeelde strategische punten Cyprus, Malta en Gibraltar volkomen baas in die zee is geworden. De beteekenis van Turkije's daad is hoofdzakelijk deze, dat het nu in staat is het Rusland en Engeland in streken, waar zij reeds sedert jaren hun invloedssfeer trachten te vestigen of uit te breiden, lastig te maken.

Op den 4^{den} November overschreden de Russen de grens tusschen Kaukasië en Armenië en maakten zich meester van eenige plaatsen op den weg naar Erzeroem. De Turken van hun kant maakten met hun vloot de kustplaatsen van de Zwarte zee en in het bijzonder Batoem en Poti aan de Kaukasische kust onveilig (18 Nov.), terwijl hun leger de Egyptische grens overschreed en het den Engelschen aan het Suez-kanaal moeilijk maakte. (Bezetting van Eltrisch (10 Nov.) en Kantara (22 Nov.) Deze hadden op 3 Nov. tevoren de Turksche kustplaatsen Akaba, Djeddah en Jaffa gebombardeerd.

Daarmede is het voornaamste gezegd en het slappe karakter, dat deze operatiën van den beginne af heeft gekenmerkt, voldoende gekarakteriseerd.

De operatiën ter zee zijn evenmin van groot belang. Dat kan ook niet anders, daar de Duitsche vloot terecht weigert zich voorloopig in een slag in open zee met de ver-overmachtige Engelsche marine te meten. Van Duitschen kant draagt de actie ter zee dan ook meer het karakter van harceleeren van den Engelschen tegenstander, waarbij met groot succes van onderzeeërs werd gebruik gemaakt. Menige

Engelsche kruiser in de Noordzee — men denke aan het lot van de Aboukir, de Hogue en de Cressy (22 Sept.) — vielen daaraan ten offer. Ook op de Belgische kust werden eenige Engelsche schepen getorpilleerd (18 Oct.). Deze aanslagen zijn voor de Engelsche vloot echter niet meer dan speldeprikken, zooals ook het strooien van mijnen, op grooté schaal door de Duitsche vloot toegepast, op den duur weinigt te beteekenen heeft en hoofdzakelijk de handelsvloot bedreigt.

Slechts twee ontmoetingen in volle zee — van de actie der Engelsche vloot bij Helgoland en de beroemde kapertochten van de Emden spreek ik hier niet — hebben plaats gehad; beide ver van den basis in de Stille Zuidzee. Op 1 Nov. vernietigde een Duitsch eskader, dat vóór den oorlog te Tsing-Tao lag, op de kust van Chili een Engelsch smaldeel onder admiraal CRADDOCK en werd op zijn beurt op 5 Dec. door een Engelsch eskader onder admiraal STURDEE ter hoogte van de Falkland-eilanden in den grond geboord. Daarmede kwam een einde aan het optreden der Duitsche vloot in de tropische wateren, die gedurende 4 maanden op bijzonder krachtige wijze de vijandelijke handelsvloot had geterroriseerd.

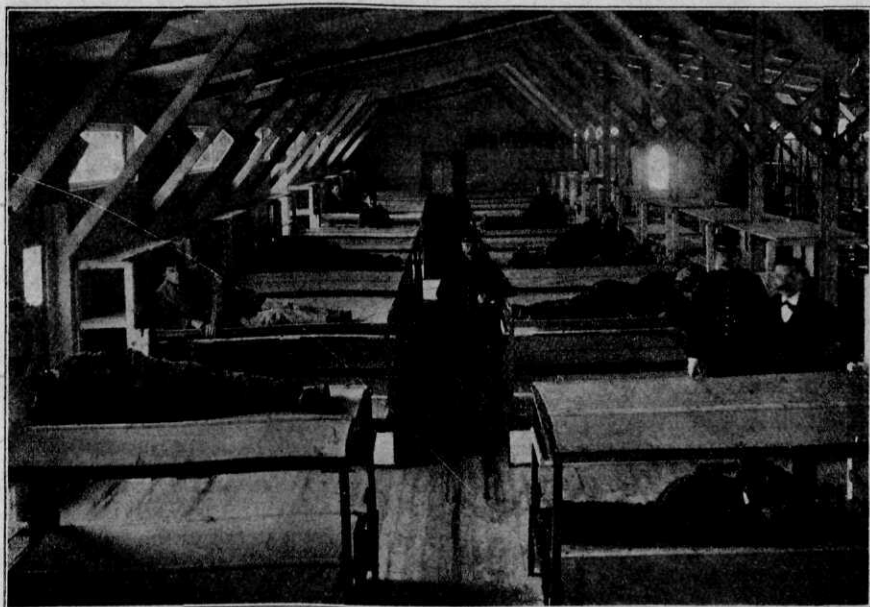
Op den 16den Dec. ondernam een Duitsch kruisers-eskader een demonstratie op de kust van Yorkshire en beschoot de Engelsche kuststations Hartlepool, Whitby en Scarborough. Voor het trotsche Albion, dat immers de baren en speciaal die der Noordzee heet te beheerschen, een zware slag.

Inrichten van barakken voor troepenlogies.

In eenige dagbladen verschenen mededeelingen over het in gebruik nemen van een soort opvouwbaar bedden in barakken voor troepenlogies. Aan deze bedden zou het voordeel zijn verbonden, dat den soldaat, naast een goede, ook een hygiënische ligging kan worden verschaft.

Men verstrekte ons welwillend de volgende gegevens. Bij de constructie van de ligplaatsen (bedden) heeft de gedachte voorgezeten de, op den langen duur ongezonde, ligging op den grond op los stroo of op stroozakken te vervangen door een meer doelmatig logies. Men

wenschte de constructie der ligplaatsen zoodanig in te richten dat het bovendien mogelijk werd den soldaten tevens een zitplaats aan tafels te verschaffen.

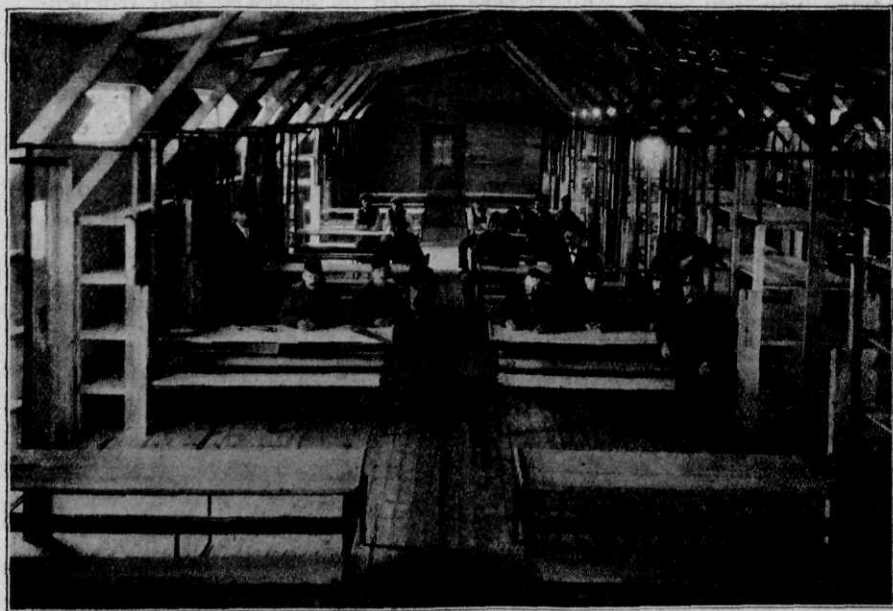
In hoeverre men er in geslaagd is om deze aangelegenheid tot een goede oplossing te brengen, moge blijken uit de volgende beknopte beschrijving aan de hand van de drie bijgaande foto's.

De 3 afbeeldingen stellen het inwendige van eenzelfde barak voor en wel:

Foto 1. De bedden zijn hier opgesteld. Ieder bedstel bestaat uit

2 ijzeren ramen boven elkander, welke met zeildoek zijn bespannen, het geheel verschaft 4 gescheiden ligplaatsen.

Foto 2, De tafels, op foto 1 hangend onder het bovenbed zichtbaar, zijn uitgehaakt en op de steunpunten gelegd welke daartoe op de onderbedden zijn aangebracht. De zeildoeken slaapplaatsen van onder- en bovenbed zijn aan de langsijde losgemaakt, naar het midden

toe opgerold en op de middenstaaf bevestigd. De banken, welke op Foto 1 hangend tegen de zijkanten van de onderbedden zichtbaar zijn, worden gedraaid en rusten dan op de onderbedden. Aldus is een zaal met tafels en banken verkregen. Met de aangegeven veranderingen is slechts een zeer beperkte tijdduur gemoeid.

Foto 3. De tafelbladen zijn van de voorste steunpunten afgelegd op de onderbedden, waarna deze laatste tegelijk met de tafels en de banken tegen den wand omhoog worden geklapt. Ook deze verandering vordert slechts zeer weinig tijd.

Zooals wij in den aanvang zeiden, zijn de voordeelen die aan een dergelijke inrichting der barakken zijn verbonden, hoofdzakelijk van hygiënischen aard.

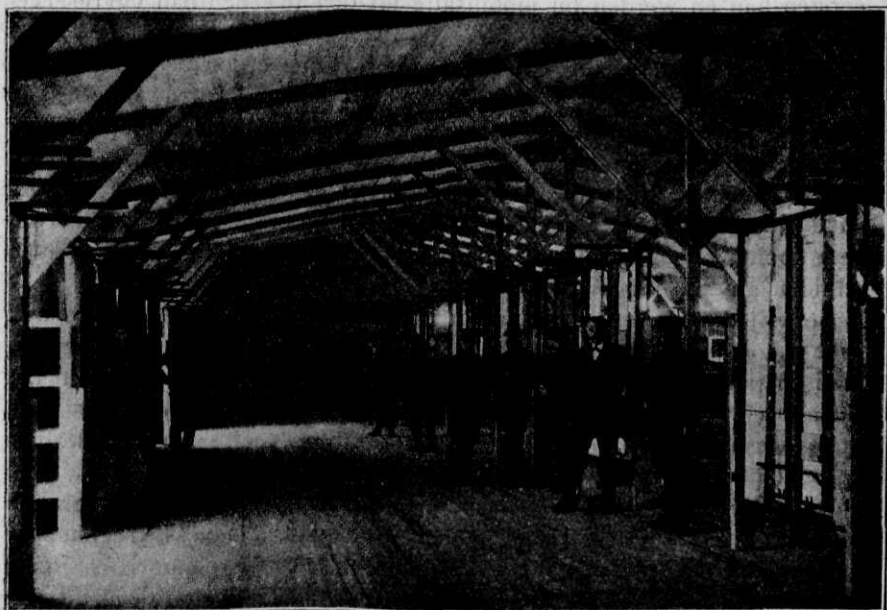
De uit zeildoek bestaande slaapplaatsen toch kunnen, na gebruik, worden gelucht, geschrobd c. q. gedesinfecteerd. Door het geheel vrij maken van de zaal (Foto 3) is deze gemakkelijk en afdoende te reinigen.

Als bijkomende voordeelen kunnen worden vermeld, dat de manschappen aan tafels en banken kunnen eten, schrijven, spelen enz., waardoor een meer huiselijk kwartier wordt verkregen. Voorts kan in

de barakken, ingericht als is aangegeven, bij slecht weder, de ruimte worden benuttigd voor oefeningen binnenshuis.

Verscheidene barakken volgens dit systeem gebouwd en ingericht, zijn reeds door het Rijk aangeschaft.

Uit een militair oogpunt beschouwd moet aan het in gebruik nemen van deze barakken door den troep verre de voorkeur worden gegeven boven inkwartieren. Met de sommen die, bij langeren duur der mobilisatie,

voor de inkwartiering moeten worden betaald, zouden vermoedelijk heel wat barakken kunnen worden bekostigd die, na afloop der mobilisatie, het eigendom van het Rijk blijven en alsdan bij oefeningen in elke gewenschte legerplaats — de barakken zijn verplaatsbaar gebouwd — kunnen worden opgeslagen.

De barakken met deze opklapbare bedden, of voor bestaande loodsen de opklapbare bedden alleen, worden gebouwd en in den handel gebracht door Visser's Landbouwkantoor te Amsterdam.

B.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

SERVIË. *Gegevens betreffende het leger.*

Organisatie. De bevolking van het vergrootte Servië bedroeg volgens de laatste volkstelling 4.5 millioen zielen.

Vóór den Balkanoorlog bestond het leger uit 5 divisien van den eersten ban en werden bij mobilisatie uit den tweeden ban vijf reserve-divisien gevormd.

Bij Koninklijk Besluit van September 1913 werden de 10 onder de wapenen zijnde divisien in stand gehouden, door het nieuwe gebied in 5 nieuwe divisie-districten te verdeelen; deze divisien voorloopig alleen met kaderregimenten.

Kort voor het uitbreken van den oorlog heeft de regeering voorgesteld het leger opnieuw met 2 divisien uit te breiden en tegelijkertijd eene buitengewone oorlogsbegroting van 122 millioen dinar (\pm 60 millioen gulden) ingediend.

De vrij ongeordende toestanden in het nieuw verworven gebied met ruim 1.5 millioen inwoners, waarvan in 1913 hoogstens eenige duizenden manschappen konden worden ingelijfd, de korte voorbereiding en het totaal gebrek aan kader voor de reserve-divisien van den 2^{den} ban, doen vermoeden, dat bij de mobilisatie niet veel meer dan de oorspronkelijke 5 divisien zijn verdubbeld.

Deze divisien dragen den naam van het district, waaruit ze gerecrueteerd zijn, n.l. Morawa, Drina, Donau, Sumadja, Timok; de regimenten van de nieuwe divisien Ibar, Kossovo, Vardar, Bregalnica en Bicolj zouden dan zijn opgelost in de oorspronkelijke divisien, wellicht ook bestemd voor de rustbewaring in het nieuwe gebied.

Bewapening. Infanterie: Mausegeweer M. 99 van 7 mM.; per regiment 1 mitrailleurcompagnie van 4 Maxim-mitrailleurs.

Cavalerie: Waarschijnlijk nieuw bewapend met een Mauserkarabijn M. 14 van 7 mM.; per regiment eene mitrailleurafdeeling van 4 Maxim-mitrailleurs.

Artillerie: Veldartillerie: snelvuurkanon van 75 cM. en houwitsers van 12 cM.

Bergartillerie: kanonnen van 7.5 cM., alle van Schneider-Creusot.

Dienstplicht algemeen van 21-45 jaar.

Militie.

	1e ban		2e ban	3e ban	Landstorm
	actief	reserve	2e reserve	landweer	
Infanterie . . .	1½	9½	7	7	van 18-20 en
Overige wapens	2	9	7	7	van 46-50jaar

De oorspronkelijke vredessterkte is van 25000 man tot 80000 man opgevoerd, hiervoor moesten echter na den Balkanoorlog een groot aantal manschappen van den 1^{en} ban onder de wapenen worden gehouden.

Volgens de nieuwe organisatie zou het leger op voet van oorlog bestaan uit:

- a. 10 infanteriedivisiën, elk van 4 regimenten infanterie van 4 bataljons;
 - 1 regiment cavalerie van 3 eskadrons;
 - 1 regiment veldartillerie van 9 batterijen van 4 vuurmonden;
 - 2 compagnieën pioniers, enz.
- b. 1 cavaleriedivisie van 4 regimenten van 4 eskadrons;
 - 4 mitrailleurafdeelingen van 4 geweren en
 - 1 afdeeling rijdende artillerie van 8 vuurmonden.
- c. 5 infanteriedivisiën (voorloopig alleen uit de oude districten) elk van 3 regimenten van 4 bataljons;
 - 2 eskadrons cavalerie;
 - 1 regiment veldartillerie;
 - 2 compagniën pioniers, enz.
- d. 1 depotdivisie van 4 regimenten infanterie, benevens depoteskadrons en depotbatterijen.
- e. 60 bataljons infanterie en 5 eskadrons van den 3^{en} ban (landweer).

Inderdaad zal de te velde staande troepenmacht niet veel grooter zijn dan 10 divisiën en eene zeer zwakke cavaleriedivisie, benevens enkele landweerdivisiën.

Aan troepen, die niet bij de divisiën zijn ingedeeld, is nog beschikbaar:

- 1 bergartillerie-regiment van 9 batterijen;
- 1 houwitserregiment van 5 houwitsers en 1 mortierbatterij;
- 1 regiment vestingartillerie van 8 compagnieën;
- 1 pionierbataljon;
- 4 grenscompagnieën.

MONTENEGRO. *Gegevens betreffende het leger.*

Dienstplicht algemeen van 18—62 jaar.

Recrutenklasse.	Actief leger.		Reserve.
18—20, waarvan hoogstens 12 maanden onder de wapenen tot oefening	20—52 physiek geschikte	minder geschikte	53—62

Zuiver volksleger; in tijd van vrede alleen aanwezig de divisie- en brigadestaven en het kader van de instructiebatterijen en mitrailleurafdeeling.

De oorlogssterkte bedraagt 40 à 45.000 man.

Bewapening. Infanterie: Russisch geweer M. 91 van 7.62 mM.; per brigade eene mitrailleurafdeeling van 4 mitrailleurs (Maxim).

Artillerie: Veldartillerie: kanonnen en houwitser van 8.7 cM. (Krupp);

Bergartillerie: vuurmonden van 7.5 cM. van Krupp en uit Rusland.

Organisatie. Het leger bestaat uit 4 divisien, ieder van 3 brigades, per brigade is o. a. ingedeeld 1 bergbatterij van 4 vuurmonden; totaal 62 bataljons infanterie, 12 mitrailleurafdeelingen, 16 berg-, 6 veld- en 4 houwitserbatterijen, 12 pionierafdeelingen, enz.

TURKIJE *en de oorlog.*

De Russisch-Turksche verhouding was steeds het brandpunt van de Oostersche kwestie. De totstandkoming van het aanvallend en verdedigend verbond van Bulgarije, Servië en Griekenland in 1912 tegen Turkije en de Donaumonarchie wordt aan Russische inmenging verweten, door de latere zwenking van de Bulgaarsche politiek naar Oostenrijksche zijde verloor dit land de steun van Rusland. Na den jongsten Balkanoorlog is de Jong Turksche regeeringspartij met nieuwen moed begonnen aan de wederopbeuring van het rijk.

Om in de geldbehoefte te voorzien werden met Frankrijk, Engeland, Rusland en Duitschland handelsverdragen gesloten, waardoor deze rijken verschillende invloedsgebieden voor spoorwegaanleg in Klein Azië verkregen of de reeds bestaande mochten uitbreiden.

Onmiddellijk na den jongsten Balkanoorlog is onder leiding van den 35-jarigen Minister van Oorlog ENVER PASJA met de hervorming van leger en vloot begonnen; de benoeming van den Duitschen Generaal LIMAN VON SANDERS tot inspecteur van het leger werd tegen den wensch van Frankrijk en Rusland doorgezet.

De Engelsche admiraal LYMPUS werd belast met de reorganisatie van de vloot, aan de Maatschappij ARMSTRONG en VICKERS werd eene algeheele wijziging van de arsenalen en scheepswerven aan den Gouden Hoorn opgedragen, benevens de stichting van eene vlootbasis met drijvende dokken te Ismid.

Frankrijk verkreeg het recht tot hervorming der gendarmerie onder leiding van den generaal BAUMAN, terwijl Rusland het oppertoezicht verwierf over de hervormingen in Armenië.

Met de vrede van Boekarest bleven vele strijdpunten ongeregeld, o. a. werd de beslissing over het bezitsrecht der Egeïsche eilanden aan de Europeesche mogendheden overgelaten onder beding, dat rekening zoude worden gehouden met de veiligheid van Aziatisch Turkije. Om deze reden wilde Turkije niet toestemmen in den afstand van Chios en Mytilene.

Door de voorgenomen plannen tot uitbreiding van de vloot bleek duidelijk, dat Turkije binnen afzienbaren tijd een Middellandsche Zee-mogendheid wenschte te worden.

In het begin van 1914 staken in Armenië de Koerden weer het hoofd op, hetgeen van Russische zijde werd aangegrepen als bewijs van noodzakelijkheid voor het spoedig invoeren van hervormingen, waar-

door Armenië onder Europeesch (lees Russisch) toezicht zou worden gesteld. De later aangewezen Nederlandsche en Noorsche Inspecteurs-generaal hebben echter hun post nog niet bereikt. De Regeering te Constantinopel verloor bij de vreedzame besprekingen het Russische gevaar niet uit het oog. Men was er aldaar van overtuigd, dat ABDUL REZAK, die voor een autonoom Armenië ijverde, in 't geheim van uit Trans-Kaukasië werd gesteund.

Aanzienlijke afdeelingen Turksche troepen werden dit jaar geleidelijk naar de oostelijke provinciën vervoerd, terwijl de gendarmerie tot 7 regimenten, elk van 2000 man, werd uitgebreid.

Bij de jongste Kameropening heeft HALIL BEY, de Voorzitter, eene redevoering gehouden, waarbij hij de krijgsgebeurtenissen in herinnering bracht en verklaarde, dat men nimmer Saloniki, Monastir, Janina en Roemelië mocht vergeten en dat de smet niet zoude zijn uitgewist, voordat de broeders over de grens waren bevrijd.

De vrede van Boekarest had evenmin rekening gehouden met de natuurlijke bevolkingsgrenzen. Als verwoede vijanden dreven Grieken, Bulgaren en Turken elkander uit het bezette gebied. Bulgarije en Turkije kwamen spoedig tot overeenstemming, met Griekenland kon voor het uitbreken van den Europeeschen oorlog geene overeenstemming worden verkregen. Daarvoor kwam in Juli 1914 eene commissie te Smyrna bijeen, om deze volksverhuizing te regelen.

Turkije maakte van den Europeeschen oorlog gebruik om de capitulaties, ofschoon onder protest der mogendheden, af te schaffen; de ambtenaren der vreemde postkantoren en die van den Internationalen gezondheidsraad werden eenvoudig ontslagen.

De aankoop van de Breslau en Goeben en het ontslag van de Engelsche marinecommissie toonden ten slotte maar al te duidelijk, welke partij Turkije in geval van oorlog kiezen zou.

De reorganisatie van leger en vloot is nog lang niet voltooid, de geestdrift van de Mohammedaansche bevolking voor de wederopbeuring van het rijk is echter groot, aanzienlijke sommen voor de uitbreiding der vloot werden bijeen gebracht.

Vele oude en onbekwame officieren zijn op pensioen gesteld en wanneer thans de aanvoering en verpleging, onder Duitsche leiding, beter geregeld zijn, nieuw materieel en munitie zijn aangeschaft, kan het hernieuwde Turksche leger eene belangrijke factor vormen in den zich verder uitbreidenden Europeeschen strijd.

Het Militär Wochenblatt van 28 Mei 1914 gaf een overzicht van de nieuwe organisatie, ontleend aan Turksche dagbladen. Volgens deze gegevens moet het Turksche leger bestaan uit 4 legerinspecties, te zamen vormende 13 legerkorpsen.

I Inspectie	I L.K. (1, 2, 3 Div.)	Konstantinopel.
	II L.K. (4, 5, 6 Div.)	Adrianopel.
	III L.K. (7, 8, 9 Div.)	Rodosto.
	IV L.K. (10, 11, 12 Div.)	Smyrna.

	V L.K. (13, 14, 15 Div.) Angora.
2e Inspectie	VI L.K. (16, 17, 18 Div.) Aleppo.
Zelfstandig	VII L.K. (19, 20 Div.) Yemen.
Zelfstandig	21 Divisie Assy.
Zelfstandig	22 Divisie Hedjaz.
	VIII L.K. (23, 24, 25, 26, 27 Div.) Damaskus.
3e Inspectie	IX L.K. (28, 29 Div.) Erzerum.
	X L.K. (30, 31, 32 Div.) Ersindjan
	XI L.K. (33, 34 Div.) Wan.
4e Inspectie	XII L.K. (35, 36 Div.) Mossul.
	XIII L.K. (37, 38 Div.) Bagdad.

Uit deze korpsindeeling blijkt, dat de 1e legerinspectie, voor zoover de onderdeelen in Klein-Azië gelegen zijn, eene vrij spoedige concentratie per spoor naar het Europeesche gedeelte mogelijk maakt; de 2e legerinspectie omvat de legerkorpsen in Syrië, het VIIe legerkorps en de afzonderlijke divisien liggen in Arabië, de 3e legerinspectie in de nabijheid van de Russisch-Kaukasische grens, terwijl de legerkorpsen van de 4e legerinspectie in Mesopotamië gelegen zijn in de nabijheid van Perzië.

Wanneer eenmaal eene bepaalde concentratie heeft plaats gehad, is het uiterst moeilijk daarin spoedig verandering te brengen, aangezien de spoorlijnen, die het achterland van Armenië en Mesopotamië met het westen moeten verbinden, nog alleen in project bestaan.

In verband met de vredesorganisatie neemt de militaire correspondent van de Times aan, dat het Turksche leger in verschillende groepen is ingedeeld, die onderling zeer ver van elkaar verwijderd zijn Zoo is bijv. de afstand van het eindstation Angora naar Erzerum hemelsbreed 750 K.M.

De belangrijkste dezer groepen zijn:

1. de hoofdgroep van 5 à 6 actieve legerkorpsen (15 tot 18 divisien) om en nabij de Zee van Marmora;
2. een groep van 1 à 2 actieve legerkorpsen (5 tot 8 divisien) in het zuiden van Syrië, tegenover het schier-eiland Sinai en het kanaal van Suez;
3. een groep tegenover den Kaukasus in de omgeving van Erzerum van 3 à 4 actieve legerkorpsen, totaal 7 tot 9 divisien.

Er zijn natuurlijk troepen afgezonderd voor dekking van de belangrijke havenplaatsen langs de Klein Aziatische en Syrische kustlijn.

Offensieve operatiën tegen het Russische leger worden, wegens gemis aan spoorwegen en den komenden winter uiterst moeilijk. Toch bedreigt eene aanzienlijke Turksche macht het Russisch gebied ten zuiden van den Kaukasus. De Russen zijn, wanneer de vloot niet voldoende blijkt, hier aangewezen op eene enkele spoorlijn Wladikawkas—Baku—Tiflis—Batum. De spoorlijn dwars door den Kaukasus Wladikawkas—Tiflis (\pm 200 K.M.) is onlangs toegestaan, doch kan eerst in 1922 gereed zijn.

Tegenover Egypte zijn offensieve operatiën, zelfs met behulp van de Damascus-spoorlijn, eveneens zeer moeilijk.

Deze spoorlijn loopt van het noorden van Syrië over Damaskus en Maan naar Mekka. Twee karavaanwegen voeren door het Sinai-schiereiland, de noordelijkste van Gasa dicht langs de kust, de zuidelijkste van Akaba naar Suez. Deze wegen zijn ongeveer 250 KM. lang; men vindt hier echter zeer weinig gelegenheid tot watervoorziening.

De houding van Perzië kan Turkije niet onverschillig laten. De Perzische regering is tengevolge van de Russische overheersching in de provincie Aserbeidjan niet op de hand van Rusland, terwijl de uitgebreide petroleumvelden der Anglo Persian Oil Cy met eindpijpleiding aan de Schatt el Arab, welke onlangs in Engelsch regeeringsbezit zijn overgegaan, voor eene Turksche bedreiging onbeschermd liggen.

Van de reorganisatie van het leger is nog niet veel bekend.

De algemeene dienstplicht duurt van het 21e—45e levensjaar, waarvan 3 jaar actief, 6 jaar reserve, 9 jaar landweer en 7 jaar landstorm.

Volgens de laatste gegevens (o. a. Internationale Revue über die gesamten Armeen und Flotten, Jan. 1914) bestaat elk legerkorps uit 2 of meer infanteriedivisiën, bij de legerkorpsen bij de 1e inspectie zijn bovendien 2 cavaleriebrigades, elk van 2 regimenten, ingedeeld.

Elke divisie bestaat uit 3 regimenten van 3 bataljons, benevens een mitrailleurcompagnie, 3 compagnieën bereden infanterie, eene afdeling veldartillerie van 3 batterijen, eene pioniercompagnie, eene divisiebruggetrein en eene geneeskundige compagnie.

Van de landweer (redif) worden bij mobilisatie 38 redif-divisiën gevormd, waarvan 1 bij elk legerkorps wordt ingedeeld, ter vervanging van eene actieve divisie, welke als stam dient voor de vorming van reservekorpsen. Op deze wijze kunnen in de 1e legerinspectie 8 korpsen worden gevormd.

Boekaankondiging.

Handboek voor Timmerlieden ; tevens ten dienste van Bouwkundigen, Inrichtingen voor Ambachts- onderwijs en voor Akte en Eigen Studie, door H. J. DE GROOT, Inspecteur M. O. Derde belangrijk verbeterde en vermeerderde druk. *Amsterdam, 1914.*
S. L. VAN LOOY.

Van dit werk verscheen in den loop van dit jaar de derde druk, hetgeen op zichzelf een bewijs voor de bruikbaarheid mag worden geacht.

Het is een verblijdend teeken, dat de ernstige ambachtsman hoe langer hoe meer belang gaat stellen in de theoretische bestudeering van zijn vak, hetgeen mede zal leiden naar de zoozeer noodige verheffing van het ambacht. Niet alleen is een theoretisch wel onderlegd ambachtsman voor zijn dagelijksch werk beter berekend, omdat hij minder machine is geworden, en dus weloverwogen en goed uitgevoerd werk van hem is te verwachten, doch tevens zal zijne toewijding grooter zijn, aangezien beter begrip en meerdere kennis de liefde voor het handwerk vergroot.

In dit licht beschouwd is de verbetering van het ambachtsonderwijs, waartoe door het schrijven van werken als het voor ons liggende wordt bijgedragen, een zaak niet alleen van groote praktische waarde maar tevens van sociaal-ethisch belang.

Het boek geeft, naast eene bijdrage tot de materialenkennis van het hout, een overzicht van zijne bewerking met beschrijving der daarbij gebruikelijke gereedschappen en behandelt daarna groepsgewijze de verschillende constructieve onderdeelen, welker vervaardiging het dagelijksch werk van den timmerman vormt.

Bij het doorbladeren gaf het werk aanleiding tot enkele opmerkingen. Zoo wordt de behandeling van vakwerkconstructies gemist; weliswaar zijn de daarbij voorkomende houtconstructiën niet zoo ingewikkeld, maar in een uitgebreid werk als het onderhavige, hadden die toch met een enkel woord en een enkele figuur kunnen worden toegelicht. Ook vindt men bij de kapconstructiën niet vermeld, dat het meer en meer gebruikelijk wordt diepe tanden, diepe inkassingen enz. te vermijden, en de sterkte der verbindingen hoofdzakelijk door het aanbrengen van goed aangedraaide moerbouten met volgplaten te verkrijgen.

Intusschen zijn deze opmerkingen niet op te vatten als eene poging tot verkleining der waarde van het werk van den bekwamen schrijver,

wiens arbeid ongetwijfeld in de kringen der vaklieden velerlei licht zal verschaffen. Vertrouwd mag worden, dat het boek wegens zijne vele goede eigenschappen zijn weg wel zal vinden.

De „influenza”-ziekten van het paard, door Dr. E. C. H. A. M. BEMELMANS. *Tilburg*, 1914. Uitgegeven voor rekening van den Schrijver.

De ernstige bedoeling van den Schrijver en zijn nauwgezette wijze van werken, maken het tot plicht, niet te volstaan met een bloote aankondiging van het werk. Daarom moge de Redactie voor deze bespreking iets meer plaatsruimte afstaan, dan zij wellicht gewoon is te doen.

De voor mij liggende, belangwekkende studie van den Heer B. is, uit den aard der zaak voor een groot deel alleen voor den deskundige bevattelijk. De niet deskundige stuit voortdurend op betoogen, uiteenzettingen en technische termen waarvoor hij geen equivalent heeft en dat alles bereikt zijn hoogste punt in de verhandeling over de microben — ik bedoel de verschillende soorten van coccen, bij infectieziekten in het algemeen en bij de „influenza” in het bijzonder.

Over bereiding van Sera wordt gehandeld en ten slotte verneemt de lezer, dat „zoodra de sera in bereiding en samenstelling die wijziging zullen ondergaan, die nader zal aangegeven worden — de schrijver is te bescheiden om te zeggen dat dan het serum van den Kapitein BEMELMANS te voorschijn komt — wij in staat zullen zijn door versterking der bijzondere verweermiddelen der zieken met meerder (!) succes tegen de borstziekte te ageeren.”

Dit maakt wel eenigszins den indruk van orakel-taal, maar het is toch ook hoopgevend Wij zullen moeten afwachten, of dat alles werkelijkheid wordt en voorloopig door blijven gaan met den influenza-lijder met dietetische middelen en, waar de noodzakelijkheid zich voordoet, met geneesmiddelen, te hulp te komen. Lezenswaardige regels wijdt de schrijver aan de therapie i. e. behandeling der ziekte; waarom heeft S. hier de voortreffelijke Camphor niet vermeld? In ruil daarvoor had ik hem „het aan het drinkwater toegevoegde zoutzuur (ik vertaal) of alcohol, dat van ouds bekend het weerstandsvermogen vergroot” graag cadeau gedaan

Op bladz. 88 komt in verband met de borstziekte een philippica tegen de boxen, alias „dood(s)kisten” voor, die den lezer vermoedelijk nieuw is en wel onheilspellend klinkt. De Schrijver heeft zijn werk den titel gegeven van de „influenza”-ziekten van het paard Zou hij, als hij nu eenmaal een pluralis had willen gebruiken, niet beter gedaan hebben te spreken van influenza „vormen” ook al weten we nu allen wel, dat de eenige en „echte” influenza is: de besmettelijke longborstvliesziekte van het paard en dat alles wat meer dien naam draagt, onder den vorm van Staupe, Skalma, heerschende „Catarrhale koorts”, dien naam

ten onrechte draagt? Staat het nu ook vast — voor den Schrijver blijkens pag. 151 wel — dat z.g. borstziekte, alias influenza, is een catarrh van de bovenste luchtwegen, die alleen door de secundaire infectie der longen een bijzonder karakter krijgt? Ik ben niet overtuigd en ondanks het feitenmateriaal meen ik, dat de kwestie nog opgelost moet worden, ook al beweren de nieuwste onderzoekingen van Fransche zijde, dat we er nu aan toe zijn, blijkens wat het onderzoek der longen van paarden, die in het begin der ziekte onderzocht werden, heeft opgeleverd.

Hoe men ook over dit alles moge oordeelen, een feit is het, dat de Kapitein B. door het publiceeren van zijn studie, door het verzamelen van materiaal en het naar voren schuiven zijner meening een goed werk heeft verricht, al was het alleen maar daarom, omdat het ieder, die bij de aangelegenheid belang heeft, dwingt opnieuw zijn gedachten er over te laten gaan en „wakker” te blijven. Het is wel verblijdend te constateeren, dat het breed opgezette betoog met zijn wetenschappelijke bespiegelingen, het werk is van een lid van het Korps Veterinaire Officieren.

VIXSEBOXSE.

De transportcolonnes van het Nederlandsche Roode Kruis te velde, door Jhr. Dr. J. M. A. GEVERS LEUVEN. *Gouda*, 1914. G. B. VAN GOOR ZONEN.

In een handig boekje van ongeveer 100 blz., met tal van teekeningen en foto's wordt op duidelijke wijze beschreven, wat een lid van een transportcolonne moet weten van het vervoer van zieken en gewonden. Het verbinden van wonden voor zoover noodig wordt als bekend verondersteld.

Bijzondere hoofdstukken worden gewijd aan „Het binden met touwen,” „Tenten”, „Bedden”, „Over kampplaatsen, watervoorziening, veldkeukens en lafenis.” Men ziet dus, dat vrijwel alles wat met het transport in aanraking komt, beschreven wordt.

Een enkele opmerking, die evenwel niets afdoet aan de waarde van het boekje zou ik willen maken. Op blz. 93 wordt gezegd aan welke voorwaarden rivierwater moet voldoen om gedronken te mogen worden. M. i. zal men vooral in oorlogstijd het drinken van rivierwater steeds moeten verbieden: tijdens het beleg van Sedan werden bijna 1200 paardenhijken uit de Maas gehaald, een bewijs dus van de ernstige vervuiling, waaraan de groote rivieren in oorlogstijd kunnen blootstaan. De beroemde VIRCHOR schreef een groot deel van de 75000 typhusgevallen, die in het Duitsche leger tijdens den oorlog met Frankrijk geweest zijn, toe aan het drinken van rivierwater.

Aan de beteekenis van het boekje wordt hierdoor natuurlijk niets verminderd. Moge het door zeer velen gelezen en bestudeerd worden.

Eerste hulp bij ongelukken door Dr. FRIEDRICH VON ESMARCH. 16de druk, bewerkt door A. A. J. QUANJER. *Gouda*, 1914. G. B. VAN GOOR ZONEN.

Sedert in 1882 de eerste druk van dit boekje verscheen, heeft het in steeds toenemende mate gediend als leiddraad voor hen, die zich willen bekwamen in het verleenen van eerste hulp bij ongelukken. De voortdurende uitbreiding der industrie en het steeds intenser wordende verkeer maken het gevaar voor ongelukken ongetwijfeld grooter dan in vroeger tijden.

Aan den anderen kant heeft de moderne heekunde ons geleerd, dat dat door een tijdig en juist ingrijpen uitgebreide verwondingen zonder stoornis kunnen genezen, terwijl kleine letsels ernstige gevolgen kunnen hebben, indien door niet-deskundigen eerste hulp is verleend. Geen wonder dus, dat steeds grooter verlangen ontstaan is om bekend te zijn met hetgeen in geval van ongelukken gedaan moet worden, voordat een medicus aanwezig is.

De vele fouten, die in zoo'n geval gemaakt kunnen worden en zeer nadeelige gevolgen kunnen hebben, maken het noodzakelijk een goede handleiding te bezitten, waarin duidelijk en zakelijk beschreven wordt hoe men hulp verleenen moet.... en hoe niet. Ongetwijfeld is het boekje van QUANJER, dat steeds op de hoogte van zijn tijd blijft en ook in dezen laatsten druk weer belangrijke uitbreiding heeft verkregen, te beschouwen als een handleiding, die moeilijk door een betere te vervangen is.

Moge dit boekje in het bezit komen van iedereen, die zich wil bekwamen in het verleenen van eerste hulp en wie wil dat niet, in deze „epidemie van verwondingen,” zooals de beroemde chirurg PIROGOV een oorlog noemde?

B.

Ter aankondiging ontvangen.

„Pages d'histoire". 1914. 10. Extraits du Bulletin des armées de la République. 11. A l'ordre du jour. 12. Les communiqués officiels du 1er au 31 octobre. *Paris-Nancy-Bordeaux*, 1914. BERGER-LEVRULT.

Mr. J. R. THORBECKE als verzorger van 's lands weerbaarheid, door Mr. W. J. M. BENSCHOP. Overdruk uit Onze Eeuw. 14e Jaargang.

Gezondheidsbewijs voor huur-autobestuurders. Militair geneeskundige en Roode Kruis mededeelingen, door Dr. D. ROMEYN. Overdrukken uit „Het reddingwezen in vredes- en oorlogstijd.